

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

ANADOLU'DA YAŞAMIŞ AZİZ VE AZİZE
HAYATLARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

Dursun BUDAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Konya -2012

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin

Adı Soyadı Dursun BUDAK

Numarası 094245031008

Ana Bilim / Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tezin Adı Anadolu'da Yaşamış Aziz Ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Dursun BUDAK

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin

Adı Soyadı Dursun BUDAK

Numarası 094245031008

Ana Bilim / Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Tezin Adı Anadolu'da Yaşamış Aziz Ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Anadolu'da Yaşamış Aziz Ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi* başlıklı bu çalışma 03/09/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oybirliği** ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Yrd. Doç. Dr.

Ahmet ARAS -Danışman-

Doç. Dr.

Mustafa Sami BAYBAL - Jüri Üyesi-

Yrd. Doç. Dr.

Lütfü CENGİZ - Jüri Üyesi-

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı Dursun BUDAK

Numarası 094245031008

Ana Bilim / Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Tezin Adı Anadolu'da Yaşamış Aziz Ve Azize Hayatlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi.

ÖZET

Toplumlarda Tanrı'ya yakın olduğuna inanılan yüce şahsiyetler her dönemde var olmuş ve halk inanışlarının bir tezahürü olarak da bu kişilerde olağanüstü güçlerin varlığına inanılmıştır.

Anadolu Hristiyanlık tarihî açısından önemli bir merkezdir. Anadolu'da yapılan konsiller sonucunda kilise babaları ve azizlerin de etkisiyle Hristiyanlığın temel inanç doneleri oluşturulmuştur. Bu çalışmamızda Anadolu'da yaşamış ve Hristiyanlık tarihine yön vermiş aziz ve azizeler ele alınmıştır.

Hristiyanlık tarihî açısından azizlik önemli bir yere sahiptir. Hristiyanlıkta Tanrı ile yakın ilişkisi olduğuna inanılan kimseler aziz olarak telakki edilmiş ve onların Tanrı katında insanlara şefaatçi olabilecekleri vurgulanmıştır. Katolik Hristiyanlıkta, Kiliselere azizleri temsil eden ikonalar yerleştirilmiş ve onları tazim etmek için her azize bir yortu günü verilmiştir. Ortodoks Kilisesi'nde de azizlere inanılmış, ama azizlik mertebesinin resmen tanınmasına ilişkin süreç, Katolik Kilisesi'ndekine benzer bağlayıcı kurallar içermemiştir. Protestan kiliselerinde ise azizlere ve azizlerin kutsallığına yer verilmemiştir.

Allah'a iman ve içtenlikte yapılan kulluğun sonucunda onun sevgisini ve dostluğunu kazanmış olduğuna inanılan kişilere İslam toplumunda "veli" denmiştir.

Aziz ve velinin sözlük anlamı aynı olmakla beraber, dinî bir terim olarak aralarında farklılıklar vardır. Hem Hristiyan hem de İslam toplumunda aziz ve velilerin hayatlarını olağanüstü bir şekilde sürdürdüğüne inanılmış ve öldükten sonra da mezarları ya da kalıntıları kutsal sayılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Kilise, Aziz, Veli, Mucize, Kutsal Kalıntı, Ziyaret.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı Dursun BUDAK

Numarası 094245031008

Ana Bilim / Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi

Programı Tezli Yüksek Lisans Doktora

Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Ahmet ARAS

Tezin İngilizce Adı

The Evaluation Of The Lives Of Saints And Aves Who Lived in Anatolia in Terms Of History Of Religions

SUMMARY

From ancient history to now, it is always believed in that there have been supreme personalities who are closer to God than others. Moreover; as a reflection of society, these people have been believed to own extraordinary powers.

In the history of Christianity, Anatolia is an important center. In this region, under the effects of church fathers, saints and councils, basic Christian beliefs were builded. In this study, the saints and the aves who had lived in Anatolia and led the history of Christianity are handled.

Christianity has an important role for the history of sainthood. In Christianity, the people who have a close relationship with God are considered to be a Saint and emphasized that they may intercede with God for the sake of other people. In Catholic Christianity, people used to place icons representing saints in churches and to glorify them a feast day was given to each of them. In Orthodox church people also believed in saints but the process of official recognition of this sanctity did not include bounding rules as in Catholic church. The sanctity of the saints and the aves were not placed in Protestant churches.

In Islamic society, the people who are believed to acquire God's love and friendship as a result of their sincere faith and prays have been called 'wali'. Although the

meanings of 'wali' and 'saint' are seem to be similiar in dictionary definitions, in religious concept they have different meanings. Both in Islamic and Christian societies, saints and walis are believed to maintain their lives in extraordinary ways and after their deaths their tombs are perceived as sacred.

Keywords: Anatolia, Church, Saint, Wali, Miracle, Holy Ruins, Visit.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
TEZ KABUL FORMU.....	ii
ÖZET TÜRKÇE.....	iii
ÖZET İNGİLİZCE	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÖNSÖZ.....	x
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1
A. Tezin Amacı, Önemi, Kaynakları, Yöntemi ve Sınırlandırılması	
1. Tezin Amacı ve Önemi.....	1
2. Tezin Kaynakları ve Yöntemi.....	2
3. Tezin Sınırlandırılması.....	3
B. Aziz Kavramının Anlamı.....	4
C. Bazı Dinlerde Kutsal Kişi Anlayışı	6

I. BÖLÜM

HRİSTİYANLIKTA AZİZ KÜLTÜ

1. Azizliğin Tarihî Seyri.....	15
2. Katolik Mezhebinde Azizlik.....	20
3. Ortodoks ve Protestan Mezheplerinde Azizlik.....	23

4. Azizlik İle İlgili Bazı Hususlar	
4.1. Azizliğe Ulaştıran Basamaklar.....	27
4.2. Azizlik Çeşitleri.....	30
4.3. Azizlerin mucizeleri.....	32
4.4. Azizlerin Günleri.....	34

II. BÖLÜM

ANADOLU'DA YAŞAMIŞ ÖNEMLİ AZİZ VE AZİZELER

A. Hristiyanlık Tarihinde Anadolu'nun Önemi.....	36
B. Anadolu'da Yaşamış Önemli Aziz ve Azizeler.....	42
1. Akdeniz ve Ege Bölgesinin Önemli Azizleri	
1.1. Aziz Pavlus.....	42
1.2. Aziz Petrus.....	54
1.3. Hz. Meryem.....	59
1.4. Ashab-ı Kehf (Yedi Uyurlar).....	67
1.5. Aziz Polikarp.....	76
1.6. Aziz Nikolas.....	79
1.7. Antakyalı Aziz İgnatius.....	85
2. Orta Anadolu ve Kapadokya Bölgesinin Önemli Azizleri	
2.1. Azize Thekla.....	88
2.2. Aziz Vlas.....	93

2.3. Aziz (Büyük) Basil.....	97
2.4. Aziz Nyssâlı Gregor	100
2.5. Aziz Nazianzoslu Gregor.....	102
2.6. Aziz Georgios.....	104
2.7. Aziz Mamas.....	107
3. Marmara Bölgesinin Önemli Azizleri	
3.1. Azize Helena.....	112
3.2. Azize Barbara.....	115
4. Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinin Önemli Azizleri	
4.1. Mor Efrem	117
4.2. Nusaybinli Mor Yakup	119

III. BÖLÜM

HRİSTİYAN VE İSLAM TOPLUMLARINDA AZİZ İLE VELİ KÜLTÜNÜN MUKAYESESİ

Hristiyan ve İslam Toplularında Aziz ile Veli Kültünün Mukayesesi.....	120
SONUÇ	128
BİBLİYOGRAFYA	131
EKLER	140

ÖNSÖZ

Hristiyan teolojisinde aziz kavramı; Hristiyanlığın ilk dönemlerinde herkes için kullanılan bir kavram iken sonraları, dini görevlerini en iyi şekilde yerine getiren, her türlü fedakârlığa katlanan ve bu uğurda kendi hayatını feda edenlere verilen bir unvan olmuştur.

Protestan kiliseleri hariç diğer mezheplerde azizliğe özel anlamlar yüklenmiş bu bağlamda da azizlerin Tanrı katında şefaatçi olabilecekleri inancı gelişmiştir. Azizlere ait ikonların kiliselerde yer alması tartışma konusu yapılmış ve m.s. 787 yılında yapılan İznik Konsili ile ikonların kiliselere konmasına serbestlik tanınmıştır.

Hristiyan mezhepleri arasında bazı farklılıklar olsa da bir kimsenin aziz unvanını alabilmesi için bazı mertebeleri geçmesi ve kilisenin onayının alınması gerekmektedir.

Hristiyan halk kültüründe aziz kültü çok canlı bir şekilde yaşatılmakta ve onların mucizeleri nesilden nesile aktarılmaktadır. Ortodoks ve Katolik mezheplerinde bazı aziz ve azizeler bir mesleğin, bir şehrin ya da herhangi bir durumun hamisi konumunda olmakta ve bu bağlamda azizleri anma günleri tertip edilmekte, Hristiyan halk onların şefaatlerine nail olmayı dilemektedir.

Hristiyanlık Filistin topraklarında doğmasına rağmen Hristiyanlığın filizlenip gelişmesi Anadolu'da olmuştur. Anadolu'da Hristiyanlığın yayılmasında en önemli unsurların başında aziz ve azizeler gelmektedir.

İnsanoğlunun tarihî seyri incelendiği zaman bugüne kadar yüzlerce medeniyetin Anadolu topraklarında doğduğu, geliştiği ve sonra da yine bu topraklarda kaybolup gittiği görülmüştür.

Anadolu tarih boyunca çok çeşitli toplumları içerisinde barındırdığına göre bu topraklarda çok farklı inançların yerleşmesi de doğal görülmelidir. Birçok dinî inancın ve bu inançlara bağlı olarak dinî ritüellerin olması aşikârdır. Anadolu'da monoteizm, politeizm ve pagan kültürlerine dair birçok inanç biçimlerini görmek mümkündür.

Bu çalışmamızda Hristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan azizlik kültürünün Anadolu'daki durumunu ele aldık. Azizlik ile ilgili genel bilgiler sunduktan sonra Anadolu'da yaşamış bazı önemli aziz ve azizelerin hayatları hakkında dinler tarihçisi gözüyle değerlendirmeler yaparak bilgiler verdik. Daha sonra ise Anadolu'da yaşamış azizler ile İslam kültürü içerisinde varlığını sürdürmüş olan veli kültürünün mukayesesini yaparak, Hristiyanlıktaki aziz kültü ile İslam'daki veli-evliya kültürünün birbirinden etkilenmesinin söz konusu olup olmayacağı ihtimali üzerinde durduk.

Anadolu'da yaşamış aziz ve azizelerin hayatları ile ilgili bu çalışmayı dinler tarihi perspektifinde değerlendirmiş olduk. Bu çalışmamıza dayalı olarak Anadolu'da yaşamış aziz ve azizelerle ilgili uygulamaların dinî coğrafyaya bir zenginlik katması ve kültürler arası ilişkileri geliştirmesi bakımından önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmamız giriş kısmından sonra üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında, çalışmamızın amacı, önemi, kaynak ve yöntemi ile sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra aziz kavramının kelime ve terim anlamları aktarılmıştır. Ardından kutsallık kavramıyla ilişkili olarak bazı dinlerde yer alan kutsal ve kutsal kişi anlayışları değerlendirilmiştir.

Birinci bölümde; Hristiyanlıkta “azizlik” kavramına ilişkin genel bilgiler verilmiştir. Hristiyanlıkta azizliğin tarihçesi, Katolik Hristiyanlığın azizliğe ve kutsallığa bakışı, Ortodoks ve Protestan Mezheplerinin azizlik kavramına yaklaşımı ele alınmıştır. Azizliğe ulaştıran yollar, azizliğin çeşitleri, azizlerin mucizeleri ve azizlik yortusu hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

İkinci bölümde; Anadolu'da yaşamış bazı önemli azizlerin hayatı dinler tarihçisi bakışı ile ele alınıp değerlendirilmiştir. Yeri geldikçe Anadolu'daki veli kültüyle mukayese edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise; Hristiyan ve İslam toplumundaki aziz kültü ile veli kültürünün mukayesesi ele alınmıştır. Birbirleri ile benzer ve farklı yönleri göz önüne getirilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Sonuç kısmında ise yapılan çalışma genel bir değerlendirme ile sonlandırılmıştır.

Tez çalışmamın her aşamasında fikirlerini ve desteklerini esirgemeyen değerli danışman hocam Yrd. Doç Dr. Ahmet ARAS'a, Dinler Tarihi alanında yetişmemizi sağlayan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mehmet AYDIN'a, Doç. Dr. M.Sami BAYBAL'a, Doç. Dr. Galip ATASAGUN'a teşekkür ederim.

Dursun BUDAK

Konya – 2012

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
- a.g.m. : Adı geçen makale
- AÜİF. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
- Bk. : Bakınız
- c. : Cilt
- CÜ. : Cumhuriyet Üniversitesi
- çev. : Çeviren
- DİA. : Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
- DİB. : Diyanet İşleri Başkanlığı
- ed. : Editör
- FÜİFD. : Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
- Hz. : Hazreti
- İSAM. : İslami Araştırmalar Merkezi
- m. : Miladi
- MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı
- m.ö. : Milattan Önce
- m.s. : Milattan Sonra
- ö. : Ölümü
- r.a. : Radıyallahu anh

- s. : Sayfa
- Sav. : Sallallahu Aleyhi Vesellem
- St. : Saint
- SDÜ. : Süleyman Demirel Üniversitesi
- SAÜİFD. : Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
- SÜ. : Selçuk Üniversitesi
- SÜİFD. : Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
- TDK. : Türk Dil Kurumu
- TDAV. : Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı
- TDVY. : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
- TTK. : Türk Tarih Kurumu
- TTKB. : Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
- vb. : Ve benzeri
- vs. : Vesaire
- Yay. : Yayınları
- yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

A. TEZİN AMACI, ÖNEMİ, KAYNAKLARI, YÖNTEMİ VE SINIRLANDIRILMASI

1. Tezin Amacı ve Önemi

Bu tezdeki amacımız Anadolu'da yaşamış, Hristiyanlık tarihine yön vermiş aziz ve azizelerin hayatlarını dinler tarihi kaynaklarına dayalı olarak, dinler tarihçisi gözüyle değerlendirmektir.

Bugüne kadar Anadolu'da yaşamış aziz ve azizelerle ilgili derinlemesine bir çalışmanın yapılmamış olması, bizi böyle bir konunun dinler tarihi metot ve yöntemiyle ele alınıp değerlendirilmesine sevk etti.

Anadolu Ana Tanrıça kültüründen İslam dininin sunduğu "tevhit" inancına kadar birçok inanç motiflerini içerisinde barındırmıştır. Bu bağlamda hiçbir din, hiçbir düşünce girdiği bir toplumda ilk zamanlardaki sadeliğini koruyamamıştır. Halk hiçbir zaman kendine sunulmuş din ile yetinmemiştir. Daima üstün bir güç arama ve olağan üstü olaylara inanma meyli tarihî her döneminde olmuştur. Halk tarafından ortaya atılan ve zamanla geliştirilen bu inanış biçimleri çoğu zaman resmî dinin de önüne geçmiştir. İlkel ya da ilahi dinlerde mutlaka bir kutsallık kavramına yer verilmiştir. Özellikle kutsal kişi kavramı bazı dinlerde ön plâna çıkmıştır.

Hristiyanlıktaki aziz kültürünün Anadolu'daki yansımasına baktığımızda Hristiyanlarca aziz ilan edilen kişilerin mezarları, eşyaları, kiliselerdeki ikonları kutsal kabul edilmektedir. Bu mekanlara ziyaretler yapılmakta, kutsal sayılan sudan içilmekte ve vücudun çeşitli yerlerine sürülmektedir. Böylece azizden bir fayda umulmaktadır.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de veli türbeleri ziyaret edilmektedir. Bu mekânlarda adaklar adanmakta ve çeşitli dileklerde bulunulmaktadır.

Anadolu'da yaşamış aziz ve azize hayatları ile Anadolu Evliyalarının hayat hikâyeleri arasında bazı benzerlikler olduğu düşünülmektedir. Bu durum Hristiyan

toplumundaki aziz kültü ile İslam toplumundaki veli kültürünün birbirine benzer ve birbirinden farklı yönlerini araştırmamıza neden olmuştur.

Çalışmamızın sonucunda Anadolu’da yaşamış aziz ve azizelerin hayatları hakkında derli toplu bilgiler sunuldu ve Hristiyanlarca azizlerin Anadolu’daki mezarlarında yapılan uygulamaları hakkında bilgi verildi. Buna benzer veli- evliya türbelerinde yapılan benzer ritüellere de değinildi. Neticede aziz ve azizelerle ilgili uygulamaların dinî coğrafyaya zenginlik katması ve kültürler arası ilişkileri geliştirmesi bakımından önemli olduğunu göstermektedir.

2. Tezin Kaynakları ve Yöntemi

Tezimizin hazırlanmasında öncelikle Anadolu’da yaşamış olan aziz ve azizeler inceleneceğinden ülkemizde yayımlanmış olan kaynaklara müracaat edilmiştir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerinin yayınları incelenmiş, alanında uzman dinler tarihçilerinin hazırlamış olduğu eserlere başvurulmuştur. Aynı zamanda ülkemizde faaliyet gösteren Kiliselere ait internet siteleri değerlendirilmiştir. Hristiyanlara ait yayınevleri tarafından basılmış ve konumuz ile ilgili kaynaklar taranmıştır. Hristiyan din adamlarının kendileri ile görüşülmüş, konumuz ile ilgili görüş ve önerileri alınmıştır.

İlahiyat Fakülteleri ve Fen-Edebiyat Fakültelerince hazırlanmış olan bilimsel makalelerden faydalanılmıştır.

Araştırmamızın konusu, aynı zamanda kelam ve tasavvuf gibi bazı bilim dallarını ilgilendirmektedir. Ancak konumuz dinler tarihi açısından incelendiğinden, söz konusu disiplinin kullandığı metotlara uymaya dikkat ettik.

Çalışmamızın her safhasında dinler tarihinin genel kuralı haline gelmiş olan “her dini fenomen, tarihî bir fenomendir” ilkesini daima göz önünde bulundurduk. Olgular ve olayları bu bağlamda değerlendirerek objektif bir bakış açısı sergilemeye çalıştık. Dolayısıyla aziz ve veli kültürünün değerlendirmesi yapılırken, Dinler Tarihinin kullandığı mukayeseli metot ve deskriptif metot sınırlarının dışına çıkmamaya özen gösterdik.

3. Tezin Sınırlandırılması

Çalışmamızın başında “aziz” kavramını ele aldıktan sonra detaya girmeden diğer dinlerde aziz kavramını karşılayan “kutsal kişi” kavramına değindik.

Daha sonra azizlik kavramını ve Hristiyanlığın azizliğe bakışını Katolik, Protestan ve Ortodoks mezheplerinin anlayışları ile değerlendirdik. Hristiyan toplum içerisinde yer alan diğer mezhep ve grupların anlayışlarını tezimizin dışında bıraktık.

Tezimizi Anadolu’da yaşamış aziz ve azizeler ile sınırlandırdık. Ayrıca Anadolu’daki bütün aziz ve azizelerin konumuza dahil edilmesi konunun hacmi bakımından çok fazla olacağından, özellikle Anadolu’da kült haline gelmiş, mezarı, adına yapılmış bazilikası ya da kutsal eşyaları bulunan azizler ile Anadolu’da Hristiyanlık tarihine yön vermiş aziz ve azizeleri ele aldık.

B. AZİZ KAVRAMININ ANLAMI

Aziz kelimesi sözlükte; “dengi ve benzeri bulunmayacak derecede değerli ve şerefli olmak, güçlü ve yenilmez olmak anlamlarına gelmektedir.¹ Güçlü, değerli ve şerefli anlamındaki “izz” veya “izzet” kökünden sıfat olan aziz, Türkçe’de Batı dillerindeki “saint” kelimesinin karşılığı olarak “Allah nezdinde değerli, Allah dostu” mânâsında kullanılmıştır. Arapça karşılığı “kiddîs”tir.

Batı dillerinde aslı Latince “sanctus” olan “Saint” kelimesi, İbranice de ise qâdoş olarak geçmektedir. Bu kelimenin “ayırarak, ayrı bir yere koymak” anlamına gelen “qâd” kökünden türediği veya asur dilinde “parlak, temiz manasına gelen “gudduşu”dan geldiği ileri sürülmüştür. Ahd-i Atik’in Yunanca tercümesinde bu kelimenin karşılığı olarak “ayrılmış, diğerleri arasından seçilmiş” anlamına gelen “hagios” kullanılmıştır.²

Türkçe’de aziz kelimesi sevgide üstün tutulan, muazzez, ermiş insan anlamına gelmektedir.³

Aziz, Latince Sanctus, Yunanca Hagios, Türkçede yerleşmiş okunuşuyla Aya, yeryüzünde Tanrı ihsanını temsil ettikleri ve yaşayanlar için Tanrı katında aracılıkta bulunabilecekleri inancıyla yüceltilen ve yetkili kilise organlarıca kutsal ilan edilen kişi olarak kabul edilmektedir.⁴

Aziz kelimesinin saf ve mükemmel anlamına gelen Lâtince Sanctus kelimesinden geldiğini daha önce söylemiştik. Bu kelime, bir yere, bir şahsa kutsal bir karakter vermektedir. Bunun için kutsal bir yerden, kutsal bir hayattan bahsedilmiştir. Her dinde kutsal yerler vardır. Bir çok mabette en kutsal kabul edilen bir bölüm vardır. Mesela Yahudilerde bu yer, “ahit sandığının” bulunduğu yerdir.⁵

¹ Suat Yıldırım, “Aziz”, DİA, İstanbul, 1991, c. IV, s. 331.

² Ömer Faruk Harman, “Aziz”, DİA, İstanbul, 1991, c. IV, s. 332.

³ İsmail Parlatur, Nevzat Gözaydın, “Aziz”, Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara, 1998, c. I, s. 184.

⁴ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, “Aziz”, Ana Yay., İstanbul, 1993, c. III, s. 119.

⁵ Mehmet Aydın, “Aziz”, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, Din Bilimleri Yay., Konya, 2005, s. 74.

Aziz kavramı Ahd-i Atik'te Tanrı⁶ ve İsrailoğulları⁷ için kullanıldığı gibi Kudüs, Sina dağı gibi bazı yerler için de kullanılmıştır.⁸ İsrail kavmine lider olarak seçilmiş kimseler, Levililer ve Hahamlar da bu sıfatla nitelendirilmişlerdir.⁹

Aziz kelimesi terim olarak ise; dinî görevlerini yerine getiren, nefsinin terbiye edip dinî hayatta her türlü fedakârlığa katlanan ve çeşitli kerametler gösterdiğine inanılan kimselere kilise tarafından verilen unvandır.¹⁰

Hristiyan geleneğinde önemli bir yere sahip olan ermiş kişi azizdir. Aziz, Hristiyanlarca kahramanca bir hayat sürmüş ve sonunda tanrıyla sonsuza dek yaşamış bireyler için kullanılan bir unvandır.¹¹

Hristiyanlıkta aziz veya azize, yeryüzünde Tanrı'nın müjdesini, ihsanını, inayetini temsil ettikleri ve hayattakiler için Tanrı katında aracılıkta bulunabilecekleri, şefaate edebilecekleri inancıyla yüceltilen ve yetkili kilise organlarınınca kutsal / aziz ilan edilen kişidir. Hristiyanlıkta azizlerin, "Tanrı'nın kendisine ayırdığı kişiler" olduğu kabul edildiği gibi, azizlerin kiliseyi oluşturmak üzere "Tanrının davet ettiği kişiler" olduğuna da inanılır.¹² Ayrıca Hristiyan teolojisinde melekler, peygamberler ve havariler de aziz kabul edilmiştir.¹³

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere aziz, kilise tarafından kutsal kabul edilmiş ve insanlara şefaate edebileceğine inanılan kişidir. Azizler Tanrıya yakın olan kimseler olarak görülmüştür. Zaten her dinde bu şekilde görülen kimseler vardır. Her ne kadar Tanrı ile yakınlığını ölçebileceğimiz ve biz insanların bilebileceği cihazlar ve bilgiler olmasa da İslam toplumunda bunlara "veliler" denmiştir.

⁶ I. Samuel, 6/20, Hoşea, 11/9, İşaya, 6/3.

⁷ Çıkış, 19/5, Tesniye, 7/6.

⁸ İşaya, 27/13, 52/1.

⁹ Ömer Faruk Harman, "Aziz", DİA, c. IV, s. 332.

¹⁰ Ömer Faruk Harman, "Aziz", a.g.e., s. 332.

¹¹ Mircea Eliade, "Sainthood", The Encyclopedia of Religion, Mcmillan Publishing Company, New York, 1987, c. VIII, s. 1.

¹² Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, Salkımsöğüt Yay., Ankara, 2008, s. 9.

¹³ Luka 9/26, Resullerin İşleri, 3/21, Efesoslular'a Mektup, 3/5.

C. BAZI DİNLERDE KUTSAL KİŞİ ANLAYIŞI

Bir çok dinde kutsal kavramı, kutsallaştırılmış kişi, nesne ve zamanlar vardır. Kutsal, saygı uyandıran; saygıya ve korkuya sevk eden her şeydir. Bilinmeyen ve ölçülemeyenin esrarı önünde hissedilen bir hayrettir.¹⁴ Kutsal sözcüğü, “Tanrı için ayrılmış ve tanrı için ayrılmışlara yakışan söz ve davranışlar” anlamına da gelmektedir.¹⁵

Kutsalı belirleyen en önemli unsur kişinin, kaynağı tabiat üstü sayılan varlığa sevgi ve korkuya dayalı bir duyguyla bağlanma eylemidir.¹⁶ Şüphesiz kutsal ve kutsallık kavramları her dinde var olan bir gerçektir; hatta dine inanmayanların bile hayatlarında dokunulmasını istemedikleri alanları, yani kutsalları vardır. Kutsal alanlar inanç sisteminin içerisinde dokunulmaz, değiştirilmez en üst alanları oluştururlar.¹⁷

Azizlik anlayışı bütün dinlerde mevcuttur, ancak farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Her dinin azizlik anlayışı, kendi bütünlüğü içerisinde bir insicam ve birliktelik arz ederken, bir başka dine göre farklılık göstermektedir.¹⁸

Dinler Tarihcileri, azizliğin Hristiyanlıktaki dar ve sınırlı anlamını genişleterek ona birçok dinin belirli insanlara yüklediği özel bir kutsallık durumunu gösteren daha genel tanımlı bir anlam yüklemiştir. Yahudilikte “Hasid” veya “tsaddiq”, İslam’da “veli”, Zerdüştlük’te “Fravashi”, Hinduizm’de “Rişi” veya “Guru”, Budizm’de “Arhat” veya “Bodhisatva”, Taoizm’de “Sheng-jen”, Şintoizm’de “Kami” ve diğerleri aziz olarak bilinmektedir.¹⁹

Bir çok dinde, din adamları ve evliyalar/ azizler sınıfı da buluna gelmiştir. Bunlar resmî din anlayışından daha çok, halk dininin bir tezahürü olarak görülmektedir. Kategorik olarak bunlar müritler ve azizler olarak tasnif edilebilir. Her ne kadar mürit bu yolu kendisi için ve kendi iradesiyle seçiyorsa da, azizlik

¹⁴ Mehmet Aydın, “Kutsal”, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 436.

¹⁵ Jerry Bridges, *Kutsallığa Doğru*, çev. Hande Taylan, Müjde Yay., İstanbul, 1997, s. 13

¹⁶ Kürşat Demirci, “Kutsiyet”, DİA, İstanbul, 2002, c. XXVI, s. 495.

¹⁷ Kâmil Güneş, *İslam Düşüncesinde Kutsallık*, İnsan Yay., İstanbul, 2010, s. 12.

¹⁸ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s.23.

¹⁹ Mircea Eliade, “Sainthood”, The Encyclopedia of Religion, c.VIII, s.1.

kesinlikle böyle bir yol değildir. Aziz kendisini bu şekilde tanımlamaz, o talip olmaz; tam tersine insanlar onu bu makama yükseltirler.²⁰

Bir insanın kutsanması genellikle ölümünden sonra olur. Ortaya koyduğu hayat tarzları ve etkileyici karakterleri kişilerin kutsanmasına yol açan etkenlerdendir. Peygamberler, salih kişiler, dinde içtihat sahibi kişiler, vaizler, eylem adamları, sanat adamları kutsanan ve yüceltilen kimselerdendir.²¹

Kutsal ile kutsal olmayanın karşı karşıya durmasında kutsalın ayrılığı, onun bambaşkalığı, farklılığı ifade edilir. Bir şeyin kutsallığı sona ermişse, kutsallığını yitirmişse, ibadetlerde kullanılmaz olmuşsa, artık o kutsal dışı hale (profan) gelmiştir.²² Dinî tecrübe “kutsal ve kutsal dışı” şeklinde, dünyanın bir taksimini ön görmektedir.²³ Bu iki alan kesin olarak birbirine karşıttır. Kutsal şeyler yasaklarla korunmakta ve ayırt edilmekte; kutsal dışı şeyler de bu yasakların uygulanmadığı alanı teşkil etmektedir. İtikatlar, kutsal dışı şeylerin mahiyetini, bunların birbirleriyle ve kutsal dışı şeylerle münasebetini ifade eden zihni tasavvurlardır. Ameller ise insanın kutsal olan şeylere karşı ne yolda davranması gerektiğini gösteren eylemlerdir.²⁴

Kutsal metinler diğer metinlerden, kutsal mekânlar diğer mekânlardan, kutsal zamanlar diğer zamanlardan, kutsal şahıslar diğer şahıslardan, kutsal eşyalar diğer eşyalardan dışarıdan bakıldığında fiziksel nitelikler bakımından farklı değildir. Öyleyse bazı şeyleri diğerlerinden ayrı olarak kutsal kabul etmek zihinsel bir olgudur. Varlıklar bize, kendilerinin kutsal olduklarını söylemezler, onları kutsal kabul eden insanın kendisidir. Buna göre bir şeyi kutsal kabul etme, subjektif, kişinin kendi iç dünyasından ve inançlarından kaynaklanan psikolojik bir durumdur.²⁵

²⁰ Kadir Albayrak, “*Dinlerde Günah Kavramı ve Kurtuluş Yolları*”, Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara, 2002, c. IV Sayı:12 s. 103.

²¹ Kâmil Güneş, *İslam Düşüncesinde Kutsallık*, s. 235.

²² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, SDÜ Yay., Isparta, 2002, s. 5.

²³ Mircea Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, çev. Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay., Konya, 2004, s. 134.

²⁴ Mehmet Taplamacıoğlu, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Güneş Matbaası, Ankara, 1966, s. 22.

²⁵ Kâmil Güneş, *a.g.e.*, s. 60.

Mircea Eliade kutsalın ortaya çıkış olayını ifade edebilmek için hierophanie (kutsalın tezahürü) terimini kullanmaktadır. Bu terim tarih boyunca kutsalın görünümünü ifade etmede kullanılmıştır.²⁶ Burada ontik bakımdan bizim dünyamıza ait olmayan bir gerçeğin tabî ve dinî karakteri olmayan bir nesne içinde açığa çıkması kastedilmektedir. Kutsalın, taşın ve ağacın içinde ya da bir Hristiyan için İsa'nın bedeninde ortaya çıkması verilebilecek bazı örneklerdir. Dolayısıyla hiçbir taş, taş olduğu için ya da kendinden kaynaklanan bir şeyden dolayı kutsal değildir.²⁷ Eğer kutsal bir taş tapılıyorsa, bunun nedeni onun taş olması değil de, kutsal olmasıdır. Kutsal şeyler dinî hürmetin kendilerinde odaklanmasından ve kutsalın kendilerinde tezahür etmesinden dolayı kutsaldırlar.²⁸

Kutsallık menşee itibariyle, gizemli ve tabiat üstü güçle olan teması sebebiyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, hayvanlara, bazı yerlere, olay ve faaliyetlere atfedilen üstünlük ya da meziyettir.²⁹ Bu bağlamda kutsal kişilikler olabildiği gibi kutsal gün ve geceler, kutsal yerler, kutsal zamanlar vardır. Tanrısal işaretler, peygamberler ya da insanların kendileri herhangi bir yeri ya da zamanı kutsal hale getirebilirler. Örneğin İslam dinî için Kâbe kutsaldır ve bu yerin kutsallığını Allah belirlemiştir. Yine Hz. Muhammed (sav)'in hadislerinde de bazı yerler kutsal kabul edilmiştir. Örneğin; “Ancak şu üç mescit için yolculuk yapılabilir: Mescid Haram, benim şu mescidim (Mescidi Nebevi) ve Mescid-i Aksa”³⁰. Bu hadise göre mekâna kutsallık izafe edilmiştir.

Arkeologların ve paleontologların yaptıkları araştırmalara göre, antik çağlardan beri çeşitli yerler kutsal olarak kabul edilmektedir. Bu yerler önceleri yüksek tepeler, değişik yeryüzü şekilleri ve mağaralar olmuş, daha sonraları ise medeniyet ilerleyince, buralara inşa edilen tapınaklar haline gelmiştir.³¹

²⁶ Mircea Eliade, *Kutsal ve Din Dışı*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yay., Ankara, 1991, s. 96

²⁷ Kâmil Güneş, *İslam Düşüncesinde Kutsallık*, s. 67.

²⁸ Mircea Eliade, *a.g.e.*, s. 96.

²⁹ Ahmet Güç, “*Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı*”, *Dinler tarihî Araştırmaları I*, Dinler Tarihi Derneği Yay., Ankara, 1998, s. 337.

³⁰ Buhârî, *Mescid-i Mekke*, I, 6, Sayd, 26, Savm, 67; Müslim, *Hacc*, 415, 511-513; Ebû Dâvud, *Menâsik*, 94; Tirmizi, *Salat*, 126.

³¹ Adil Asimgil, *Dünya Kültürlerinde Kutsal Yerler*, Atlas Yay., İstanbul, 2008, s. 8.

Bütün bu açıklamalardan sonra şunu diyebiliriz ki, kutsal, bütün dinlerde var olan bir unsurdur. Kutsal kelimesinin eş anlamlısı olarak da “aziz” kelimesi kullanılmıştır. Kutsal kavramı hakkında genel bir açıklamadan sonra bazı dinlerdeki kutsal kişi anlayışına genel olarak bakalım.

Eski Türk Dinî inançlarında Türkler İslam dinine girmeden önce Budizm, Maniheizm, Zerdüştlük, Yahudilik, Hristiyanlık gibi dinlere girmişlerdir. Ancak bir çok Türk boyu Gök-Tanrı inancı esaslarını korumuştur.

Eski Türk inançları arasında yer alan Şamanizm’in ise bir din olmadığı ancak senkretik³² bir anlayış olduğu dinler tarihçileri tarafından kabul görmektedir. Sibirya’da ve Orta Asya’da yaşayan müstakbel şaman, hasta düşmekte veya psikopatik bir kriz geçirmektedir.³³ Şaman’ın tef çalarak, ayinler yaparak hastaları iyileştirdiğine inanılmaktadır. Bu inanış Şaman’ı bir “Hekim Adam” olarak telakki edilmesine yol açmaktadır.

Hind Dinî kavramları içerisinde Sadhu, aziz anlamına gelmektedir. Toplumu terk eden, münzevi yaşamaya karar veren insanları belirtmektedir. Sadhu’lar, çok sert bir çile hayatına kendilerini verirler. Bir çift sandal şeklinde ayakkabı, baston, sadaka kasesi ve tespih yanlarında bulundurmaları gereken malzemedir. Sadhu, hayat çizgisini, “Bihakti” yoluyla yaşamak zorundadır. Bihakti “her şeyi terk” anlamına gelmektedir. Bu, İslam tasavvufundaki “terki terk” mertebesiyle adeta uyuşmaktadır. Sadhu’lar, Gurularla temas halindedir. Guru olmayı hedef seçmemekle beraber, bazı Sadhu’lar talebe yetiştirerek guru olmaktadır.³⁴

Sanskritçede Guru, ağırlığı olan, önemli anlamlarına gelmektedir. Geleneksel Hinduizm’de ise Guru, manevi üstadı belirtmek için kullanılır. Gurulara guru unvanını veren müritleridir. Bu unvanın bizzat istendiği pek bilinmez. Bir kimse

³² *Senkretizm*: Farklı geleneklerin birbirini etkilemesi sonucu oluşan yeni kültürel yapıları, gelenekleri veya düşünce ekollerini ifade etmede kullanılan bir kavramdır. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ş.Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 337.)

³³ Gustav Mensching, *Dinî Sosyoloji*, çev. Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay., Konya, 2004, s. 118.

³⁴ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 102.

guru unvanı ile şereflenirse o kimse, kendisinde devamlı Tanrı bulunan kutsal bir kimse olarak telakki edilir.³⁵

Modern zamanlarda Gurular Hindu dininde önemli bir güç olmaya devam ettiler ve bazıları Hindistan'ın dışında da takipçilerini buldular. Ramakrişna Paramahansa (1836-1886) öğretilerini dünya çapına yayan talebesi Vivekanda'nın çabalarıyla batının dikkatini çekti. En ünlü çağdaş Hindu azizi Mahatma Gandhi (1869-1948) eski Hindu dinsel ideallerinin örneği olan ve bunları Hindu milliyetçiliğinin temeline yerleştirendir. Bu hareketiyle o, batıdaki sosyal adalet hareketinin de Guru'su olmuştur.³⁶

Hinduizm'de azizlerin çeşitli mucizelerinden bahsedilir. Hindistan'ın taşraları birçok mucizevi kişiliklerle, gurular ve değişik inançların temsilcileriyle doludur. Bunlar insanlığın kalbindeki karanlıklara ışık tutarlar ve azizlik özelliklerini bedenlerine alırlar.³⁷

Ayrıca Hinduizm'de inek, yılan ve maymun kutsal sayılmaktadır. Böyle bir inancın “Atalara Tapınma” kültürünün bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Çünkü; ruhların gücüne inanan kimseler ata ruhlarının bu kutsal hayvanlara geçtiğine inanırlar.³⁸

Hinduizm'in kutsal kitabı Veda'larda ilahîler, niyazlar, dualar, yaşayış kaideleri, tılsım, büyü gibi konular yer alır. Veda'ların, “Rişi” denilen ve tabiat üstü güçlerle temasa geçtiği kabul edilen hakim kimselere vahyedildiğine inanılır. Bu bağlamda “Rişi'nin” bir peygamber olduğunu da söyleyebiliriz.³⁹

Budizm'e göre, aziz, kâmil (arhat, tathagata, bodhisatva) hidayet bulmuş, kurtulmuş kişidir. Bu dünyada ıstıraplardan kurtulmuş ve Nirvana'ya ulaşmıştır.⁴⁰ Burada geçen “arhat” kavramı, “arhati” kökünden türeyen Sanskritçe bir terimdir. Sözlük anlamı “değerli” veya “layık” olan arhat terimi bilhassa Theravada

³⁵ Mehmet Aydın, *Din Fenomeni*, Din Bilimleri Yay., Konya, 1995, s. 318.

³⁶ Mircea Eliade, “Sainthood”, *The Encyclopedia of Religion*, c.VIII, s. 4.

³⁷ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 23.

³⁸ Mehmet Taplamacıoğlu, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, s. 132.

³⁹ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 2002, s. 98.

⁴⁰ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s. 175.

Budizm’inde önemlidir ve ruhani gelişimin en üst derecesine ulaşmış kimseye delalet eder. Bununla birlikte o, Budizm öncesinde ve Budizm dışındaki düşünce sistemlerinde de kullanılan bir kavramdır.⁴¹ Sadece kendini rahipliğe adayan kişilerin arhatlığa ulaşabileceği vurgulanır. Ayrıca böylesi kişilerin Nirvana’ya ulaşınca kadar insanlara kurtuluş yolunu gösterdiği belirtilir.⁴²

Budizm’de hedef Nirvana’ya ulaşmaktır. Sözlükte “sönmek”, “sakinleşmek” anlamındaki Nirvana terimi, Budizm’de nihai kurtuluşu ifade eder. Nirvana, eşyanın gerçek mahiyetiyle kavrandığı, dünyevi var oluş çarkının sona erdiği “mutlak aydınlanma” ve “mutlak huzur” anlamına gelir. O, gelip geçici olmayan sürekli bir haldir. Budist kutsal yazılarında bu hâl, bazen “karşı sahil”, “fırtınalı denizdeki sakin ada”, “serin mağara” ve kutsal şehir gibi sembolik ifadelerle bazen de “ölümsüzlük”, “değişmezlik”, “samsara çarkından (geçici dünya) ebedî kurtuluş” ve “sonsuz barış ve mutluluk” şeklinde tanımlanmıştır.⁴³

Budizm’in iki büyük mezhebi olan Theravada ve Mahayana azizliği farklı anlar. Theravada Budizm’inin taraftarları başlıca Srilanka ve Güneydoğu Asya’da yaşar. Arhat’ı insan kusursuzluğunun zirvesi olarak telakki ederler. Arhat, acı çekmeden ve yeniden doğuştan kurtulmak için manastır mücadelesinin en üst seviyesine ulaşmayı başarmıştır. Bu mücadele ev sahibinin evsizler uğruna ev hayatından vazgeçmesiyle başlar ve üçlü eğitim süreciyle devam eder. Sayısız hayatlar boyunca daha yüksek ahlaklılık, daha yüksek yoğunlaşma ve daha yüksek bilgi peşine düşen üçlü eğitim sürecinden oluşur. Arhat sonunda kişiyi karma ve yeniden doğuşa bağlayan bozuk ruh halleri olan asavaları yok etmeyi başarır.⁴⁴

Theravada Budizminde, Nirvana’ya ulaşan ve Samsara’dan kurtulan keşişler, ermiş (arhat) sayılır. Budizm’in kurucusu Siddharta Gautama (m.ö. 560) ilk Buda’dır. Budacılığın ilk dönemlerinde ermiş sayılan kadınlar da olmuştur.⁴⁵

⁴¹ Ali İhsan Yitik, “Arhat”, Felsefe Ansiklopedisi, ed. Ahmet Cevizci, Etik Yayınları, İstanbul, 2003, c. I, s. 556.

⁴² Şinasi Gündüz, “Arhat” Din ve İnanç Sözlüğü, s. 40.

⁴³ Ali İhsan Yitik, “Budizm”, Yaşayan Dünya Dinleri, ed. Şinasi Gündüz, DİBY, Ankara, 2010, s.324

⁴⁴ Mircea Eliade, “Sainthood”, The Encyclopedia of Religion, c.VIII, s. 4.

⁴⁵ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, “Aziz”, s. 119.

Mahayana Budacılığı ise, yalnızca keşişlerin değil, herkesin Budalığa (Aydınlanma) yani ermişliğe ulaşabileceğini savunur. Başkalarının manevi yükselişine yardımcı olabilmek için kendi aydınlanmasını erteleyen Bodhisattva'lar da ermiş sayılır. Mahayana Budacılığında, iyilik bağışlayan ermişlere inanç önemli bir yere sahiptir. Tibet Budacılığında, eski ermişlerin, bilginlerin, tanrıların ve cinlerin bedenine büründüğü kişiler de ermiş sayılır.⁴⁶

Tibet'teki Budistler, manastırdan bir rahip ya da en meşhur keşiş olan Mi-la-ras-pa (1040-1023) gibi harikalar yaratan Lama'ya saygı gösterirler. Tibetin en ünlü azizleri Dalai Lamalar, göksel Bodhisattva Valokitesvara'nın cisimleşmeleridir. Dalai Lama'nın ölümü üzerine enkarnasyon 49 gün sonra yeni doğmuş bir bebeğe geçer. Dolayısıyla enkarnasyonun hangi bebeğe geçtiği keşfedilmelidir. Bu bebek örnek olan ve taklitten uzak rolü için yetiştirilmelidir.⁴⁷

Sonuçta, Budizm'e inanan kitleler tarafından Nirvana'ya ulaştıkları kabul edilen arhatlar, aynı zamanda insan üstü tanrısal sıfatlarla mücehhez kimseler olarak görülür. Dolayısıyla onlar hem her türlü büyüsel ve koruyucu gücün sahibi hem de fazilet timsali varlıklardır. Böyle kabul edildikleri için de Budizm'in yaşandığı her yerde Tanrılaşmış bir insan veya insan suretine bürünmüş bir tanrı gibi görülmekte ve sık sık tapınım objeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı onların yaşadıkları manastırlar daha yaşamlarında veya ölümlerinden sonra kutsal ziyaretgâhlar haline dönüşmüştür.⁴⁸

Jainizm'de kurtuluş için monastik yaşam⁴⁹ zaruri olarak görülür, zira sıradan bir insanın Nirvana'ya kavuşamayacağı kabul edilir. Jainizmdeki Ahimsa⁵⁰ prensibi; evrensel sevgi ve şefkatin pozitif güçlerinden oluşmuştur. Bu prensibi çiğneyen bir kişinin çile çekecek insanlardan bir farkı kalmaz. Canlı varlıklara zarar vermemek için Ahimsa prensiblerine aşırı derecede bir titizlikle uymak gerekir. Bu anlayış

⁴⁶ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Aziz", s. 119.

⁴⁷ Mircea Eliade, "Sainthood", The Encyclopedia of Religion, c.VIII, s. 5.

⁴⁸ Ali İhsan Yitik, "Arhat", Felsefe Ansiklopedisi, s. 557.

⁴⁹ *Monastik Yaşam*: Belirli bir disiplin altında manastır hayatı yaşamayı ifade eden bir terim olup, keşişlik hayatını ifade etmektedir. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ş.Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, s.266.)

⁵⁰ *Ahimsa*: Sanskritçe bir kelimedir. "Öldürmeyi arzu etmemek" anlamına gelir. Ahimsa, "hayata saygı" olarak tarif edilmiştir. Bu hayat sadece insan hayatı değil, bütün yaşayan varlıkların hayatıdır. (Geniş Bilgi İçin Bk. M. Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 11.)

gereği, Jainizm’de keşişlerin uymakla mükellef olduğu bazı aşırı kurallar ortaya çıkmıştır. Gerçek bir dindar keşiş, bir sivrisineği yutmak korkusuyla suyu içerken bile süzerek içer ve konuşurken, kazaen de olsa çok küçük böceklerin hayatına son vermemek için ağızlarını bir bez parçasıyla örterler.⁵¹

Jina Hint geleneğinde dinsel lider ve önderler için kullanılan bir kavramdır. Jina lakabı özellikle Jainizm’in 24. Cinası için kullanılır.⁵² Jainizm’de nefesine hakim olan, onu yenen kişi (jina) kutsaldır, aydınlanmıştır, karma ve samsara sırrını görmüştür. Kâmil kişi sulh ve sükûne sahip olmuş kişidir. Dostluk, merhamet, cesaret ve meditasyonu ile bütün canlıları sevindirir. Kutsala ancak kutsal yola girmekle ulaşılır. Bu da keşiş hayatı yaşamakla olur. Kendisi için kutsallık ve kurtuluş arayan arhat diğer varlıkların da hidayetini, kurtuluşunu arzu eder.⁵³

Taoizm’e baktığımızda, azizler kültü ve Hac merasimi dikkat çekicidir. Bir Taoist rahibin üst düzey bir piskopos unvanı alabilmesi için yaşayışını birçok kurala göre düzenlemesi gerekmektedir. Bu kuralların bir çoğu, zahidane ve çile ile alakalı iken, bir kısmı da ekolojik dengeyi sağlayan kurallardır.⁵⁴

Konfüçyanizm, azizlik için farklı bir görüş ortaya koyar. Konfüçyüs (m.ö. 551-479) için, ideal insanlar, insanlara cennetin yollarını açıklayan ve bu yollara göre hükmeden eski zamanların yöneticileri olan onlar bilge krallardır.⁵⁵ Konfüçyüsçülükte Tanrı, düşkün insanları korumak için hükümdarlar, “Tanrı Yolu”nda yardımcı olsunlar ve ülkenin her yanında huzuru sağlasınlar diye öğretmenler göndermektedir. O, uludur, yücedir, yerdeki insanlara hükmedicidir ve kötü olanlar çoğalınca da hükmü amansızdır. Ölmek ve dirilmek, şeref ve zenginlik, Tanrı’nın takdirindedir. Tanrı, her şeyi açıkça görür ve bütün işlerde insanlarla beraberdir.⁵⁶

Şintoizm dininde ise efsanevi ermişler yüceltilir; ama iyi ya da kötü herkesin ölümünden sonra doğaüstü bir yaşam sürdüğüne inanılır. Şintoizm’de Kamiler’e, yani

⁵¹ Galip Atasagun, “*Jainizm*”, SÜİFD., Konya, 2006, Sayı:21 s. 293.

⁵² Şinasi Gündüz, “*Jina*” Din ve İnanç Sözlüğü, s. 83.

⁵³ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s. 175.

⁵⁴ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 66.

⁵⁵ Mircea Eliade, “*Sainthood*”, The Encyclopedia of Religion, c.VIII, s.5.

⁵⁶ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 63.

ölülerin ruhlarına tapınma vardır. Onlara bir Tanrı gibi saygı gösterilir. İnanışa göre ölülerin ruhları tanrılaşmış bir surette yaşayanlar arasında dolaşır.⁵⁷

Tek tanrı inancını vurgulayan Yahudiliğin kaynağında ermişlere ya da azizlere tapınma yer almaz. Ama kutlu kişi olmak, İsrail oğullarına bir ülkü olarak gösterilir ve Eski Ahit'te, Tanrı'nın seçilmiş kavminin üyeleri için “Yüce Olanın Mukaddesleri”⁵⁸ ifadesi kullanılır. Yahudilik'te mutlak kutsal olan; Tanrı Yahve ve onunla temas halindeki fenomenlerdir. Eski Ahit'te başta Tanrı olmak üzere kâhinler, Sina Dağı, Ahit Sandığı, İsrailoğulları, çadır, İsrail diyarı, Kudüs, Süleyman Mabedi, mabetteki eşyalar, ibadet malzemeleri Tanrı'ya nispetle kutsallık kazanan bazı fenomenlerdir.⁵⁹

Sonuç olarak, Eski Türklerdeki Şaman inancından tutun da Hint Dinlerine kadar dinlerin hepsinde mutlaka bir kutsal kişi, yüce bir varlık anlayışı hep olmuştur.

⁵⁷ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, s. 7.

⁵⁸ Daniel, 7/18.

⁵⁹ Kürşat Demirci, “*Kutsiyet*”, s. 496.

I. BÖLÜM

HRİSTİYANLIKTA AZİZ KÜLTÜ

1. AZİZLİĞİN TARİHİ SEYRİ

Azizler ile Tanrı'nın ihsanı arasındaki olağanüstü ilişki, genellikle çileci, benliği yok sayan bir yaşam biçimiyle vurgulanır. Azizliğin göstergesi, çoğunlukla üstün ahlâkî nitelikler ve davranışlardır. Fransisken tarikatının kurucusu Assisili Aziz Francis, erdem simgesi olan azizlerin klasik örneklerindedir. Ama ahlakça üstünlük dışındaki özellikleriyle de azizlik mertebesine yükseltilmiş din büyükleri vardır. Clairvaux'lu Bernard, Helftalı Gertrude, Avivalı Teresa, mistik deneyimleriyle ün kazanmış azizlerdir. Dinsel geleneğe getirdikleri yeni yorumlar ve çığır açıcı ilahîyat kuramları ile yüceltilen azizlere, skolastik felsefenin doruğu Akino'lu Tomas örnek verilebilir. Bütün din topluluğunca değil, yalnızca belirli bir yörede aziz sayılan din büyükleri de vardır.⁶⁰

İlk dönemlerde Hristiyanlık, Yahudilik'in bir tarikatı olarak kabul edildiği sürece Romalı yetkililerce hoşgörüle karşılandı. İlk otuz yıl boyunca aynen Yahudilik gibi, Hristiyanlık da Roma yasasının koruması altındaydı. Ancak; Yahudilik ve Hristiyanlık birbirinden uzaklaşmaya başlayınca Hristiyanlar Yahudiler'e tanınan özel haklardan yoksun kaldılar. Yahudiler özellikle imparatora tapınma yükümlülüğünün dışında tutuluyordu. Hristiyanlar da bir Tanrı tanıdıkları ve İsa Mesih'e hizmet ettiklerinden bu ayrıcalığı istediler. Ancak kilisenin çoğunluğu Yahudi kökenli olmayan kimselerden oluşmaya başlayınca artık Yahudilik kanatları altında sığınmak mümkün değildi. Hristiyanlar sunakta imparatora bir tutam tütsü yakmayı reddedince bu, vatan hainliği olarak yorumlandı. Böylece Roma yetkililerinin Hristiyanlara karşı tutumu gittikçe sertleşmeye başladı. Bu yeni dine iman edenler bir dizi zulümle karşı karşıya kaldılar. Bunlar ilk olarak m.s. 64 yılının Temmuz ayında Roma'da Neron'un emriyle başlatılan kısa süreli ve yerel zulümdü. Elli yıl sonra yazan Romalı tarihçi Tacitus'a göre Neron, Roma'nın büyük

⁶⁰ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Aziz", s. 119.

bölümünün yanmasına neden olan yangını kendisinin çıkardığı yolundaki söylentiler üzerine suçu Hristiyanlar'a atmaya çalışmıştır.⁶¹

Hristiyanlara yapılan baskı ve zulümler şiddetini artırarak devam etmiştir. En şiddetli baskı ve zulüm ise İmparator Decius (149-251) ve Diocletianus (284-305) zamanlarında gerçekleşmiştir. 313 yılında Hristiyanlığa serbestlik tanınmış ve 380 yılında ise Hristiyanlık Roma'nın resmî din olmuştur.⁶²

Roma İmparatorluğu 303 yılında bütün varlığının tehlike geçirdiğini hissetmiş ve Hristiyanlığın gelişmesine imkân verilirse tehlikenin büsbütün artacağına hükmetmişti. Mezhebin kökünü kırmak için kesin bir teşebbüse girişilmesi istendi. Bu yüzden kiliseler yıkılmış; İncil nüshalarıyla sair risaleler imha edilmiş ve Hristiyanlar kılıçtan geçirilmişti. Daha sonra İmparator Konstantin gelmiş ve m.s. 313 yılında tazyik devri son bulmuştu. O Hristiyanlara teveccüh göstermeye ve kiliselerine ihsanlar yağdırmaya başlamıştı.⁶³

Havarilerce desteklenen Filistin topraklarındaki ilk Hristiyan cemaati, kendini bütünüyle Hz. İsa'nın öğretisini yerine getirmeye, günlük yaşamda tatbik etmeye adanmıştı. Hristiyanlar için duada devamlılık, kardeşsel merhamet ve yardımlaşmada örnek bir tutum sergilemek, siyasal otoritenin ve halkın kindarca düşmanlığına karşı tahammülde sabır göstermek çok önemli hale gelmişti.⁶⁴

En başından beri Rablerine ihanet etmek yerine ölümü tercih eden Hristiyanlara kilisede büyük saygı gösterildi. İncil'de, "Elçilerin İşleri" bölümünde İstapan'ın iman uğruna ölmesine büyük yer verildi. Hristiyan olduğu için m.s. 37 senesinde Yeruşalem'de taşlanarak öldürülen genç İstapan ilk Hristiyan nesiller üzerinde derin etki bırakmıştı.

⁶¹ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, Yeni Yaşam Yay., İstanbul, 2004, s. 83.

⁶² Sibel Sel-Levent Kınran, *a.g.e.*, s. 84.

⁶³ Ömer Rıza Doğrul, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1963, s. 202-203.

⁶⁴ P. Lucio Condolo, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, çev. Özcan Çanlı, Ohan Yay., İstanbul, 1988, s. 4.

Aziz kelimesi Hristiyanlığın ilk devirlerinde bütün Hristiyanlar için kullanılırken⁶⁵ sonraları, özellikle kiliseye bağlı olarak yaşayan ve bu uğurda canlarını feda edenlere verilen bir unvan olmuştur. 155 yılında öldürülen İzmir (Smyrne) piskoposu Polikarp, bu şekilde aziz ilan edilen ilk kişidir. Daha sonra aziz kategorisine, imanları uğruna büyük işkencelere maruz kalan, ancak ölüme mahkum edilmeyen kişiler de (confessore) katılmış, Ortaçağ'da büyük kral ve prensler de aziz ilan edilmiştir. İlk martiroloji⁶⁶ 332'de Roma Kilisesi tarafından tutulmuş, buraya yazılanlar faziletlerine göre sınıflandırılmıştır. Bunların başında Bakire Meryem, sonra havariler, İncil yazarları ve diğerleri gelmektedir.⁶⁷

M.S. 1-4. yüzyıllar arasında ağır baskılara uğrayan Hristiyanlar, bu baskılar sonucunda can veren kilise üyelerinin, doğrudan cennete gittiklerini ve yaşayanların duaları için Tanrı'nın rızasını sağlayabilecekleri inancıyla yüceltmeye başladılar. 325'te belirlenen İznik (Nikaia) Amentüsü'nde "aziz" sözcüğü inanan anlamını taşıyordu. Kiliselerde adına dua edilen ölümler, ancak 6. yüzyıl başlarında bugünkü anlamıyla "aziz" olarak anılmaya başlandı. Ama ilk azizlere bu sanın verilmesinde izlenen resmî bir süreç yoktu. Azizlik mertebesinin resmen tanınması, ilk kez XV. Johannes'in 993'te Lateran Konsili'nde Augsburg Piskoposu Ulrich'i (ö.973) azizliğe yükseltmesiyle başladı.⁶⁸

İşkence ve zulümler de son bulduktan sonra, yer üstündeki ilk kiliseler inşa edilir. Hristiyan cemaatleri bu dua fiilinde bir araya gelmeye başlarlar. Hızla değişmekte olan tarihsel koşulların Hristiyanları hep daha fazla belli bir azizlik tipini imrendirmeye doğru yönelttiği bir devir yaşanmaktadır. Bu yeni azizlik tipi, kan dökülmesine rağmen, şerefli ve methedilmeye layık bir azizdir. Hayatın her gününde, her ne pahasına olursa olsun, Rabbin sözünde tam sadakatle gerçekleştirilen beyaz şehitliğin cazibesi kızıl şehitliğin yerini almaya başlamıştır.⁶⁹ Bu şekilde aziz olanlar itirafçılar ve çilecilerdi. İleriki konularda bu azizlik çeşidine değinilecektir.

⁶⁵ Resullerin İşleri, 9/13.

⁶⁶ *Martiroloji (Martyrology)*: Hristiyanlıkta, Hristiyan şehitlerle ilgili resmi kayıtları konu edinen çalışma ve araştırmalar. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ş. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s.249.)

⁶⁷ Ömer Faruk Harman, "Aziz", DİA, c. IV, s. 332.

⁶⁸ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Aziz", s. 119.

⁶⁹ P. Lucio Condolo, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, s. 4.

Hristiyan kilisede eski zamanlarda, vaftiz olan her insan birer aziz olarak telakki edilmiştir. Azizlerde (evliyalarda olduğu gibi), ilahî kuvvet kendini açıkça göstermiştir. Şehitler, faziletli insanlar halk tarafından erken taziz edilmiştir. Roma Kilisesi, bir insana aziz (sanct, Saint) unvanını vermek için komplike bir sistem icat etmiştir. 993'te ilk defa bir insan, papa tarafından bu unvanı almıştır; 1170'den itibaren sistem şimdiki haline gelmiştir.⁷⁰

Hristiyanlıkta azizlik, bilhassa keşişlik ilgi görür. Azizlik ölçüsü Papa XIV. Benedikt'e göre şöyledir: “Müminlerin dinî yaşantısı yanında üç keramet göstermesi gerekir ki, bunların başında istisnai üstün ahlak ve sevgi gelir.”⁷¹

Aziz unvanı verme yetkisi önceleri mahallî kilise yetkililerine ait iken 1234'ten itibaren bu yetki sadece papalara tanınmıştır. Aziz unvanının verilmesi ve azizlere gösterilecek tazimle ilgili kurallar 1588 yılında Papa V. Sixte ve 1634 yılında Papa VIII. Urbain tarafından konulmuştur. Papa XIV. Benoit (ö.1758) bunlara yeni hükümler ilave etmiştir. Bu husustaki en son değişiklik ve düzenlemeler Papa II. Jean Paul (Joannes Pavlus) tarafından 25 Ocak 1983'te ilan edilmiştir. Aziz unvanına hak kazanacak kişinin hayat ve eserleri etraflı bir şekilde araştırılmakta, Hristiyan inancına ve geleneklerine aykırı bir durum yoksa kerametleri incelenmekte ve o kişi papa tarafından aziz ilan edilmektedir. Katolik Kilisesi'nde azizlere yapılan tazim, kiliselere resim ve heykellerinin konulması, ayinlerde isimlerinin zikredilmesi, kendilerinden şefaet ve yardım dilenmesi suretiyle gösterilir.⁷²

Vatikan'da yer alan “Kutsallık Nedenleri Kurulu”; Hristiyan faziletlerini kahramanlık derecesinde icra eden kilise mensuplarını kutsallaştırmaktadır. Bu gibi kişiler, bu kurul tarafından aziz olarak tebcil edilmek üzere ilan edilmektedir. Mesela, azize Theresa d'Avila ve azize Catherina de Sienne 5 Mart 1970'de kilise doktoru olarak ilan edilmişlerdir.⁷³

⁷⁰ Annemarie Schimmel , *Dinler Tarihine Giriş*, AÜİF Yay., Ankara, 1955, s. 222.

⁷¹ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s. 175.

⁷² Ömer Faruk Harman, “Aziz”, s. 332.

⁷³ Mehmet Aydın, “*Vatikan Ruhani Devletinin İdari Yapısı*”, Diyanet İlmi Dergi, Ankara, 1997, c.XXXIII, Sayı: 4 s. 7.

Bugün Katolik Kilisesi'nde yürürlükte olan kurallara göre, kutluluğa ve azizliğe aday gösterilen kişiyle ilgili karar, dört aşamalı bir süreç sonunda belirlenir ve papanın onayıyla gerçekleşir. Kutlular listesindeki kişinin azizler listesine önerilebilmesi için, adının zikredilmesiyle en az iki sahîh mucizenin gerçekleşmiş olması koşulu aranır. Bu olağan sürecin dışında, Papa VIII. Urbanus döneminden (1634) önce yüzyıllardır kutlu sayılan kişileri, doğrudan papanın azizler listesine alması da olanaklıdır.⁷⁴

İkinci Vatikan Konsili'nde (1962-1965); “Mesih’e inananların tümüne, Hristiyan hayatının bütün doluluğuyla yaşanması ve sevginin mükemmelleştirilmesi çağrısı yöneltilmiştir. Görevlerin ve yaşam biçimlerinin farklı olmasına rağmen, Allah’ın Ruh’u vasıtasıyla yönetilenler tarafından izlenen tek yol azizliktir.”⁷⁵

Hristiyan din adamları kutsanıp atandığından kutsaldır. Kilise binaları Tanrı’ya adanmış olduklarından kutsaldır. İman uğruna ölenler ve kahramanlar kutsaldır ve be nedenle onlara “aziz” (kutsal kişi) denmektedir.⁷⁶

Her Hristiyan, azizleri kendisine örnek alır. Aziz Bonaventura Aziz Fransua’nın aziz sevgisi için şöyle demektedir. “Bütün azizleri hatırladığımda kızgın taşlara temas etmişçesine, tümünden tanrısal bir alevle tutuşurdu. Havarilere karşı özellikle Aziz Petrus’a ve Aziz Pavlus’a karşı, Mesih’e olan ateşli sevgileri yüzünden büyük sadakat besliyordu. Onların şerefine ve aşkına Rabbe özel bir oruç sunuyordu.”⁷⁷

Görüldüğü gibi Hristiyanlığın ilk dönemlerinde İsa- Mesih uğruna canlarını verenler aziz ilan edilmekte iken günümüzde Papalık tarafından azizlik gereklerini yerine getirenler de azizlik mertebesine yükseltilebilmektedir.

⁷⁴ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, “Aziz”, s. 119.

⁷⁵ P. Maurice Borrmans, “İsa Mesih’in Hristiyan Tinselliği ve Tasavvufundaki Yeri ve Önemi, Uluslararası Müslüman Hristiyan Diyalogu Sempozyumu, Sak Ofset, İstanbul, 2005, s. 281.

⁷⁶ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 257.

⁷⁷ Astrid İannitto, *Tanrı İçin Yaşanmış Bir Hayat*, Ohan Yay., İstanbul, 2002, s. 104.

2. KATOLİK MEZHEBİNDE AZİZLİK

Yeni Ahit'te İsa'ya atfedilen sözler arasında "aziz" yer almaz. Pavlus'un mektupları ile Vahiy Kitabı'nda ise bu terim İsa'ya inananlar, yani tüm Hristiyanlar için "mukaddes", "kutlu" anlamında kullanılır.⁷⁸

Hristiyanlığa göre kutsal olmak, ahlaksal açıdan masum olmaktır. Günahtan ayrılmak ve bu yüzden de Tanrı'ya adanmak demektir.⁷⁹

Hristiyan kutsal kitaplarında inananlar kutsal olmaya çağrılmaktadır. "Kutsal olmak için gayret edin. Kutsallığa sahip olmadan kimse Rabbi göremeyecektir."⁸⁰ Daha öncede belirttiğimiz gibi kutsal sözcüğü, "Tanrı için ayrılmış ve tanrı için ayrılmışlara yakışan söz ve davranışlar" anlamına gelir. Kutsal olmak ahlaki açıdan masum olmaktır.

Katolik Hristiyan teolojisine göre; kutsallık kişilerle değil, Tanrı ile başlar. Onun kutsallığını, O'nun mutlak saflık ve temizliğini ve günahtan nefret edişini Hristiyanlar anladıkça, Tanrı'ya karşı işledikleri günahın korkunçluğunu derinden kavramaya başlayacaklardır.⁸¹

Kutsal Kitap'ta Tanrı'ya sık sık, kutsal olan ya da İsrail'in kutsalı denir. Hristiyan düşüncesine göre kutsallık, diğer herhangi bir özellikten öte, Tanrı'nın isminin başına gelen bir ön ektir. Kutsallık, Tanrı'nın tacıdır. Kutsallık, bütün diğer özelliklerin kusursuzluğudur. Gücü, kutsal güçtür, merhameti, kutsal merhamettir, bilgeliği kutsal bilgeliktir. O'nu şükran ve övgülere layık kılan, bütün diğer özelliklerinden çok kutsallığıdır.⁸² "Sizi çağıran tanrı kutsal olduğuna göre, siz de her davranışınızda kutsal olun. Nitekim şöyle yazılmıştır: Kutsal olun, çünkü ben kutsalıyım."⁸³

⁷⁸ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Aziz", s. 119.

⁷⁹ Jerry Bridges, *Kutsallığa Doğru*, s.13.

⁸⁰ İbranilere Mektup, 12/14.

⁸¹ Jerry Bridges, *a.g.e.*, s.18.

⁸² Jerry Bridges, *a.g.e.*, s.18.

⁸³ Petrus, 1: 15-16.

Kutsal kitapta Tanrı'nın kutsal olması nedeniyle de bütün inananların kutsal olması istenmektedir. "Bundan dolayı semavi babanız kâmil olduğu gibi, siz de kâmil olun"⁸⁴

Katolik Hristiyanların azizlik, kutsallık anlayışlarının birinci sacayağını Tanrı'nın kutsallığı ve tüm Hristiyanları kutsallığa çağırması oluşturuyorsa, bu anlamda ikinci önemli husus da Mesih İsa'nın kutsal olmasıdır. Çünkü Hristiyanlığa göre insan, günahları ve kalbinin kötülüğü ve aldatıcılığı nedeniyle Tanrı'nın kusursuz kutsallığına kendi başına erişemez ve kalbinde sığınak için Mesih'e koşar.⁸⁵ Yaşam biçimi İsa Mesih'in yaşam üslubunun benzeri ve tasviri olduğu zaman bir Hristiyan aziz olur.⁸⁶ Kitab-ı Mukaddes'te; "yaşayan ben değilim; içimde yaşayan Mesih İsa'dır"⁸⁷ beyanı ile bu durum dile getirilmiştir.

Tanrı'dan sonra İsa Mesih'in ön plana çıkarılması ona verilen kutsallık izafetinin bir sonucu olmuştur. "Zira Mesih; dahi kendi izleri ardınca gidesiniz diye, size bir örnek bırakarak sizin için elem çekti. O, günah işlemedi ve O'nun ağzında hile bulunmadı."⁸⁸ En iyi işler bile kusurluluk ve günahla lekelenmiş ve kirlenmiştir. Tövbe ile ilgili olarak; "Tövbe göz yaşlarımız bile kuzunun (İsa'nın) kanında yıkanmalıdır" anlayışı yerleşmiştir.⁸⁹

"Bir gün Aquino'lu Thomas, kız kardeşlerinden bir mektup aldı. Kız kardeşi şöyle bir ricada bulunuyordu:

-Tatlı ve bilgili kardeşim, zavallı kız kardeşine Cennet'e erişmenin en kolay yöntemini göster.

Mektubun sonuna, Aziz şu tek cümleyi ekledi: "İstemek yetiyor!" ve mektubu geri gönderdi."⁹⁰

⁸⁴ Matta, 5/ 48.

⁸⁵ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s.47.

⁸⁶ P. Lucio Condolo, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, s.3.

⁸⁷ Galatyalılar, 2/20.

⁸⁸ Petrus, 1: 21-22.

⁸⁹ Jerry Bridges, *Kutsallığa Doğru*, s.31.

⁹⁰ Giovanni Scognamillo, *Dünya Kardeş*, Ohan Basımevi, İstanbul,1992, s. 32.

Günah anlayışı Hristiyanlığın odak noktasını oluşturmuş, inançlarını onun etrafında şekillendirmişlerdir.⁹¹ Bununla ilgili Yuhanna İncili'nde şöyle denilmektedir. “Çünkü Allah dünyaya hükümsün diye değil, ancak dünya onun ile kurtulsun diye, oğlunu dünyaya gönderdi.”⁹²

Sonuç olarak diyebiliriz ki; Katolik Hristiyanlığa göre ilk önce kutsal olan Tanrıdır. Daha sonra oğul İsa- Mesih gelmektedir. Tanrının emrine uyararak kutsal olmayı dileyenler ise azizler mertebesine yükseltilmektedir.

⁹¹ Kadir Albayrak, “*Dinlerde Günah Kavramı ve Kurtuluş Yolları*”, s. 88.

⁹² Yuhanna, 3/17.

3. ORTODOKS VE PROTESTAN MEZHEPLERİNDE AZİZLİK

X. yüzyıla kadar herhangi bir bölünmeye maruz kalmamış olan kilise XI. yüzyıl başlarında ilk ayrılmayı yaşamıştı. Papanın üstünlüğü ve yanılmazlığı ilkesine karşı çıkan bu yeni mezhep “asli öğretilere bağlı kalanlar anlamına gelen” Ortodoks kavramıyla anılmaya başlandı.

Siyasi çekişmelerle başlayan bu ayrılma daha sonra bazı teolojik ve liturjik konulardaki farklılıklarda ayrılmaya sebep teşkil eden unsurlar olmuştu. Bunların başında teslisin üçüncü unsuru olan Kutsal Ruh ile ilgili tartışma gelmektedir. Roma Kilisesi’nce İznik Kredosuna eklenen “oğuldan da” ifadesi Kutsal Ruh’un hem babadan hem de oğuldan neşet ettiğini vurgularken, İstanbul Kilisesi bunun kabul edilemez olduğunu savundu. Zira bu kabul hem konsillerde belirlenen asli öğretilere aykırıydı hem de Kutsal Ruh’un teslis öğretisindeki konumunu Oğul’a kıyasla ikincilleştiriyordu. Bir diğer tartışma konusu ikonlarla ilgiliydi. Roma Kilisesi, İstanbul bağlularınca ikonaların bir tazim aracı olarak kullanılmasını puta tapıcılık olarak görmekteydi. Nitekim Roma’nın İstanbul üzerinde etkisini hissettirdiği 726-843 yılları arasına tekabül eden ikonoklazm döneminde ikonalara karşı bir dizi yaptırım uygulandı.⁹³

Doğu ve Batı kilisesi tarihinde bir asırdan fazla kavga nedeni olan tasvir konusu, ikonoklast hareketin hâkimiyetiyle, VIII. asırdan IX. asrın ortalarına kadar Bizans sanatında heykel yapımını ciddi şekilde engellemişti. IX. yüzyılın ortalarında ikonoklast hareketin yenilgisi, Bizans sanatında İsa’nın ve azizlerin tasvirlerinin yapılmasını ve ikon imalatını cesaretlendirmişti. Bütün bunlara rağmen, tasvirler kültüne karşı düşmanlık yani ikonoklast hareket, Bizans toplumunun entelektüel çevrelerinde varlığını sürdürmüştür. Fakat ikonoklast hareket, artık bir daha dirilmemek üzere IX. yy’da resmen tarihe gömülmüştür. Bizans kilisesini sarsan ve çok sayıda dinî ve siyasi problemlere neden olan ikonoklast hareketin de geri planında, dinî, kültürel ve tarihî etkileşimlerin bulunduğu açıktır.⁹⁴

⁹³ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, İSAM Yay., İstanbul, 2008, s. 112.

⁹⁴ Mehmet Aydın, “*Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri*”, SÜİFD., Konya, 2002, Sayı:13 s.11.

Ortodoks Kilisesi, ilk dönem Hristiyan mirasının devamı olduğu gibi aynı zamanda da kilise babalarının ve azizlerin oluşturduğu teolojik unsurlardan beslenen patristik⁹⁵ bir kilisedir.⁹⁶

Ortodoks Kilisesi'nde de azizlere inanılır, ama azizlik mertebesinin resmen tanınmasına ilişkin süreç, Katolik Kilisesi'ndekine benzer bağlayıcı kurallar içermez. Azizlik önerisi üzerinde ilgili piskoposun yaptığı incelemeden sonra bir komisyonca son karar verilir.⁹⁷

Ortodoks Kilisesi'nde ikonlara saygı gösterilmektedir. Ortodoks Kilisesi'ne göre ikon, ayinin tamamlayıcı bir kısmını teşkil etmektedir. Yedinci genel konsil, kutsal resimlere veya ikonlara saygıyı kesin olarak kabul etmiştir. Çünkü ikon, direkt veya indirekt ikonlar ikonlu kabul edilen İsa'yı temsil edilmektedir.⁹⁸ İkonlar ilahi varlıkların vücutsuz ruhlarını temsil ederler. Bu sebeple önlerinde secde edilir, öpülür, okşanır ve tazim edilirler.⁹⁹

İkona kültü Ortodoks Kilisesi'nde büyük anlam kazanmıştır. İkonalara mucizeler atfedilmişti. Başlangıçta Katolik Kilisesinde de surete tapıcılık tepki görmüştü. Resim ve heykeller önceleri kiliseyi süslemek gayesiyle yapılmıştı. Bazı Hristiyan büyükleri bunun yanlış anlaşılacağı ihtimaliyle suret yapılmamasını istemişlerdi. Beklenen tehlike çabucak gelişti ve bütün kiliseyi sarmış ve Hristiyan büyüklerinin suretleri kutsallaştırılmıştı. Suretlerin mucizeleri hakkında pek çok efsaneler ortaya çıkmış, bunun neticesinde aziz heykel ve resimleri önünde dua edilir, öpülür, kurban takdim edilir olmuştur. Bilhassa çiçek, mum, tercih edilen takdimelerdendir. Suretler, kıymetli kumaşlarla giydirilir, süslenir. Suretlerin bulunduğu yerlere eski devirlerde olduğu gibi hac ziyaretleri yapılır.¹⁰⁰

⁹⁵ *Patristik*: Hristiyan İlahiyatında kilise babalarının eserleriyle ilgilenen bilim dalıdır. Kilise babalarına ait çalışmalar "Patristik Literatür" olarak da bilinir. Kilise babalarının yaşamış olduğu m.s. 2 ile m.s. 8. yy. arasındaki döneme de "Patristik Dönem" adı verilir. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ş. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 302.)

⁹⁶ Münir Yıldırım, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Aziz Andaç Yay., 2. Baskı, Ankara, 2005, s.147.

⁹⁷ Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Aziz", s.120.

⁹⁸ Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, TDVY, Ankara, 2007, s.128.

⁹⁹ Ali Erbaş, *Hristiyanlık*, İnsan Yay., İstanbul, 2004, s. 46.

¹⁰⁰ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s. 60.

Katoliklerde olduğu gibi, Ortodokslarda da azizlerin çeşitli kalıntıları mevcuttur. Azizlerin önemli kalıntılarına bir örnek de ayazmalardır.¹⁰¹ Ayazmalar genel olarak bulunduğu bölgedeki halk tarafından kutsal sayılan bir aziz ya da azizeye adanmıştır. Bir aziz veya azizenin adı verilerek buralar onun manevi koruyuculuğuna bırakılmıştır. Şifa dağıtıcı olmasından dolayı Ortodoks hacıların önemli uğrak yerlerinden ya da hac mekanlarından sayılan ayazmalar, aynı zamanda Ortodoks takvimi ile de kesişen aziz kültürü nedeniyle yortularda kalabalık halk topluluğu tarafından ziyaret edilir.¹⁰² Buralara ziyarete gelen halk, buraya adanmış olan aziz veya azizeden yardım ummakta ve ayazmanın suyunu içerek, vücuduna sürerek şifa bulmayı ummaktadır. Tezimizin ilerleyen bölümlerinde bu ayazmalara örnekler verilecektir.

Protestan Mezhebine baktığımız zaman; Protestanlıkta aziz kelimesi Hristiyan olan herkes için kullanılan bir kavramdır. XVI. yüzyılda Martin Luther, Roma Katolik Kilisesi'nin bazı uygulamalarına başkaldırdı ve böylece Protestanlık mezhebi doğmuş oldu.

Bu mezhep anlayışına göre kiliselerde ikonlara yer verilmez. Meryem ve azizler konusunda da diğer mezheplerden ayrı bir yol izlemişlerdir.

Protestan kiliseleri azizlere, onların tasvirlerine ve eşyalarına yapılan tazimin Kitab-ı Mukaddes'e aykırı ve yasak olduğunu ifade etmişlerdir. Yine Protestan Kilise içerisinde Calvin'in sakramentler dışında Katolik Kilisesinde gerçekleştirilen ve yanlış olduğunu görerek karşı çıktığı davranışlar da vardır. Bunlar zamanla ibadet haline getirilmiş, Tanrı'nın tanınmasına ve gerçek dinin anlaşılıp yaşanmasına engel olan kültürlerdir.¹⁰³ Ayrıca Meryem'e de fazla önem verilmez.

Protestanlar cennetteki azizlerin duaları duyamayacağı, dolayısıyla yardımlarına ve dualarına başvurmanın boş olacağını savunurlar. Ayrıca sadece İsa Mesih'e ait olan aracılığın, azizlere yüklenmesine de karşı çıkarlar.¹⁰⁴

¹⁰¹ *Ayazma*: Hristiyanlarca kutsal sayılan su kaynaklarına ve pınarlara verilen isimdir.

¹⁰² Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 237.

¹⁰³ Ahmet Aras, *Protestanlık Tarihinde Kalvinizm*, Yaprak Grafik, Konya, 2004, s. 130.

¹⁰⁴ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 252.

Hristiyanlık'ta Protestanlık hariç Katoliklik ve Ortodoksluk azizlere büyük önem verir. Onların ikonlarına saygı duyulur. Yortuları kutlanır. Katoliklikte belirli bir aşama zincirinden sonra Papa'nın onayı ile azizlik mertebesine ulaşılırken, Ortodokslukta ilgili piskoposun incelemesinden sonra komisyon kararı ile aziz ilan edilir.

4. AZIZLİK İLE İLGİLİ BAZI HUSUSLAR

4.1. AZIZLIĞE ULAŞTIRAN BASAMAKLAR

Şehit olanlar, çileci bir hayat geçirenler veya itirafçılık bakımından meşhur olanlar, azizle ilgili inanç sembolleri ve kahramanlık değerleri içeren hikâyeleri ve efsaneleri bulunan ve mucizeler göstermiş olanlar toplum nezdinde bir kişinin aziz olması için gerekli unsurlardır.¹⁰⁵

Edith Wyschogrod “Azizlik ve Postmodernizm” adlı eserinde azizliği; “Hristiyan gelenekte bütün hayatını, duygulu varlıkları müteessir eden psikolojik acının ve fiziksel acının hafifletilmesine adanmış kişi olarak” tanımlamaktadır.¹⁰⁶ Bu tanıma göre diğer insanların psikolojik ve fiziksel acılarını dindirmeye çalışmak azizin önemli misyonları arasında yer almaktadır.

Mircae Eliade aziz olacak bireyleri hem taklit edilebilir hem taklit edilemez olarak iki gruba ayırmaktadır. Azizliği üç geniş yolla tanımlamaktadır. Ahlâki, akli ve duygusal yol. Ahlâk Yolu; yalnızca iyi ve doğru olanı yapmak için kendini kontrol eden ve kendini temizlemek isteyenlerin izleyeceği yoldur. Bunlar tanrısına hizmet eden veya nihai gerçeği fark edenlerdir. Gerçek yaşamı İncil’den olan Hristiyan çilecisi Tanrıyla arasındaki ilişkiye mani olan tüm engelleri ortadan kaldırır. Diğer azizler, kutsallığa ulaşmak için akli bir yolu seçerler. Kendilerini, dünyayı ve en büyük gerçeği tanımak için, akıllarını kullanmak, bir azizlik görevi olarak telakki edilir. Bu kategorideki aziz, bir öğretmen olarak, diğerleriyle bilgisini paylaşmak için uzak yerlere gider. Azizliğe giden üçüncü yol duyguların yoludur. Bu yol şartsız sevmek için kalbin mükemmelleşmesini sağlayan yoldur. Bütün dinlerin mistikleri büyük âşıklardır ve aziz kabul edilen kişiler başkalarını da sevmeyi teşvik edecek şekilde “seviniz” diyen kimselerdir.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Kemal Polat, *a.g.e.*, s. 89.

¹⁰⁶ Edith Wyschogrod, *Azizler ve Postmodernizm*, İnsan Yay., İstanbul, 2002, s. 77.

¹⁰⁷ Mircea Eliade, “*Sainthood*”, *The Encyclopedia of Religion*, c.VIII, s. 5.

Yukarıda bahsettiğimiz yollardan geçecek olan kişi artık azizlik mertebelerine ulaşmış demektir. Azizlik mertebelerinin sıralaması; Tanrının Hizmetkarı, muhterem (mübarek), ermiş (kutsanmış, kutlu) ve aziz şeklindedir.

- *Tanrının Hizmetkârı*: Aziz ilan edilecek kişi ölümünden beş yıl sonra değerlendirilir. Aziz olması yönünde yeterli bilgi toplandıktan sonra, aziz adayı olan kişi “Tanrının Hizmetkarı” olarak adlandırılır. Yeni Ahitte Tanrının Hizmetkarı olmak teşvik edilmiştir. “Fakat aranızda böyle değildir; aranızda ise kim büyük olmak isterse, ötekilerin hizmetkarı olsun”¹⁰⁸

Hizmetkarlığın hizmet yönünde tutumu şöyle olmalıdır:

- Kendilerinden çok başkalarını düşünmelidirler.
- Sahipler gibi değil, kahyalar gibi düşünmelidirler.
- Başkalarının ne yaptığını değil, kendi işlerini düşünmelidir.
- Kimliklerini Mesih’te bulmalıdırlar.
- Hizmeti zorunluluk olarak değil, fırsat olarak görmelidirler.¹⁰⁹

- *Saygıdeğer*: Tanrının Hizmetkarı aşamasını geçen kişi saygıdeğer (mübarek) unvanını alır. Bunlar için henüz bir yortu yoktur. Bir şahsın mübarek ilan edilmesi azizlik için açılan davanın kabul edilmesi demektir. Kutsama için gerekli olan mucize yeterli olmadığında şahıs saygıdeğer (mübarek) olarak kalır.¹¹⁰

- *Kutlu, Ermiş*: Mübarek ilan edilmiş kişi daha sonraki yıllarda mucizesinin gerçekliği görülür ve doğa üstü güçleri de kanıtlanırsa kişi Papa tarafından kutsama sürecine (beatification) girmiş olur. Aziz ilan edilecek (kanonise) bir insanın ölümünden sonra, onun hayatı hakkında malumat toplanıp; lekesiz bir hayat sürüp iki keramet göstermiş ise, kutsanır. Kutlu (beatus, selig) unvanını alır. Bazen asırlarca süren bu muameleden sonra belki aziz unvanını alır, onun şerefine kiliselerde dini

¹⁰⁸ Markos, 10/43.

¹⁰⁹ Erdoğan, Erol. <http://www.hristiyangazete.com/2012/01/hizmetkârlık> (17 /01/ 2012).

¹¹⁰ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 105.

törenler (missa) icra edilmeye müsaade edilir. XVIII. yüzyılda Papa XIV. Benedikt aziz ilan etme süreci için lazım gelen sıfatları bildirmiştir; zikri geçen fazilet ve kerametlerden maada, “kara sevdalı bir insan olmakla beraber daima ilahî neşe içinde yaşaması şarttır.”¹¹¹

- *Aziz*: Yukarıda bahsettiğimiz aşamalardan geçen şahıs artık aziz olma yoluna girmiştir. Gerekli mucizeyi göstermiş olan kişi Papa tarafından aziz ilan edilir. Artık o kişinin cennette olduğu anlayışı yerleşir. Artık azizlik ile ilgili yapılan bütün ritüeller bu yeni aziz için de yapılabilir.

¹¹¹ Annemarie Schimmel , *Dinler Tarihine Giriş*, s. 222.

4.2. AZIZLİK ÇEŞİTLERİ

Daha önceleri de belirttiğimiz gibi azizlik makamı bir takım elemelerden sonra ulaşılabilen bir mertebedir. Dolayısıyla herkes aziz olamamaktadır. Bu mertebeye ulaşmış azizlerin de çeşitleri vardır.

- *Şehitler*: Bütün dinlerde şehitlik önemli bir makamdır. Şehitler kutsal insanlar arasındadır. Pek çok peygamber, tebliğlerinin şehidi, ilahî kanunların yerine getiricisi olarak ıstırap çekmiş ve hayatlarını feda etmek zorunda kalmış kimselerdir. Eski Ahit'te Yermia, Hz. Yahya bunlardandır. Peygamberlerden başka sade müminlerden de inançları uğruna canını verenler çoktur. Budizm, Hristiyanlık, İslam gibi yüksek dinlerde çok sayıda şehit vardır. Bunlar azizler ve evliyalar arasında yer alırlar, mezarları ziyaret yeri olur. Onların üstün inançları ve kendilerini sevdikleri uğruna feda etmeleri, ebedî mükafatı garantilemelerine sebep olmuştur. Onlar ölü değil, fiziki tabiat yerine manevi tabiatı benimsemiş, fizik ötesine geçmiş canlılardır. Halk inançlarına göre de, zaman zaman manevi dünyalarını bırakarak yeryüzüne inerler ve yaşayanlara, zulme uğrayanlara yardıma koşarlar.¹¹²

Azizler Hristiyanlık tarihinin ilk üç asrı boyunca salt İncil'in öğretisine sadık kaldıkları için yakılma cezasına mahkum edilmiş ya da vahşi hayvanlara yedirilmiş veya kafaları uçurulmuştu.¹¹³ Yine ileride de bahsedeceğimiz Konyalı Azize Thekla da önce yakılmaya çalışılmış sonra vahşi hayvanlara atılarak öldürülmek istenmişti. Fakat mucize eseri olarak her iki cezadan da kurtulmuştu.

İlk yüzyılda Roma işkencesinin altında başlayan zulümler neticesinde birçok Hristiyan, hayatlarını kadere bırakmak yerine kendilerini dinleri uğruna feda ettiler. Bu şehitler, önceleri genel olarak sadık olarak gösterilse de hagios “aziz” unvanı verilen ilk şehitler oldular. Bir şehidin hayatından gönüllü vazgeçmesi, bu kişinin ölüme galip geldiğini ve diğer Hristiyanlara onların insanüstü güçlerini göstermeleri bakımından önemliydi. III. yüzyıla gelindiğinde Roma'daki anma törenleri bu şehitlerin yıl dönümüne işaret etmekteydi. Bu törenlerde şehitlerin cennet hayatındaki yeniden doğuşu kutlanırdı. Aynı zamanda onların mezar taşları kutsal

¹¹² Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s. 60.

¹¹³ P. Lucio Condolo, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, s. 4.

mekân olarak telakki edilirdi. Orta çağda halk ibadetleri ve özel adaklarda çoğu azizlerin masalımsı hikayeleri anlatıldı ve azizlerin kalıntıları hac mekanları oldu.¹¹⁴

- *İtirafçılar ve Çileciler* : M.S. 380 yılına kadar dinleri uğruna ölen şehitler daha öncede belirttiğimiz gibi direkt aziz olarak telakki ediliyordu. Ancak 380 yılından sonra Hristiyanlığın özgürlüğe kavuşması, şehitlik olayının sona ermesinden dolayı yeni bir azizlik modeline gidildi. Bunlar itirafçılar ve çileciler idi. İtirafçılar dinlerini açıkça itiraf ettiler. Böylelikle İsa ile bütünleştiği inancıyla doldular.

Hristiyan çileciliği, sıradan Hristiyan'ın uyguladığından daha katı bir inanç uygulaması olarak tanımlanabilir. Manastır sistemi toplumdan uzaklaşmayı ve inzivaya çekilmeyi içerebilmektedir. Yeni Antlaşmanın bazı bölümlerinin çileciliği yüreklendirdiği kabul edilir. Üçüncü yüzyıl sonları ve dördüncü yüzyıl başlarında Hristiyanlıkta ilk çileci manastır sistemi başladı. İman uğruna ölenlerin sayısı gittikçe azalırken iman uğruna ölenlerle ruhsal hizmet görevlilerinin yerini ruhsal seçkinler olarak ilk keşişler aldı. Keşişler pak bir Hristiyanlık ve tanrı ile derin bir paydaşlık yaşamayı amaçlıyorlardı.¹¹⁵

¹¹⁴ Mircea Eliade, “*Sainthood*”, The Encyclopedia of Religion, c.VIII, s. 2.

¹¹⁵ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 215.

4.3. AZİZLERİN MUCİZELERİ

Aziz olan bir kişinin azizliğinin birinci ölçütü mucize göstermiş olmasıydı. Bütün azizler için anlatılan bir mucizesi mutlaka vardır. Mucizeler genel olarak şifa mucizeleri, doğa mucizeleri ve ileri görüşlülük olarak sınıflandırılabilir. İlerleyen bölümde de görüleceği gibi azizlerin mucizeleri dilden dile dolaşmış ve hikâyeler-efsaneler- şeklinde anlatılmıştır. Halk tarafından en çok dile getirilen ve önemsenen mucizeler genellikle şifa tarzı olan mucizelerdir. Yine bu azizler gösterdikleri mucize ile ilgili olarak bazı mesleklerin hamisi olmuşlar ve onun adına dualar edilmiştir. Azizlerin mucizelerine uygun olarak mezarlıklarında dualar edilmiş, ayazmalarından su içilmiş ve bu sular vücuda sürülerek şifalar umulmuştur.

Yine kimi azizler de diğer varlıklarla konuşmak ve onlara vaazlar vermek suretiyle mucizeler gösteriyordu. Örneğin; “Fransua yolda kuş kardeşlerine vaaz ettiği zaman müritlerinin hiç biri bu davranışa gülmezlerdi. Hatta elverişli bir durumda halkla daha sakin konuşabilmek için kırlangıçlara susmalarını rica ederdi.”¹¹⁶

Hristiyanlıkta mucize ve aziz kavramı hep yan yana durmuş ve din öğretiminde temel nokta olmuştur. Örneğin; çocuklara yönelik hazırlanmış olan “Francesco” isimli hikâyede Aziz Fransua’ya ait bir çok mucize anlatılmaktadır. Bunlardan en çok dikkatleri çeken, Fransua’nın çok sayıda hastaları iyileştirmesidir.¹¹⁷

Konumuzla ilgili olarak yakın tarihimizden örnek vermek gerekirse; “1 Mayıs, Katolik Dünyası’nın Papa II. Jean Paul’ü kutsal ilan ettiği gün oldu. Ölümünün altıncı yılında Kilise, böylece 26 yıl papalık yapan Jean Paul’e bir nevi hürmetlerini de sunmuş olacak. Azizlik mertebesine ulaşmadan önce söz konusu kişinin önce kutsal ilan edilmesi gerekiyor. Kutsal ilan edilmek içinse bir mucizenin yaşanması şart. Beklenen bu mucize ise Fransa’da gerçekleşti. Parkinson hastalığına yakalanan bir rahibe, Papa II. Jean Paul’ü düşünerek ettiği dualar sayesinde Haziran

¹¹⁶ Renee Zeller, *Aziz Fransua*, çev. Dominik Pamir, Güler Basımevi, İstanbul, 1977, s. 42.

¹¹⁷ Giovanni Scognamillo, *Francesco (Çocuklara Anlatılan Francesco’nun Hikâyesi)*, Ohan Basımevi, İstanbul, 1991, s. 31.

2006'da hastalıktan kurtuldu. Papa'nın ölümünden iki yıl sonra ortaya çıkan bu olay Vatikan'ın "kutsallaştırma" sürecini başlatmasına neden oldu. Normalde 5 yıl süren süreç hızlandırıldı. Papa böylece aziz olma yolunda ilk adımı atmış oldu. Fakat II. Jean Paul'ün aziz olabilmesi için ikinci bir mucizeye ihtiyacı var."¹¹⁸

¹¹⁸ <http://tr.euronews.com/2011/04/28/papa-ii-jean-paul-azizlik-yolunda> (28/04/2011).

4.4. AZİZLERİN GÜNLERİ

Hristiyan dünyası azizlerin günlerini hep kutlaya gelmiştir. İlk dönemlerden beri azizlerin gökte buldukları inancıyla, onların gökte yeniden doğuşlarının günü olarak kutlamak suretiyle, onların ölüm gününü kutlamışlardır.¹¹⁹

Ne kadar aziz olduğunu tespit etmek zordur. Yerel düzeyde kalmış azizler de mevcuttur. Bazı azizlerin özel anma günleri mevcuttur.

Roma İmparatorluğu'nun baskı uyguladığı dönemde iman uğrunda ölenlere büyük saygı gösteriliyordu. İman uğruna ölen bir kişinin öldüğü gün, "Azizler Günü", çoğunlukla bağlı olduğu yerel topluluk tarafından her yıl anılıyordu. Bu kutlamalar sadece yerel festivaller düzeyindeydi. Oysa Petrus, Pavlus ve Yuhanna gibi bazı elçilerin ölüm günleri yaygın biçimde kutlanıyordu. Diocletianus'un¹²⁰ zulmünden sonra iman uğruna ölmek, Hristiyanlar tarafından neredeyse unutilen bir kavram haline gelince keşişler, sofular veya büyük müjdeciler kutsal kabul edilmeye başlandı. İman uğruna hapsedilenlere tövbe eden günahkârları bağışlama yetkisi verilmişti. Bundan, iman uğruna ölen bir kimsenin bağlı olduğu kilisenin kutsanmasını sağlayabileceği inancı doğmuştur. Bazı kiliseler iman uğruna ölen bir kişinin mezarı çevresinde inşa ediliyordu ve ölümünün yıldönümünde o kimsenin dualarını okumak gelenek haline gelmişti.¹²¹

1 Kasım günü azizler günü olarak kutlanmaktadır. Buna Toussaint denmektedir.¹²² All Saint's Day bilinen ya da bilinmeyen bütün Hristiyan azizler için kutlanan gündür. Batı kiliselerinde 835 yılından beri 1 Kasım'da kutlanan bu gün, doğu kiliselerinde ise IV. yüzyıldan beri Pentekost¹²³ sonrası ilk Pazar günü

¹¹⁹ P. Lucio Condolo, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, s. 4.

¹²⁰ *Diocletianus*: 284-305 yılları arasında hüküm sürmüş Roma İmparatorudur. Bu dönemde Hristiyanlık Diocletianus'un ailesine kadar ulaşmıştı. Köle ve hizmetkârlarının çoğu, karısı ve kızı iman etmişlerdi. Diocletianus, Hristiyanlığa karşı değişik yoğunlukta şiddet içeren dört bildiri yayınlamıştı. Totaliter rejimle düzeni sağlamaya çalışmıştı. Hristiyanlığa baskı ve zulüm en çok bu dönemde gerçekleşmiştir. (Geniş Bilgi İçin Bk., Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 90.)

¹²¹ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 215.

¹²² Mehmet Aydın, "Aziz" Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s.74.

¹²³ *Pentekost*: Hz. İsa'nın öldükten sonra dirilip kırk gün havarilerinin arasında kalıp, göğe çıktıktan on gün sonra Kutsal Ruh'un havarilerinin üzerine inmesi ve onları kendi hayatı ve gücü ile doldurarak yabancı dil bilmeyen havarileri çeşitli dillerde konuşmaya muktedir kılması anısına

kutlanmaktadır.¹²⁴ 2 Kasım günü bütün ölmüş ruhları anma günü olarak kutlanmaktadır.¹²⁵

Din uğruna ölenlerin öldükleri günlerle ilgili bayramları, gerek Katolikler, gerek diğer mezhepler kutlarlar. Bu bayramlarda, din uğruna ölen ilgili kişinin anısına adaklar sunulur, dualar, ilahîler okunur.

Aziz Antuan Cuma günü ölmesine rağmen sonraki Salı gününde gömüldüğü için, ölümünden sonra her Salı günü ona dua etme gelenekleri başladı.¹²⁶

Aziz Benedict Günü, Aziz Francis Günü, Aziz İstapan'ı anma günü, İsa'nın Vaftiz Edilişi, Hz. Meryem Günü, Canlar Günü v.s. günler Hristiyan kültüründe önemli anma günleridir.¹²⁷ Azizlerin günlerine bu denli önem verilmesinin nedeni; azizlerin her zaman şifacı ve örnek kişiler olarak görülmüşlerdir. İnsanlar onların manevi ağırlıklarını her zaman yanlarında görmek istemektedirler. Bir diğer husus ise, Hristiyan kutsal kaynaklarında İsa Mesih gibi yaşamak vurgulanmış ve azizce hayat sürmek yegâne yol olarak gösterilmiştir.

Yine ilerleyen konularda azizlerin hayatları hakkında bilgi verilirken “anma zamanlarına” da değinilecektir.

kutlanan bir bayramdır. (Geniş Bilgi İçin Bk. G. Atasağun, İlahi Dinlerde Semboller, s. 277.)

¹²⁴ Şinasi Gündüz, “Aziz”, Din ve İnanç Sözlüğü, s. 52.

¹²⁵ Annemarie Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, s.150.

¹²⁶ Giovanni Colasanti, *Aziz Antuan'ın Hayatı*, Ohan Yay., İstanbul, 1988, s. 3.

¹²⁷ Mustafa Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2008, s. 192.

II. BÖLÜM

ANADOLU'DA YAŞAMIŞ ÖNEMLİ AZİZ VE AZİZELER

A. HRİSTİYANLIK TARİHİNDE ANADOLU'NUN ÖNEMİ

Anadolu medeniyet tarihine kısaca baktığımızda Anadolu birçok medeniyete ve inanca ev sahipliği yapmıştır. Özellikle ana tanrıça kültü Anadolu'da etkili unsurlardandır.

Kalkolitik Devir (m.ö.5000-3000) Anadolu insanı, Çumra Çatalhöyük, Yozgat Alishar, Haymana Ahlatlıbel, Eskişehir Demircihöyük, Bafra İkiztepe ve diğer bazı kazı yerlerinde bulunduğu gibi, tanrı ve kutsal hayvanları temsilen, pişmiş kilden veya taştan idoller yapmıştır. İlk zamanlar bunlar daire veya kare vücutlu iken, zamanla insan şeklini almışlardır. Bu idollerin herhangi bir musibet veya hastalıktan kurtulmak için, kurban, adak veya büyü maksadıyla kullanılmış olabilecekleri düşünülür.¹²⁸

Arkeoloji uzmanı Tahsin Özgüç, kadın figürlerinin Ana Tanrıça kültüyle birlikte evin, ailenin koruyucu tanrılarını temsil etmiş olabileceğini, sıhhat, bereket ve emniyeti korumaya yarayan büyülü kuvvetleri ihtiva eden bir çeşit muska vazifesi gördüğünü, insanı nazardan, şer kuvvetlerden koruyan nesnelere olabileceğini ileri sürmektedir.¹²⁹

Din tarihinin yazımında hiç şüphesiz hedef alınacak kaynak bilgiler bu bölgeden türer. Eski çağlarda kültürel gelişmede difüzyon yoluyla alınan her kültür ögesinde farklı alanlarda da birliktelik her zaman için söz konusuydu. Anadolu'da Hititler Lübnan'dan 30 ton kereste getiriyorsa 30 tane de yeni dinî öge getiriyordu. Anadolu'ya, maddi kültür öğelerinin eşit oranda manevi ve bilhassa dinî planda olan öğeleri de beraberinde getirmesi oldukça uzun sürmüştü benziyor. Tanrıların çoğu

¹²⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Yay., Isparta, 2004, s. 45.

¹²⁹ Ekrem Sarıkçıoğlu, *a.g.e.*, s. 45.

işgalci ülkelerce Anadolu'ya sokulmuş ve Anadolu halkının da bunlara hiç itiraz etmeden kabul ettiği görülmüştür.¹³⁰

Yaklaşık 10.000 yıl önce Anadolu “anaerkil” yapıdaki bir inanç sistemine sahipti. Anadolu'nun ilk yerleşim merkezlerinden Çatalhöyük üretici toplumun ilk örneklerini teşkil eder. Onlar tahılı ve bazı vahşi hayvanları insanoğlunun hizmetine sokabilmişlerdir. Bu denli önemli bir başarıya sahip olan Çatalhöyüklüler “Toprak Ana'ya” yani “Ana Tanrıça'ya” tapıyorlardı. Çatalhöyük, Anadolu'da ve dünyada ilk olarak Ana Tanrıça inancı ile ortaya çıkmıştır.

Hız. İsa, hayatında ne yeni bir dinden, ne de kiliseden bahsetmişti. O, Musa'nın getirdiği şeriatın hahamlar tarafından nasıl bozulduğunu görmüş ve şeriatı eski safiyetine kavuşturmak için, onlarla mücadeleye girişmişti. İsa'nın dünyadan ayrılışı esnasında, kendisine inanan on bir havarisi, O'nun hatırasını yaşatmak ve mücadelesini devam ettirmek için karar aldılar. Böylece bu misyon Kudüs dışına taşmaya başladı. Kudüs dışında bu yeni hareketin ilk merkezi de Antakya oldu.¹³¹

Kudüs'ten sonra Hristiyanlığın en çok yayılma alanı gösterdiği yer Antakya olmuştur. Bunun arkasında birçok neden yatmaktadır: Bunlardan birincisi, Kudüs'teki baskılardan uzak sakin bir ortamın Antakya'da mevcut olması. İkincisi, farklı birçok dinin Antakya'da yan yana bulunmasının sağladığı toleranslı ortam. Üçüncüsü, imparatorluğun merkezi olan Roma ile ulaşımın Antakya'dan kolayca sağlanması. Dördüncüsü, ekonomik refahın Antakya'da huzurlu bir ortam meydana getirmesi. Beşincisi, Kapadokya, Asya ve Akdeniz ülkeleri için Antakya'nın bir giriş kapısı teşkil etmesi. Nitekim, Anadolu'ya, Mezopotamya'ya ve hatta Ege ve Yunanistan'a Hristiyanlığın yayılmasında Antakya hep merkezî bir üst görevi üstlenmiştir. Hangi kültürden olursa olsun bu yeni inancı benimseyen herkese “Hristiyan” ismi ilk defa Antakya'da verilmiştir.¹³² Havarilerin ve ilk Hristiyan önderlerin sık sık buluştukları ve yeni stratejiler çizdikleri bir yer olan Antakya, yüzyıllar boyu Hristiyanlar için bu ilk dönem kutsal hatıralarının merkezi olarak

¹³⁰ Kürşat Demirci, *Dinlerin Dejenerasyonu*, İnsan Yay., İstanbul, 1985, s. 51.

¹³¹ Mehmet Çelik, *Ortadoğu Mozaiği Süryaniler- Nasturiler*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, 1996, s. 18.

¹³² Resullerin İşleri, 11/26.

kabul edilmiştir.¹³³ Kudüs'teki kilise sadece Yahudi asıllı Hristiyanları bünyesinde barındırırken, Antakya her ırk ve cinsten insanı bağrında toplayan bir kilise görünümündeydi.¹³⁴

Hristiyanlığın mimarı diye nitelendirebileceğimiz Aziz Pavlus'un da Tarsuslu olduğu bilinmektedir. Aziz Pavlus doktrinlerini Anadolu'da geliştirmiştir. Yuhanna İncili'ni Anadolu'da yazmıştır. Hristiyan dünyasının kabul ettiği ilk mağara kilisesi Antakya'da bulunan St. Pierre Kilisesidir.¹³⁵

Urfa üç dinin önemli merkezlerinden olmuştur. Ancak bu şehri bu üç dinle sınırlamak doğru olmaz. Urfa, Yontma Taş Dönemi'ne kadar uzanan Anadolu'da var olmuş çok tanrılı dinlerin hepsini içerisinde barındırmıştır. Urfa, topluca Hristiyanlığı kabul eden ilk şehirdir. Hristiyanlarca anlatılan "Kutsal Mendil"¹³⁶ hadisesi Urfa'da gerçekleşmiştir.

Efes'teki dinsel inançlarla ilgili olaylar, yapılar ve yapıtlar burasının, değişik dinleri harman edip barındıran eşsiz konumuna ışık tutmuştur. Artemis Tapınağı antik dönemin yedi harikasından birisi olarak görülmüştür. Hellenistik dönemde, Efes'e Doğu etkisiyle yeni tanrılar da girmiştir. Örneğin Mısır Tanrısı Serapis ve Mısır Tanrıçası İsis adına bir tapınak yapılmıştır. Roma döneminde İmparator tapımı ile ilgili yapılar da kurulmuştur. Domitianus tapınağı ve Hadrianus tapınağı bunlara örnektir. Efes, Hristiyanlığın doğuşu ile bu yeni dinin en önemli merkezlerinden olmuştur. Hristiyan dünyasının inanışına göre Meryem Ana'nın hayatının son

¹³³ Mehmet Aydın, "Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hristiyanlığına Bir Bakış", SÜİFD., Konya, 2003, Sayı:15, s. 7.

¹³⁴ Mehmet Çelik, *Ortadoğu Mozaiği Süryaniler- Nasturiler*, s. 19.

¹³⁵ Muzaffer İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, Ekol Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 16.

¹³⁶ *Kutsal Mendil Olayı*: M.s. 1.yüzyılda Urfa'ya hakim olan kral Abgar, cüzzam hastalığına yakalanır. Abgar'ın vezir krala Hz. İsa'dan bahseder. Hz. İsa'nın hastalara şifa dağıttığını, hatta ölüleri bile dirilttiğini anlatır. Abgar, vezirine, Hz. İsa'yı oraya getirmesini ve eğer kendisini iyileştirirse onun dinine gireceğini söyler. Vezir yola çıkar. Kudüs'e vardığında Hz. İsa'yı bir tepenin üstünde konuşurken görür. Uzaktan onun resmini yapmak ister ve cebinden çıkardığı bir mendilin üzerine Hz. İsa'nın yüzünü çizmeye çalışır. Fakat çizemez. Ressam olmasına rağmen bir türlü resmi yapamaz. Vezir, Hz. İsa'ya Kral'ının davetini bildirir. Hz. İsa ise, Urfa'ya gelemeceğini söyler. Fakat vezirin elindeki mendili alıp yüzüne sürer ve Hz. İsa'nın yüzünün şekli mendile geçer. Vezir hemen Urfa'ya döner ve olayı Kral'a anlatır. Abgar, Hz. İsa'nın yüz şeklinin bulunduğu mendili alıp cüzzamlı vücuduna sürer ve iyileşir. Abgar ve tüm Urfa halkı Hristiyan olur. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s.182)

bölümünü geçirdiği ve öldüğü yer Efes'tir. Aynı zamanda Hristiyan yorumuna göre “yedi uyurlar” mucizesi Efes’te gerçekleşmiştir.¹³⁷

Ortodoks Hristiyanlarınca çok önemli olan "Sivaslı Kırk Şehitler"¹³⁸ olayının geçtiği yer de Anadolu'dadır.¹³⁹

Bugün Hristiyanlar için kutsal kabul edilen ilk yedi kilise Anadolu'dadır. Bu kiliseler sırasıyla; İzmir, Bergama, Akhisar, Sard, Alaşehir, Eskişehir, Efes'tedir.

Katolik Kilisesi elinde bulundurduğu dinî ve dünyevi hakimiyeti muhafaza edebilmek için başlangıçtaki düşünce esaslarından taviz vermekten kaçınmamış yerel kültürlerin etkisinde de kalmıştır.¹⁴⁰ İhtiyaç duyuldukça konsiller toplanarak sorunlara çözüm arayışı içine girilmiştir.

Kilise tarihinde, Antikite Konsilleri olarak bilinen konsiller Anadolu'da toplanmıştır. Bu Konsiller şunlardı: 325 I. İznik Konsili, 381 I. İstanbul Konsili, 431 I. Efes Konsili, 451 Kadıköy Konsili, 5. 553 II. İstanbul Konsili, 6. 680-681 III. İstanbul Konsili, 7. 787 II. İznik Konsili.¹⁴¹

Bu Konsillerde alınan kararlara kısaca bakmak gerekirse;

325 İznik Konsili: Teslisin çok önemli iki unsuru olan Baba ve Oğul'un tabiatı problemi tartışılmış ve neticede konsilde Homoousios¹⁴² kelimesi önerilmiştir.

¹³⁷ Derman Bayladı, *Dinler Kavşağı Anadolu*, Say Yay., İstanbul, 1998, s. 116.

¹³⁸ *Kırk Şehitler Olayı*: Doğu Hristiyanları için önemli bir olaydır. M.S. 410' da, Kral II. Şapur zamanında. Sivas'ta soğuk bir kış günü çırılçıplak göle atılarak öldürülen kırk kişiyi temsil eder. Hristiyanlık inancına göre Hristiyanlığa gönülden bağlı olan bu kırk kişiye II. Şapur baskı yapar. Kral, dinlerini değiştirmeleri karşılığında onları affedeceğini söyler. Aksi takdirde onları çırılçıplak olarak buzlarla kaplı göle atacağını söyler. Donarak ölmeyi tercih eden bu insanlardan çoğu kendilerini soğuk göl suyuna bırakırlar. Aralarından biri son anda fikrini değiştirerek yeniden putperest olup canını kurtarır. Ancak olaya tanıklık eden askerlerden biri, göle atlayan insanların başlarına inen yuvarlak daireleri görünce kendisini göle atar. Böylece sayı yeniden kırk olur. Daha sonra bu şehitlerin kemikleri bir Süryani papaz tarafından Silvan'a getirilir. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s.183.)

¹³⁹ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s.164.

¹⁴⁰ Ahmet Aras, *Dinlerde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, Konya, 2004, s.21.

¹⁴¹ Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, S.Ü. Basımevi, Konya, 1991, s.10.

¹⁴² *Homoousios*: Bu kelime Katolik doktrinde Oğul'un Baba ile ilişkisini açıklar. Yani Baba ile oğul aynı tabiatı taşımaktadır. Böylece her ikisi de aynı cevherdendir. (Bk. Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.160.)

İsa'nın yaratılmadığı belirtilmiş, baba ile aynı cevherden meydana geldiği kabul edilmiştir. Bu Konsil'de Arius ve taraftarları aforoz edilmiştir.¹⁴³

381 I. İstanbul Konsili: İmparator I. Theodose tarafından Macedonius'a karşı toplanmıştır. Konsil babaları, Kutsal Ruh'un tanrılığını kabul etmişlerdir.¹⁴⁴

431 Efes Konsili: Bu konsili İmparator II. Theodose, Nestorius'a karşı toplamıştır. Bakire Meryem'in Tanrı annesi (Theotokos) olduğu kabul edilmiştir. Bu konsilde de Nestorius aforoz edilmiştir.¹⁴⁵

451 Kadıköy Konsili: İsa'da iki tabiatın varlığı kabul edilmiştir. Yani İsa'da birbirine karışmayan ilahi ve insani iki ayrı tabiatın aynı anda tek bedende bulunuşu anlamına gelen düofizit anlayış kabul edilmiştir.¹⁴⁶

553 II. İstanbul Konsili: İsa'daki iki tabiat daha güçlü şekilde vurgulanmış; şahıs birliği ifade edilmiştir. Yani çift tabiat anlayışı teyit edilmiştir.¹⁴⁷

680 III. İstanbul Konsili: Bu konsilde İsa'da tek bir iradenin var olduğuna inanma (monotelisme) anlayışını savunanlar mahkum edilmiştir.¹⁴⁸

787 İznik Konsili: yaklaşık bir asırdır tartışma konusu yapılan ikon konusu çözüme kavuşturulmuştur. Bu konsilde kiliselere ikon konulmasına izin verilmiştir. Azizlerin ikonlarına yapılan kültün meşruiyeti kabul edilmiştir.¹⁴⁹

Bu ilk yedi konsilde Hristiyanlığın Kredosu dediğimiz "Hristiyanlığın Amentüsü" neredeyse tamamlanmıştı. İsa'nın konumu, Teslis inancı, Theotokos hep bu konsillerde karara bağlanmıştı. Bu ilk yedi konsili hem Katolikler hem de Ortodokslar kabul etmektedirler. Bu konsillerde alınan kararların arka planında Anadolu'nun geçirmiş olduğu kültürler arası etkileşimin etkisi büyük olmuştur.

¹⁴³ Mehmet Aydın, *a.g.e.*, s.14.

¹⁴⁴ Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.160.

¹⁴⁵ Mehmet Aydın, *a.g.e.*, s.160.

¹⁴⁶ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, s. 35.

¹⁴⁷ Şinasi Gündüz, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁴⁸ Ali Erbaş, *Hristiyanlık*, s. 71.

¹⁴⁹ Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.161.

Yine Hristiyanlık tarihî içerisinde değerlendirdiğimizde Kapadokya'nın da önemi büyüktür. Hristiyanlığın baskı ve zulümlere uğradığı dönemlerde Kapadokya oyma kilise ve manastırları ile önemli bir dinî merkez olmuştu. Bu bağlamda Kapadokya'da 3500 civarında kilise olduğu bilinmektedir.

Ayrıca Hristiyanlığın Anadolu topraklarında ziyaret yerleri de vardır. Bu mekânlar Hristiyanlık tarihî ve önemli şahsiyetleriyle bağlantılıdır. Pavlus'un misyonerlik gezileri esnasında dolaştığı yerler bugün bazı Hristiyanlarca ziyaret edilmektedir. Antakya bu yerlerden biridir. Pavlus, Petrus ve Barnaba burada Hristiyanlığı yaymışlar, m.s. 252-300 yılları arasında bu şehirde on kilise toplantısı yapılmış ve ilk dönemlerde Antakya Kilisesi beş büyük kilise arasında yer almıştır. Diğer bir kutsal mekân da Efes'tir. Pavlus bir süre Efes'te kalarak Hristiyanlığı yaymaya çalışmış, havarî Yuhanna ise burada yaşamış ve ölünce buraya defnedilmiştir. Efes'te bulunan ve Hz. Meryem'e nispet edilen ev günümüzde bir hac mekânı olarak kabul edilmektedir. Hristiyanlar buradaki kutsal sudan içerler ve dua ederler. Öte yandan Demre de (Antalya) Hristiyanlarca Saint Nicholas'ın (Noel Baba) yaşadığı ve defnedildiği yer olarak ziyaret edilmektedir. Burada IV.yüzyılda Demre (Myra) piskoposu olan Saint Nicholas'ya ait bir kilise de bulunmaktadır.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Ali Erbaş, “İslam Dışı Dinlerde Hac” SAÜİFD., Sakarya, 2002, Sayı: 5, s. 118.

B. ANADOLU'DA YAŞAMIŞ ÖNEMLİ AZİZ VE AZİZELER

1. AKDENİZ VE EGE BÖLGESİNİN ÖNEMLİ AZİZLERİ

1.1. AZİZ PAVLUS

Burada Aziz Pavlus'u iki yönden ele almak istiyoruz. Birincisi; Hristiyan teolojisine katkısı bakımından genel bir bakış, ikincisi ise Aziz Pavlus'un Anadolu ile olan bağlantısı noktasında konuyu incelemek.

“Yabancıların Havarisi” diye de adlandırılan ve asıl adı Saul olan Pavlus, Tarsus'ta doğan Roma vatandaşı olan bir diaspora Yahudisiydi.¹⁵¹ M.S. 10 yılında doğdu.¹⁵² Bir Ferisi olarak yetiştirilen Pavlus, 30 yaşında Kudüs'e gelerek Rabbi Gamaliel'in öğrencisi oldu ve katı bir İsa düşmanı haline geldi.¹⁵³

Kutsal kitaptan anlaşıldığı üzere Pavlus Tarsuslu idi. “Fakat Pavlus dedi: Ben Kilikya'dan Tarsuslu bir Yahudi, ehemmiyetsiz olmayan bir şehrin ahalisindenim”¹⁵⁴ Pavlus Hellenistik¹⁵⁵ bir Yahudi'dir. Pavlus unvanlarını şöyle saymaktadır: Sünnetli, Benyamin, İbrani, İbrani Oğulları Kabilesinden. Şeriat planında Ferisidir. Geçmiş düşünülürken o, katıksız bir Yahudi olarak telakki edilebilir. O zamanki Yahudilerin bir çoğu gibi o da, çift isim taşıyordu. Dindaşlarıyla ilişki için Saul, Greko-Romen¹⁵⁶ dünya ile ilişkilerde Pavlus ismini kullanıyordu.¹⁵⁷

¹⁵¹ *Diaspora*: Bu kelime İbranicede “sürgün” anlamına gelmektedir. Yahudilerin m.ö. 586 yılında Babil'e sürgüne gönderilmeleri, Yahudi tarihinde çok önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Daha sonraki dönemlerde, İsrail toprakları dışında yaşamak zorunda kalan Yahudiler için de “sürgündeki” Yahudiler denmiştir. (Geniş Bilgi İçin Bk. Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s.163.)

¹⁵² Şinasi Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004, s. 32.

¹⁵³ Şinasi Gündüz, *a.g.e.*, s. 35.

¹⁵⁴ Resullerin İşleri, 21/39.

¹⁵⁵ *Helenistik Kültür*: Temeli Büyük İskender'in istilası sonucu Yunan kültürünün Asya kültürleriyle harmanlanması sonucu ortaya çıkan kültüre Helenistik Kültür adı verilir. Roma çatısı altında Helenistik Kültür, Akdeniz kıyılarındaki diğer kültürlerin (Etrüsk, Kartaca, Kelt vs) de katılımıyla Greko-Romen'e dönüşmüştür. (Geniş Bilgi İçin Bk. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Greko-Romen/19/07/2012>).

¹⁵⁶ *Greko-Romen*; İlkçağ sonlarında Akdeniz havzasına egemen olan kültürdür. Greko-Romen kültürün yayıldığı saha, Cebelitarık Boğazı, İndus Nehri'ne kadar uzanan bölgedir. (Geniş Bilgi İçin Bk. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Greko-Romen/19/07/2012>).

¹⁵⁷ Mehmet Aydın, “*Pavlus*”, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s.603.

Hristiyanların en büyük havarisi, en büyük misyoneri ve en büyük ilahiyatçısıdır. Roma İmparatorluğu'nun pagan şehirlerinden birinde koyu Ortodoks bir Yahudi gibi yetişti. Kutsal kitapları tam olarak biliyordu.¹⁵⁸

Muhakkak o, çok hareketliliği, Doğu ve Batı'yı dolaşması, hiçbir yerde yerleşmeyişi ile en çalışkan bir davetçi idi. Hristiyanlar O'nun metodundan ve yaptıklarından çok etkilendiler. Haber ve sözlerini öğrendiler. O'nu örnek alarak gittiği yoldan gittiler.¹⁵⁹

Hristiyanlık Tarsus'a çok erken dönemde girmişti. Hristiyanlığı ilk seçenler ise kentin köklü Yahudi cematine mensup kişilerdi. Aziz Pavlus da, yaşamının ilk döneminde Saul isimli bir Yahudi olarak bilinirdi. Ailesinin Tarsus'ta yaşadığı yıllar, kentte sosyal ve ekonomik bir yeniden yapılanmanın sürdüğü ve Romalı olmayan halka, para karşılığında Roma yurttaşlığı sağlandığı yıllardı. Pavlus'un ailesi de Roma yurttaşlığını bu sayede elde eder. Yahudilerin ilk kralı olan Saul adı, Pavlus'a sünnetinden sonra verildi. Havari, Romalı olduktan sonra ise Pavlus adını aldı. O dönemde Yahudiler arasında, biri İbranice, diğeri ise Latince olmak üzere iki isim almak yaygın bir uygulamaydı. Ayrıca, O devirlerde Roma vatandaşlarından olanların çocuklarına da çeşitli imtiyazlar sağlayabilmesi için bir Latin ismi konurdu.¹⁶⁰

Pavlus'un ikinci yüzyılda yapılan bir tasvirinde şöyle denilmektedir. "Ufak tefek kaşları bitişik, oldukça iri burunlu, kel kafalı, çarpık bacaklı, güçlü ve merhametli bir adam. Yüzü bazen bir insana bazen de bir meleğe benziyor"¹⁶¹

Eğitim amacıyla ailesi tarafından Jerusalem'e (Kudüs) yollanan Pavlus, burada Gamaliel'den eğitim alarak, Yahudi geleneğinde özel bir yeri olan Kutsal Yasa (Musa Töresi) konusunda yetkinleşmiş ve böylece yüksek mevkideki kişilerin sevgisini kazanmıştı. Fakat o dönemde büyük karışıklıklara sahne olan Kudüs'te; yeni bir dinî yaymaya çalışan ilk Hristiyanlara karşı direnişler ve yargılamalar

¹⁵⁸ Mehmet Taplamacıoğlu, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, s.190.

¹⁵⁹ İmam Gazali- Abdullah Şarkavi, *Hristiyanlık Üzerine Değerlendirmeler*, çev. Osman Cilacı, Beyan Yay., İstanbul, 1998, s. 59.

¹⁶⁰ P. Lucio Condolo, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, s. 25.

¹⁶¹ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 62.

birbirini izliyordu. Bu ilk “Öğretmenlerin” hastalara şifa dağıtması ve mazlumları koruması, toplumda hızla yandaş bulmalarına da neden oluyordu.

Pavlus, bu dönemde bölgedeki bütün kentlerde yaşayan Hristiyanların korkulu rüyası idi ve kilise topluluklarını dağıtan, evlere dalıp insanları tutuklayan görevliler arasında yer alıyordu. Şam (Damascus) Hristiyanlarını Kudüs’e getirmek için görevlendirilmesi, Pavlus’un hayatında dönüm noktasıdır. Hristiyanların hikâyeleştirerek anlattığı “Şam Vizyonu” şu şekildedir: “Hafiye gibi hareket eden Pavlus, İstapan’ın¹⁶² taşlanarak öldürülmesini izlemiş ve Mesih İsa’nın kurtarıcı olduğunu ilan eden herkesi ihbar etmiş ve zindana attırmıştır. Ancak bir yaz günü, Pavlus yakıcı güneş altında kumlu yol boyunca yürüyordu; yorgun ve keyifsizdi. Öfkesi biraz olsun yatışmış, fakat “Mesih İsa denilen bu adamın kıyam edişine bu kadar çok sayıda halk inanıyor. Kendinî zulme uğratmak ne tür bir tat veriyor?” düşüncesi kendisini rahatsız ediyordu. Nihayet ufukta Şam’ı çevreleyen bostanlar görünmüş iyi-kötü yolun sonuna gelinmişti. Pavlus rahat bir soluk aldı, tam o sırada parlak bir ışık gözlerinin önünde şimşek gibi parladı. Büyük bir ışık kümesi tarafından sarılan Pavlus yere düştü ve bir ses onunla konuştu:

- “Saul! Saul! Niçin bana işkence ediyorsun?”
- Saul ancak kekeleyebildi:
- “Sen kimsin?”
- “İşkence ettiğin Nasıralı İsa’yım” diye yanıt verdi o ses.

Saul artık hiçbir şey anlamıyor, yıkılmış ve korkmuştu.

- “Ne yapmamı istiyorsun, ya Rab?” diye alçak bir sesle sordu.
- “Ayağa kalk, şehre gir ve ne yapmanı istediğimi öğreneceksin. Seni tanığım ve hizmetkârım olarak seçtim” diye yanıt verdi.

Saul çok şaşırılmıştı, fakat muazzam bir tutku ruhunu doldurmuştu.

¹⁶² *Istapan*: M.S. 37 senesinde Yeruşalem’de taşlanarak öldürülmüştür. Hristiyanlarca ilk şehit kabul edilmektedir. (Bk. P. Lucio Condolo, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, s. 4.)

Kervandaki arkadaşları onu sarstılar:

- “Ne oldu? Neden gözlerini yumuyorsun? Haydi hareket et!”

Pavlus şaşkınlıkla ayağa kalktı, fakat hiçbir şey görmemekteydi. Arkadaşları da Pavlus gibi şaşırıldılar. Pavlus’un elinden tuttular, Şam’da Doru sokak denilen yerde bir dükkânı bulunan Yahuda adındaki birisinin evine kadar ona eşlik ettiler. Bir köşede büzülüp çömelen Pavlus üç gün boyunca yemek yemeyi ve su içmeyi reddetti. Sessizlik içinde dua etti. Açık, ama görmeyen gözleri mucize sahnesini tekrar yaşamaktaydı.

Sonra, Pavlus’un prangaya vurup Kudüs’e götürmek zorunda olduğu Nasıralılardan biri olan Hananya adlı biri onu görmeye geldi:

- “Beni sana yolda konuşan Mesih İsa yolladı. Yeniden görmeye başlamanı ve Aziz Ruh’un seninle beraber olmasını istiyor.”

O belirlediği anda Pavlus ışığı tekrardan gördü. Mesih İsa’nın gerçekten beklenen Mesih olduğunu anladı ve vaftiz olmayı istedi. Pavlus vaftiz olunca kendisini yenilenmiş hissetti. Tanrı onunla beraberdi. Pavlus Mesih İsa’nın imanlıları arasında biraz zaman geçirdi. Sonra da vaaz etmeye ve Şam yolunda başına gelenleri anlatmaya başladı. Fakat halk ona güvenmiyor ve kuşku içinde bu adam Kudüs’te Nasıralılara işkence eden kişi değil mi? diye soruyordu.”¹⁶³

Bu olay üzerine, tüm yaşamı ve inancı kökten değişen Pavlus, Damascus’ta İsa yolundaki müritlerle birlikte yeni inancını yaşamaya başlar. Dine girişinden sonra Pavlus, Şam’daki Hz. İsa’nın takipçileriyle birlikte kaldı. Sinagoglarda “hemen İsa’yı “Tanrı’nın oğludur” diye vaaz etmeye başladı.”¹⁶⁴ Ancak bunun üzerine, Yahudilerin baskı ve şiddetine maruz kaldı. Müritler, Pavlus’un Damascus’ta öldürüleceği haberini alınca, onu bir sepete koyup kale duvarından aşağı sarkıtır ve kaçmasına yardımcı olurlar. Yepyeni bir kimlikle Kudüs’e dönen Pavlus, burada

¹⁶³ P. Lucio Condolo, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, s. 19.

¹⁶⁴ Resullerin İşleri, 9/20.

İsa'nın öğretilerini yaymaya devam eder. Aldığı tepkiler sonradan onu memleketi olan Tarsus'a dönmeye mecbur eder.

Bu sıralarda, Kudüs'teki Hristiyanlar da yeni dinî bütün uluslara yaymak üzere harekete geçmişlerdir. Kilisenin saygın kişisi olan Barnabas, Pavlus'un yardımını almak için Tarsus'a gelir ve onu Antakya'ya (Antiokheia) götürür.

Artık bundan sonra Pavlus tamamen Hristiyanlığın bazı temel taşlarıyla oynamaya başlamıştır.

Pavlus, putperestler arasında Hristiyanlığı yayıyordu. Bunun için o, putperestlerin “sünnet olma” mecburiyetinde olmadıklarını ileri sürüyordu. Böylece Yahudilikten gelen Hristiyanlarla, Grek dünyasından gelmiş olan Hristiyanlar arasındaki nazik problemlerin masada çözülmesi gerekiyordu. İşte Pavlus ile Pierre (Kephas) arasındaki ihtilaf, Kudüs Konsili'nden hemen sonra Antakya'da meydana gelmişti.¹⁶⁵

Hristiyanlıkta İsa'nın Tanrılığı meselesini, İskenderiye ve Yunan felsefelerini hazmetmiş, Yahudi din adamlığı yapmış olan Pavlus oluşturmuş, Hristiyanlığı bir sır dinî yaparak bitmez tükenmez münakaşaların içine sokmuştur.¹⁶⁶

Pavlus, İsa'nın inancına ihanet etmekle suçlanmıştır. Buna göre Pavlus, İsa'nın basit öğretilerini tahrip eden ve Hristiyanlık olarak tanıdığımız dinî oluşturan kişidir. O, Hristiyanlığı Yahudilikten kurtarmış, paganist sır dinlerinin bir adaptasyonu olarak Hristiyanlığı oluşturmuştur.¹⁶⁷ Misyon faaliyetlerinde bulunduğu bölgelerde, temsil ettiği teolojik anlayışların dışındaki inanç ve tasavvurlara şiddetle karşı çıkmış ve hitap ettiği insanlara “gökten bir melek bile, size bildirdiğim öğretilerden başka bir öğreti bildirirse, ona lanet olsun” demektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Mehmet Aydın, “Pavlus”, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 603.

¹⁶⁶ Ahmet Aras, *Dinlerde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, s. 57.

¹⁶⁷ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, s. 18.

¹⁶⁸ Şinasi Gündüz, *Misyonerlik*, TDVY, Ankara, 2009, s. 48.

Pavlus, teslisi temel alan kristolojisi, Mesih doktrini, ilk günah tasavvuru, şeriat, egemenlik, havarilik, Evharist ve benzeri konulardaki fikirleriyle Hristiyanlığın gerçek kurucusudur.¹⁶⁹

Aziz Pavlus'un bayram günü 29 Haziran'dır. Filistin'de tutuklanıp, imparator Neron'a götürülmek istenir. Bu amaçla Roma'ya gönderilen Pavlus burada hapsedilir. Roma'da iki yıl tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılır; ancak yeniden tutuklanarak, yaklaşık 67 yılında kilisenin fikir babalarından Petrus'la birlikte kılıçla öldürülür.¹⁷⁰ Petrus'la birlikte Hristiyan kilisesinin kurucusu olarak kabul edilen Pavlus'un işareti bu nedenle kılıç veya mektup tomarıdır.¹⁷¹

- **Pavlus'un Birinci Misyon Seyahati** : (m.s. 46-48)¹⁷² Kudüs'te Barnaba ve Pavlus, buradaki cemaat tarafından Kıbrıs ve Anadolu'da misyon faaliyetinde bulunmak üzere görevlendirilir. Luka, anlatısında bunun Kutsal Ruh tarafından cemaate ilham edildiğini belirtir.¹⁷³ Böylelikle yola çıkan Barnaba ile Pavlus, Selefkiye yoluyla Kıbrıs'a oradan da Anadolu'ya uzanan bir seyahat gerçekleştirirler. Bu seyahatlerinde Kıbrıs'tan başka Perge, Pisidya'daki Antakya, Konya, Listra ve Derbe'yi ziyaret ederler.¹⁷⁴ Bu birinci misyon faaliyeti sadece Luka tarafından anlatılır. Pavlus'un mektuplarında bu seyahatlerinden bahsedilmez.¹⁷⁵

Bu birinci misyon faaliyetinde bir takım mucizelerden de söz edilir. Aziz Pavlus Listra'da bir keramet göstererek, doğuştan kötürüm bir adamı ayakları üzerinde doğrultup yürüttüğü ifade edilir.¹⁷⁶

“Resullerin İşleri'nde” geçen bir ifade, Pavlus ile Barnaba arasındaki bu birliktelikte bu ikilinin birbirine karşı ilişkilerinin ne boyutta olduğu hakkında bilgi verir.¹⁷⁷ Misyon amacıyla Listra'ya gelen Barnaba ile Pavlus'un faaliyetleri ve

¹⁶⁹ Şinasi Gündüz, “Pavlus” Din ve İnanç Sözlüğü, s. 303.

¹⁷⁰ Mehmet Aydın, “Pavlus”, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 605

¹⁷¹ Meryem. Acara, Anadolu Azizler. <http://www.tureb.net/index.php/dr-meryem-acara-anadolulu-azizler> (18/09/2003).

¹⁷² Bk. Ekler, Ek:2.

¹⁷³ Resullerin İşleri, 13/:2.

¹⁷⁴ Resullerin İşleri, 13/4-14 /25.

¹⁷⁵ Şinasi Gündüz, *a.g.e.*, s. 58.

¹⁷⁶ Derman Bayladı, *Dinler Kavşağı Anadolu*, s. 94.

¹⁷⁷ Resullerin İşleri, 14/11-13.

gösterdikleri olağanüstülükler nedeniyle Listralı halk onları kendi yerel inançlarında yer alan Zeus-Hermes ikilisine benzetirler. Onlar Barnaba'yı Zeus, Pavlus'u ise Hermes'le özleştirirler; onlar için kurban olarak sunulmak üzere Zeus rahiplerince boğalar, çelenkler getirilir. Barnaba'yı Yunan Tanrılar Panteonunun yüce tanrısı Zeus olarak adlandırması, Zeus'un Hermes'e üstünlüğüdür.¹⁷⁸

Pavlus ve Barnabas'ın Antakyada kaldıkları bir yıl süresince, kentte yeni dine inanan cemaat oluşur ve bu grubun üyeleri yeryüzünde Hristiyan (Christiani) sıfatını alan insanlar oluşturur.¹⁷⁹

- **Pavlus'un İkinci Misyon Seyahati** : (m.s. 49-52)¹⁸⁰ Pavlus Antakya'dan ayrılarak Anadolu, Balkanlar ve Yunanistan'daki çeşitli merkezlere misyon faaliyetlerinde bulunmak üzere yola çıkar. Resullerin İşlerine göre,¹⁸¹ birlikte yaptıkları Kudüs seyahati sonrası Pavlus ve Barnaba, Antakya dışındaki bölgelere bir misyon seyahati daha yapmayı planlarlar. Ancak aralarında bir anlaşmazlık çıkar. Pavlus yanlarına Markus'u almak istememektedir. Çünkü, daha önceki gezide onları yalnız bırakmıştır.

Antakya'daki liberal ortam ve kilise üyelerinin zenginliği Hristiyanlığı yaymak için gereken ortamı fazlasıyla sağlamaktadır. Bu yolculuğun ardından Pavlus'un serüveni, Makedonya, Yunanistan ve Roma'da devam eder.¹⁸²

Barnabas ile de yolları ayrılan Pavlus, Orta Anadolu Ovasını geçmiş ve Galatyalılar'da bir cemaat tesis etmiştir. Daha sonra Avrupa'ya geçerek Philippes ve Thessalonique'de cemaat buldu. Daha sonra Antakya'ya dönmüş, fakat orada fazla kalamamış ve üçüncü seyahate çıkmıştır.¹⁸³

¹⁷⁸ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, s. 53.

¹⁷⁹ Resullerin İşleri, 11/26.

¹⁸⁰ Bk. Ekler, Ek:3.

¹⁸¹ Resullerin İşleri, 15/36.

¹⁸² <http://www.mersin.web.tr/> (1802/2012).

¹⁸³ Mehmet Aydın, "*Pavlus*", *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 603.

- **Pavlus'un Üçüncü Misyon Seyahati :** (m.s. 53-57)¹⁸⁴ Pavlus, Antakya'dan (Antiokheia) karayolu ile önce Tarsus'a sonra Kilikya Bölgesi sınırları içerisinde devam ederek, Aşırın Köyü (Derbe), Hatunsaray Kasabası (Lystra), Konya (İconium), Yalvaç (Psidia Antiocheia) kentlerini ziyaret ettikten sonra, Efes'e (Selçuk) ulaşır. Efes'ten de Çanakkale'ye (Troas) geçer. Deniz yoluyla Makedonia'ya devam eder ve Macedonia kentleri olan Neapolis, Philippi, Amphipolis, Apollonia, Thessaionica ve Borea kentlerine uğrar. Daha sonra karayoluyla Kıta Yunanistan'da bulunan Athens ve Korinth'e ulaşır. Korinth'den geriye dönerek yine aynı güzergâhı takip eder ve yine Çanakkale'ye (Troas) ulaşır. Behramkale'ye (Assos), Ege Denizi'ndeki adalara ve Balat'a (Miletus) ziyaretinin devamında Kos (Cos) Adası ve Rodos (Rhodes) Adası, bir sonraki durağı olacaktır. Rodos'dan (Rhodes) Anadolu'ya geçer ve Kalkan'a (Patara) ulaşır. Tekrar Deniz yoluyla yolculuğuna devam ederek Phonecia'daki Tyre, Ptolemais kentleri üzerinden Caeserias ve Kudüs'e (Jerusalem) gelerek yolculuğunu tamamlar.¹⁸⁵

- **Pavlus'un Dördüncü Misyon Seyahati :** (m.s. 59-69)¹⁸⁶ Pavlus, Kudüs'te (Jerusalem), Roma askerleri tarafından tutuklanır ve yargılanır. Yargılama sonrası deniz yoluyla Caesarea'dan, önce Sidon'a oradan Antakya'ya (Antiokheia) ve Tarsus'a geçtikten sonra, Demre (Myra), Datça (Cnidus) Kentlerine, Girit (Crete) ve Malta adalarına uğrar. Devam ederek Sicilia (Syracusa), İtalya'nın Rhegium ve Puteoli kentlerini ziyareti ardından karayoluyla Taverns üzerinden Roma'ya getirilir ve hapse atılır.

Pavlus, Anadolu'daki misyon seyahatleri boyunca Hristiyanlığı yaymaya çalışmış, ancak gittiği bir çok yerde tepkiyle de karşılaşmıştır. Bunlardan biri de Efes gezisidir. 54-57 yılları arasında Efes'te kalır. Oradan Corinthe gelir ve orada Romalılara mektup yazar. Daha sonra Kudüs'e gelir. Bir karışıklıkta tutuklanır, iki yıl hapiste kalır (58-60). Roma vatandaşı olarak Sezar'a başvurur. Hapisten çıkar ve 61 yılında Roma'ya gelir. 67 yılında Roma'da öldürülür.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Bk. Ekler, Ek:4.

¹⁸⁵ <http://www.ispartakulturizm.gov.tr/belge/1-74788/st-paul-aziz-Pavlus.html> (01/11/2011).

¹⁸⁶ Bk. Ekler, Ek:5.

¹⁸⁷ Mehmet Aydın, "Pavlus", Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 605.

Anadolu'da Musevi-Hristiyanların varlığı, Pavlus'un Galatyalılar ve Coloslulara yazdığı mektuplarca da tasdik edilir. İsrail geleneğine bağlı Musevi-Hristiyanlara göre Pavlus haindir.¹⁸⁸

Efes'te kaldığı üç yıl boyunca oldukça iyi işler yapmıştı. Fakat bir gün, Ay Tanrıçası olan Artemis'in tasvirinin kazılı bulunduğu küpelerin satışının azaldığını gören bazı kuyumcuların protestosu üzerine buradan gitmek zorunda kaldı. Efes'i bıraktıktan sonra bazı geziler yapmıştı. Bu geziler sırasında mucizevi bazı olaylar da oluyordu. Eğer birisi Pavlus'un terini silmek için kullandığı mendillerden birini eline geçirmeyi başarır ve onu bir hastanın vücudunun üstüne koyarsa hasta hemen kendisini iyi hissediyordu.¹⁸⁹

Aziz Pavlus Anadolu'da görüldüğü gibi bir çok kente uğramıştır. Bunlardan en önemlisi Tarsus'tur. Tarsus'taki Aziz Pavlus Kilisesi ve Kuyusu canlılığını muhafaza etmektedir. Tarsus ilçe merkezinde, Kızılmurat Mahallesinde Cumhuriyet Alanının yaklaşık 300 m kadar kuzeyinde, eski Tarsus evlerinin yoğun olduğu bölgede, öteden beri St. Pavlus'un evinin yeri olarak kabul edilen bir avluda bulunan kuyu, St.Pavlus Kuyusu olarak bilinir. Bu evin bahçesinde yakın zamana kadar yapılan küçük bir kazı çalışmasında bazı duvarlar ortaya çıkarılmıştır. St. Pavlus'un Hristiyanlık için önemine bağlı olarak, bu kalıntıların ve kuyunun çok eskiden beri kutsal sayılması, kentte yakın zamana kadar yaşayan Hristiyan cemaatinin inancının izleri olarak yorumlanmaktadır.

Halen çevre düzenlemesi ve çevre istimlâkları yapılmakta olan kuyunun çapı 1.15 m dir. Ağız taşının silindirik biçiminde olmasına karşın, asıl kuyu gövdesi kare biçimindedir ve dörtgen kesme taşlarla yapılmıştır. Derinliği 38 m. olan kuyunun suyu yaz kış hiç eksilmez. Kudüs'e hacı olmak için yöreden geçen Hristiyanlarca kutsal sayılan bu kuyu suyundan içilir. Bunun yanı sıra yapılan kazı çalışmalarında

¹⁸⁸ Maurice Bucaille, *Müspet İlimler Yönünden Tevrat İnciller ve Kur'an*, çev. Mehmet Ali Sönmez, DİB Yay., Ankara, 1991, s. 96.

¹⁸⁹ P. Lucio Condolo, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, s. 22.

St. Pavlus'un doğduğu ev olarak tahmin edilen evin taş duvarları St. Pavlus Kuyusunun hemen yanında gün ışığına çıkarılmıştır.¹⁹⁰

Üç ilahî dinin kutsal saydığı Kudüs'e giderek hacı olmak isteyen Hristiyanlar, Pavlus'un yaşadığı yerleri de ziyaret etmekte, buralara uğramazlarsa tam hacı olamayacaklarına inanmaktadırlar. Yakın tarihe kadar kendi haline terk edildiği için unutulmaya yüz tutan bu kuyu, bazı kişilerin gayretleriyle ortaya çıkarılmıştır.¹⁹¹ Kuyunun tamir edilerek ziyarete açılacağı yolundaki haberler zamanın papasına (VI. Pavlus, 1971) ulaşınca, papa, konuya büyük ilgi duymuş ve Hristiyan toplumuna çağrıda bulunarak, buranın da hac ziyaret yerlerinden biri olacağını ilan etmiştir. Vatikan, Tarsus'u Hac merkezi yapmak isteyince bir kardinalini bunun için görevlendirerek Tarsus'a göndermiştir. Mülki idarenin de desteği sağlanınca buradaki 150 yıllık kilise ve St. Pavlus diye bilinen kuyu restore edilmiştir.¹⁹²

Ayrıca Aziz Pavlus adına Konya'da kendisine ithaf edilen küçük bir kilise mevcuttur. Bu kilise, 1910 yılında, burada uzun yıllar boyunca çalışmış olan Fransız teknisyen ailelerine dinî yardım ve desteği veren Assomptionistes¹⁹³ Rahipler tarafından inşa edilmiştir.¹⁹⁴

Pavlus'un çadırcı ustası olan babası, mesleği oğluna da öğretti. Hatta Pavlus fırsat buldukça mesleğini sürdürdü. Kilikya, "Cilicium" adı verilen, çadır ve asker giysisi yapımında kullanılan keçi kılından dokumasıyla ünlüydü ve bu ürünün ticareti sayesinde yöre insanı bol kazanç elde etti. Halen Tarsus'taki göçebe Türkmenler (Yörükler) bu keçi kılı dokumalarını yapmaktadırlar.¹⁹⁵

¹⁹⁰ <http://www.mersin.web.tr/> (18/02/2012).

¹⁹¹ Bk. Ekler, Ek:6.

¹⁹² Osman Cilacı, *Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri*, DİB Yay., Ankara, 2005, s. 117.

¹⁹³ *Asopsiyonistler*: 1843'de Papaz Emmanuel d' Alzon tarafından aktif dinsel yaşamı güçlendirmek için Nimes'te kurulmuş olan cemiyet üyelerine verilen isimdir. Bu grubun gayesi; Okullar ve kolejlerde dinsel yaşamın yayılmasına dikkat çekmektir. Bunun için Katolik düşüncesini basın yoluyla öğretmek ve yaymak amacıyla Fransa'da çok sayıda eser, dergi ve gazete çıkarmışlardır. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ş. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 44- G. Tümer-A. Küçük, *Dinler tarihi*, s. 326.)

¹⁹⁴ Aziz Pavlus Kilisesi, Konya, Tanıtım Broşürü.

¹⁹⁵ <http://www.saintpaul.gen.tr/stpaul.php> (11/11/2011).

Hız. İsa ve diğer bazı azizlerde gördüğümüz yükseliş motifine benzer bir durum da Pavlus'a ithaf edilmiştir. Buna göre Pavlus, Kudüs'e doğru giderken yolda küçük çocuk suretinde bir melek görür. Aralarında geçen bir konuşmadan sonra melek Pavlus'a özel bir görevle geldiğini ve semavi âlemlere doğru yapacağı seyahatinde kendisine eşlik edeceğini bildirir. Pavlus öncelikle zihnini toparlamak ve kötü düşünce ve fikirlerden sıyrılmak suretiyle yükseliş için hazırlanır. Daha sonra Jericho dağından semavi âlemlere doğru olan seyahatine başlar.¹⁹⁶

2008 yılı Papa 16. Benedikt tarafından St.Paul yılı ilan edilmiştir.

Pavlus'un hayatına baktığımızda bazı araştırmacıların da belirttiği gibi ciddi iddialar ortaya çıkmaktadır.

Hristiyan geleneğine göre İsa'nın çarmıha gerilişi sonrası Şam yolunda geçirdiği bir vizyon sonucu İsa'nın taraftarları arasına katıldı. Kendisinin ilham (vahiy) yoluyla havari olduğunu söyledi. Havarilerden Barnaba'yla Antakya, Kıbrıs ve Anadolu'ya dinî yaymak için seyahatler düzenledi. Bu seferler esnasında önceleri Barnaba'nın yardımcısı konumundayken, sonradan kendisi lider konumuna geldi. Gittiği yerlerde özellikle Romalı Putperestler arasında faaliyet gösterdi. Diğer bazı hususların yanı sıra putperestlerin dine girişinde Yahudi şeriatına uymalarının şart koşulmaması konusu ilk cemaat olan Ebionitler ile Pavlus arasında tartışmalara yol açtı. M.S. 50'de yapılan Kudüs Havariler Konsili'nde durum tartışıldı ve Pavlus lehine bazı kararlar alındı.¹⁹⁷

Pavlus'un Kudüs'te Gamaliel'in öğrencisi olduğu rivayetiyle ilişkili olarak bazı kaynaklarda ilginç iddialar da ileri sürülmektedir. Örneğin; bu çerçevede onun, Kudüs'te hocası Gamaliel'in kızına aşık olarak onunla evlenmek istediği, fakat kızın kendisinden yüz çevirmesi üzerine saldırganlaşarak öfkeyle Yahudi ilke ve değerlerine düşman olduğu ve bu doğrultuda Musa hukuku karştı faaliyetlere başladığı iddia edilir.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Şinasi Gündüz– Yavuz Ünal - Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Yükseliş Motifleri*, Vadi Yay., Ankara, 1996, s. 58.

¹⁹⁷ Şinasi Gündüz, “Pavlus” Din ve İnanç Sözlüğü, s. 303.

¹⁹⁸ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, s. 35.

Bu konuyla ilgili bir başka araştırmacıya göre Aziz Pavlus, bütün bu olayların vuku bulmasından az önce, yüksek rahibin cazip, fakat hırslı kızı olan Popea denilen bir kadınla evlenmeyi arzu etmişti. ekici ve entrikacı olan bu kadın, Pavlus'dan hoşlandıysa da resmî evliliği reddetti ve bir oyuncu olarak Roma'ya gitti. Sahneye çıkararak yavaş yavaş Neron'un yatağına kadar vardı. Sonuçta Neron'la evlendi ve Roma İmparatoriçesi oldu. Pavlus, Yahudilere ve Romalılara kızmakta geçerli bir neden bulmuş oldu. Pavlus'un Hristiyanlığa girişi ile Popea tarafından reddi aynı sırada olmuştur. Pavlus bu sırada düşünsel ve duygusal sıkıntıya girerek, bu kriz esnasında din değiştirmiş olması muhtemeldir. Pavlus'un ortaya attığı öğreti, havarilerin, Hz. İsa'nın ağzından işittiği sözlerle uyuşmadığı için, Hz. İsa'nın takipçileri onun dine dönüşünden şüphe ettikleri ve onun vahyine güvenilmez olarak baktıkları anlaşılabilir. Pavlus'un Hz. İsa yanında görünerek bir casustan başka bir Şey olmadığı söylenebilir.¹⁹⁹

Pavlus'un bizzat kendisi tarafından da semptomlarıyla birlikte mektuplarda bahsedilen hastalığının epilepsi olabileceği güçlü bir ihtimaldir. Dolayısıyla, Pavlus'un yaşadığı vizyonların bu hastalıkla ilişkili olabileceği ihtimalinin göz ardı edilmemesi gerekir.²⁰⁰ Pavlus'un vizyonunun sadece Şam vizyonu ile sınırlı olmaması bu ihtimali güçlendirmektedir.

Aziz Pavlus hakkında yapılan olumlu ya da olumsuz değerlendirmeleri bir kenara bırakırsak, kendisinin Hristiyanlığın mimarı olduğu açık ve kesindir. Azizliği konusunda da mucizeler göstermiş, hastaları iyileştirmiş, büyücülerin gözünü kr etmiştir. Anadolu'da Hristiyanlığın yayılmasında birinci faktördür. Ayrıca tipik aziz mezarı ve kiliselerinde görülen ayazma ve bu ayazmaları kullanma ritüelini Tarsus'taki Aziz Pavlus Kilisesi ve Pavlus Kuyusunda da görmekteyiz. Aziz Pavlus Anadolu kültür tarihine adını yazdırmış bir Şahsiyettir.

¹⁹⁹ Muhammed Ataurrahim, *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*, ev. Kürşat Demirci, İnsan Yay., İstanbul, 1994, s. 66.

²⁰⁰ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, s. 44.

1.2. AZİZ PETRUS

İbranice Şimeon, Yunanca Simon olarak bilinen Galileli balıkçı Simon Bar İona (Yuhanna Oğlu Simon). Petrus, Celile Gölü kıyısındaki Beytsayda'da doğmuş ve bir balıkçı olan babası Yuhanna ona Simon adını vermiştir.²⁰¹ Simon, Hz. İsa tarafından vaftiz edilmiş ve Ona Yunanca taş veya kaya anlamına gelen, Petrus olarak tercüme edilen Kefas (Cephas) lakabı verilmiştir.²⁰² “Ben de sana şunu söyleyeyim, sen Petrus’sun ve ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım. Ölüler diyarının kapıları ona karşı direnemeyecek.”²⁰³ Kilise, İsa'nın bu sözlerinden dolayı havari Simon’u (Petrus) ilk Papa olarak kabul eder.²⁰⁴

Erkek kardeşi Andreas tarafından İsa Mesih’le ilk tanıştırıldığında karısı, erkek kardeşi ve karısının annesi ile birlikte Kefernahum’da yaşıyordu. Kısa sürede İsa Mesih’in on iki elçisinden biri oldu ve çoğunlukla grubun lideri olarak sözcülüğünü o yaptı. Sezariye’de İsa’nın Mesih olduğunu açıkça söyleyen ilk odur.²⁰⁵

Cüretkâr ve ateşli bir insan olan Petrus, İsa Mesih’le birlikte ölebileceğini söylemiş, ancak İsa Mesih’in tutuklandığı gece üç kez O’nu tanıdığını reddetmiştir. Hz. İsa Petrus’a “horoz ötmeden önce beni üç kere inkâr edeceksin” demişti. Petrus’un üçüncü inkârından hemen sonra horoz ötmüş ve Hz. İsa’nın bu sözünü hatırlayarak ağlamıştır. Hristiyanlıkta horoz, Hz. İsa ile Petrus arasındaki konuşmayı ve Hz. İsa’nın da belirttiği üzere Petrus’un horoz ötmeden önce üç defa Hz. İsa’yı inkâr etmesi olayını sembolize eder.²⁰⁶ Yine de Petrus, dirilen İsa Mesih’i ilk görenlerden biridir. İsa Mesih O’na yeniden önderlik etme görevini vermiştir. İsa Mesih’in göğe alınmasından sonra Petrus, on iki elçi arasında Yahuda’nın yerine yeni birini atama görevini üstlendi. Pentekost günü Kutsal Ruh geldiğinde baş vaizdi. Petrus şifa dağıtıp vaazlar vererek ve Samiriye’deki hizmetlere özen göstererek Kilisenin ilk dönemlerinde önderlik etmiştir.²⁰⁷

²⁰¹ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 61.

²⁰² Mehmet Aydın, “*Petrus*”, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 611.

²⁰³ Matta, 16/18.

²⁰⁴ Mehmet Aydın, “*Petrus*”, a.g.e., s. 611.

²⁰⁵ Sibel Sel-Levent Kınran, a.g.e., s. 60.

²⁰⁶ Galip Atasagun, *İlahi Dinlerde Dinî Semboller*, Sebat Ofset, Konya, 2002, s. 232.

²⁰⁷ Sibel Sel-Levent Kınran, a.g.e., s. 61.

Hristiyan geleneğinde “Havarilerin prensi” diye adlandırılan havaridir. Petrus havari listesinde ilk sırada yer alır. Pavlusçu doktrine göre Petrus, İsa’nın yükselişi sonrası cemaatin liderliğini üstlenir; kiliseyi Yahudi olmayanlara açar. Katolikler Roma Kilisesi’nin havarilerin başı Petrus tarafından kurulduğu iddiasıyla kendi kiliselerinin diğer tüm kiliseler üzerinde üstünlüğe sahip olduğunu iddia ederler.²⁰⁸

Hristiyanlığın en önde takdis ettiği Petrus’la ilgili Katolik Kilisesi takviminde “beş yortu” yer almaktadır. Hz. İsa’nın Allah’ın oğlu olduğunu ilk dile getiren Petrus’tur.²⁰⁹ Hz. İsa’nın mezardan çıkışına ilk şahit olan da Petrus’dur.²¹⁰

Petrus’a, bizzat kendisi ya da sekreteri Sylvain tarafından kaleme alınan iki risale atfedilir. Petrus İncili olarak, Petrus’a atfedilen İncil ise resmî kilise tarafından apokrif sayılmıştır. Bugüne kadar bazı kısımları ulaşan Petrus İncili, Hz. İsa’nın mahkum edilışinden, çarmıha gerilişı ve dirilişinden bahsetmektedir.²¹¹

St. Petrus, Hristiyanlık tarafından, Roma’nın ilk piskoposu, kilisenin köşe taşı, havarilerin ilki, göklerin melekutunu elinde tutan kişi ve aynı zamanda ilk papa olarak kabul edilmektedir.²¹² Roma kilisesini kurmamış olmasına rağmen, Petrus’un Roma’da iman uğruna öldürölmesi ona büyük saygınlık sağlamıştır. Pavlus’un kiliseye bağlantısının da buna katkısı olmuş ve daha sonra Roma Kilisesi, Batı Roma İmparatorluğu’nun merkez kilisesi ve teyit edilmiş elçilik temellerine dayanan tek kilise olduğunu iddia etmiştir.

Daha sonra Petrus Hristiyanlığın diğer uluslara da ulaştırılmasını amaçlayan bir misyon aldı. Bu yeni risk konusunda temkinli olmasına ve daha sonra Antakya’daki tutucu Yahudi kökenli Hristiyanların tenkitlerine rağmen Petrus, Pavlus’un diğer uluslara yönelmesini hoş karşıladı ve Kudüs Konseyinde ona tam destek verdi. Petrus, Kral Hirodes Agrippa (41-44) tarafından hapse atıldı. Ancak öldürölüleceği günden bir gece önce mucizevi bir şekilde kaçtı.²¹³

²⁰⁸ Şinasi Gündüz, “Petrus”, Din ve İnanç Sözlüğü, s.305.

²⁰⁹ Matta, XVI/15; Markos, VIII/29, Luka, IX/20.

²¹⁰ Luka, XXIV/34.

²¹¹ Mehmet Aydın, “Petrus”, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 611.

²¹² Mehmet Aydın, *a.g.e.*, s. 611.

²¹³ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 61.

Petrus'un daha sonra yaptığı işler belirsizdir. Anadolu'da çalışmış, Korint'i ziyaret etmiş olabilir. Ancak sonunda Roma'ya yerleşmiştir. Burada kendini önder olarak tanıtır. Bu unvan, kilise önderlerinden biri, baş önder olmadığı anlamına gelebilir. Yeni Antlaşmadaki iki mektubu o yazdı. Markos kitabının başlıca kaynağı Petrus olabilir. Petrus'un yaklaşık 64 yılında Roma'da Neron'un Hristiyanlara karşı giriştiği katliamda öldürüldüğü sanılmaktadır.

Yaklaşık m.s. 200 yılından itibaren Petrus ve Pavlus'un çevresinde mezhep oluşmaya başladı. İmparator Constantinus dönemine gelindiğinde Petrus'un iman uğruna öldürüldüğü yerin, şu anda Vatikan'da Aziz Petrus Bazilikasının bulunduğu yer olduğu sanılmaktadır. Son zamanlarda yapılan kazılarda Petrus adına ikinci yüzyıl sonlarında yapılan kutsal bir mezar bulunmuştur. 461'de ölen Papa Büyük Leo döneminde Petrus'a daha da fazla önem verilmiştir. Artık Romalı Papalar on iki elçinin önderi olan Petrus'un ruhsal vârisleri olduklarını iddia ediyorlardı.²¹⁴

Katolik Hristiyanlar tarafından anılma günü 29 Haziran olan havari Petrus, Anadolu'da özellikle Antakya'da Hristiyanlığı yaydıktan sonra Roma'ya gitmiştir.

Hristiyanlık anlatısında, bir rivayete göre başı kesilerek, bir başka rivayette ise baş aşağı çarpmıha gerilerek şehit edilir. Baş aşağı çarpmıha gerilmeyi İsa ile bir tutulmamak için kendisi istemiştir. Roma'nın koruyucu azizi olan Petrus'un şehit olduğu yere adına adanan san Pietro Kilisesi inşa edilir

Petrus ikonalarda ve kilise apsislerindeki tasvirlerinde beyaz saçlı ve beyaz sakallıdır. Mavi bir tunik ve sarı himation giyer²¹⁵

Petrus, İsa'nın çarpmıha gerilişi ve mezardan dirilişinden sonra kendini İncil'in vaazına vermiş ve putperestleri vaftiz etmiştir. Petrus, genç Hristiyan cemaatlerinde Yahudi uygulamalarının devamına riayet edilip edilmemesi hakkında iki havariye karşı sürdürülen mücadeleyi Pavlus lehinde çözümlen Kudüs toplantısının (m.s.52) kararlarını tasvip etmiştir. Bu toplantıda putlara kesilen kurbanların, kanların,

²¹⁴ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 61.

²¹⁵ Meryem Acara, *Anadolulu Azizler*.<http://www.tureb.net/index.php/dr-meryem-acara-anadolulu-azizler> (18/09/2003).

boğulmuş hayvanların, zinanın dışındaki Yahudi yasaklarının yerine getirilmesine lüzum görülmeyeceği kararı alınmıştır.²¹⁶

Petrus'un birinci mektubu, Karadeniz, Ankara (Galatya) Kayseri ve Efes'te bulunan Hristiyanlara hitaben yazılmıştır. Bu mektupta üzerinde durulan en önemli nokta, Hristiyan imanının pekiştirilmesi meselesidir. Öğütler şeklinde yazılmıştır.²¹⁷

İkinci mektup, birinci mektuptan farklıdır. Kullanılan üslup, kelimeler ve konular bakımından değişiktir. Bu mektupta derin ruhi müşahedeler de vardır. Mesela, İsa'nın Tabor Dağı'ndaki nurlanması bunlardan biridir. Petrus'un bu mektubu kime yazdığı pek belli değildir. Muhtemelen birinci mektubu yazdığı kiliselere yazmıştır. Fakat şurası kesindir ki bu mektupta Yahudi cemaatlerinin dışındaki cemaatlere yazılmıştır. Çünkü, bu mektupta da imanı kuvvetlendirme söz konusudur.²¹⁸

Katolikler mezarının Roma'nın Saint-Pierre Kilisesinde olduğunu iddia ederler. Protestanlar ise bunu inkâr ederler.²¹⁹

Antakya'ya gelen turistlerin ilk ziyaret yerlerinden birisi de St. Pierre Kilisesidir. Burası önemli hac merkezlerinden birisidir. Çünkü, Pavlus, Petrus ve Barnabas Hristiyanlığı burada yaymışlardır.²²⁰ Daha önce de belirttiğimiz gibi ilk "Hristiyan" isminin kullanıldığı yer Antakya olmuştur.²²¹ İlk kilise de Antakya'da bir kayaya oyulmuş olup, bu mağarada ilk vaazları veren Barnabas'tır. Petrus'un ismi ile bilinen bu kilise, hem ilk dinî mimari olan binayı hem de ilk papa olan Petrus'u simgeler. Pavlus'la İsa'nın havarilerinden Filipus, Petrus, Yakup ve Yuhanna da Anadolu'ya gelerek vaazlar vermişlerdir.²²²

Aziz Petrus'un Antakya'da geçirdiği zamanın tek tanığı "Saint Pierre Kilisesi" adı verilen bir mağara kilisedir. Stauris (Hac) dağının batı yamacındaki kayalıklarda

²¹⁶ Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s. 99.

²¹⁷ Mehmet Aydın, *a.g.e.*, s. 100.

²¹⁸ Mehmet Aydın, *a.g.e.*, s. 100.

²¹⁹ Mehmet Taplamacıoğlu, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, s. 191.

²²⁰ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 267.

²²¹ Resullerin İşleri, 11/26.

²²² Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s.156.

doğal olarak oluşmuş ve kazılmış olan mağara 13 m. uzunluğunda, 9,5 m. genişliğinde ve 7 m. den biraz daha yüksektir. Birçok kişi tarafından vaftiz yeri olarak kabul edilen St. Pierre Kilisesi'ndeki su yalağı, birkaç yıl öncesine kadar kayalardan sızan suyu biriktirmekteydi. Bu su, kiliseyi ziyaret edenler tarafından içiliyor ve evde hasta olan yakınlarına da götürülüyordu. Günümüzde bu su sızıntısı, Antakya'da sık sık meydana gelen depremler yüzünden yönünü değiştirmiş ve artık akmamaktadır.²²³

Kilise, 1580 yılında, Müslümanlar tarafından Hristiyan Ortodokslara verilmiştir. Ortodokslar, mağarayı geçen yüzyılın ortalarına kadar kilise ve mezarlık olarak kullandılar.

1856 yılında Halep'in Fransız konsolosu mağara-kilisenin sahibi olur ve kiliseyi Vatikan'a bağışlar. Vatikan, Suriye'deki elçisi Brunoni aracılığıyla kullanımını Kapuçin rahiplere²²⁴ teslim eder. Taştan yapılmış sunak, 1931 yılında, tahtadan yapılan ve 1863 yılına tarihlenen sunağın yerine yapılmıştır. Sunak 1990 yılında restore edilmiş ve aynı tarihte sunağın hemen arkasına, evrensel kilise tarafından 21 Şubatta kutlanan ve Saint Pierre'nin Antakya kilisesi yöneticisi olduğunun sembolü olan mermerden bir kürsü yerleştirilmiştir. Kilisenin bahçesi, birkaç asır boyunca Hristiyan mezarlığı olarak kullanılmıştır. Kilisenin içinde ve özellikle sunağın altında da mezarlara rastlanmıştır.

Bu mağara kilisede ibadet yapılabilmektedir. 1846 yılından beri Antakya'da bulunan Kapuçin rahipler, kiliseyi elinde bulunduran müzeye başvurmaları durumunda yılın önemli bayram günlerinde (Noel bayramında gece yarısı ayini de dahil olmak üzere), özel günlerde (evlilik töreni) ve hacı guruplarının başvurmaları durumunda ayin yapabilmektedir.²²⁵

²²³ <http://www.anadolukatolikkilisesi.org/antakya/tr/grotta.asp> (06/03/2012).

²²⁴ *Kapuçinler*: Matteo da Bascio tarafından kurulmuş olup, Aziz Fransua'nın zahidane yaşayışını daha sert bir pratikle göstermeye çalışan bir tarikattır. (Geniş Bilgi İçin Bk. M. Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 358).

²²⁵ <http://www.anadolukatolikkilisesi.org/antakya/tr/grotta.asp> (06/03/2012).

1.3. HZ. MERYEM

Buradaki incelememiz Hz. Meryem'in hayatından ziyade Anadolu topraklarındaki varlığı ve Meryem Ana kültü üzerine olacaktır.

Meryem, Hristiyan sanat edebiyat ve kültüründe en önemli simalarındandır. Meryem ile ilgili yüzlerce teşkilat, tarikat ve ziyaret yeri, onun bütün hayatınca kendinî Allah'a ibadete hasrettiğini kabul ederek, bu yola giren erkek ve kadın virginler, rahip ve rahibe kuruluşları vardır.²²⁶

Meryem hakkında bize ulaşan ilk bilgi Hristiyan Kutsal Kitabındaki Pavlus'un Galatyalılar'a 55-57 yılları arasında yazdığı sanılan mektubundaki şu cümledir²²⁷: "Allah, kendi oğlunu, kadından doğmuş, şeriat altında doğmuş olarak gönderdi."²²⁸ Pavlus, mektubunda İsa'nın tamamen insan ve bununla beraber Tanrı'nın oğlu olduğunu delillendirmek için böyle bir cümle kullanmıştı.

Hristiyan kutsal kitabında Meryem hakkında bilgi azdır. Meryem, İbranice "Miryam" ve Süryanice "Maryam"ın Türkçe yazılış şeklidir. Meryem'e "Madonna" olarak da seslenilir. Madonna kadir, hanımefendi ve asilzade kadınlara verilen bir onur ismidir.

Hristiyan dinî literatürü açısından Meryem Ana'nın hayatı, Hristiyanlığın ve Kilise'nin hayatıdır; oysa Meryem Ana Kilise'nin annesidir. Meryem Ana yücedir. Çünkü lekesiz, lütufla dolu, kadınların en mübareği, kurtuluş görevinde işbirlik veren, insanların yardımcısı, meleklerin ve azizlerin kraliçesidir.²²⁹ Ayin sırasında dua edilirken azizlerin sırasında ilk önce Meryem Ana'nın adı geçer.²³⁰

Kutsal Bakire Meryem Ana, Mesih İsa'ya olan bağlılığının tanıklığı olarak trajik bir ölümlerle yaşamını taçlandırmamıştı ve buna rağmen hiç kimse onun gibi Tanrının sözüne kulak vermemişti. Kan dökülmeksizin tahakkuk eden şehitliğine karşın, gene de Meryem Ana Hristiyanlarca yaratılmış olanların arasında en kutsal

²²⁶ Günay Tümer, *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, TDVY., Ankara, 2008, s. 5.

²²⁷ Günay Tümer, *a.g.e.*, s. 29.

²²⁸ Galatyalılara, 4 / 5.

²²⁹ P. Luigi İannitto, *Meryem Ana'nın Hayatı*, çev. Özcan Çanlı, Ohan Yay., İstanbul, 2002, s.1.

²³⁰ P. Luigi İannitto, *Tanrı Tektir Hepimiz Kardeşiz*, Ohan Yay., İstanbul, 1999, s. 53.

olarak hep yüceltilmiş ve övgüye değer görülmüştür. Onun şehitliği fazla gürültülü, tantanalı olmayan, ama daha az acılı da olmayan, bütünüyle Tanrı'ya sadakat içerisinde geçirilen bir yaşamdan ibarettir.²³¹

Hristiyan konsillerinde Meryem Ana'ya ayrı bir değer verilmiştir. Konumuzla ilgili olarak baktığımızda M.S.431 Efes Konsili'nde , 22 Haziran'dan 17 Temmuz 431'e kadar devam eden beş oturumda konsil babaları, Bakire Meryem'in "Tanrı Annesi" olduğunu belirlemiştir.²³²

II.Vatikan Konsili, Bakire Meryem'i, kilise sırrının merkezine yerleştirmiştir. Bunun için Meryem, İsa'nın ve Kilise'nin sırrı içinde anlaşılmıştır. Katolik kredosunda şöyle denmiştir. " O, biz insanlar ve bizim kurtuluşumuz için gökten indi. Kutsal Ruh vasıtasıyla Bakire Meryem'de bedenleşti. Ve böylece insan haline geldi. Allah'ın oğlunun annesi olan Meryem, babanın tercihli kızı ve Kutsal Ruh'un mabedi idi. Kilise onu, çok sevgili anne olarak tebci eder. Tam bir itaatla, inanç hürriyeti içinde Allah'ın kurtuluş gayesine iştirak ederek o inayet doludur."²³³

Ateşli tartışmaların sonunda Cirillus'un savı galip geldi. Efes tarihe Meryem'in zafere ulaştığı kent diye yazıldı. Konsilin sonuçlanmasıyla hazırlanan bildirmede şunlar yer alıyordu:

-Eğer herhangi bir kimse, Emmanuel'in gerçekten Tanrı olduğunu ve bu sebeple, vücut bulmuş Tanrı'nın kelamını doğuran Aziz Bakire'nin Tanrı'nın Annesi olduğunu itiraf etmiyorsa, Kilise'nin dışında sayılsın.²³⁴

Hristiyanlar Meryem'e Tanrı Anası unvanını bilerek Efes'te verirler. Bu yolla Artemis'in tüm özellikleri Meryem'e verilecektir. Bu şekilde halen Artemis'e saygı duyan halk için, değişiklik sadece isimde olacaktır. Artemis yerine Meryem'e inanacaklardır. Bu iki kadını öylesine yakınlaştırdılar ki Efes halkı için Artemis'ten Meryem'e geçiş çok kolay oldu. Böylece Tanrıça Artemis'in Theotokos sıfatı Meryem'e geçti. Artemis'in üç katlı tacı Meryem'e giydirildi. Hamile kaldığı anda

²³¹ P. Lucio Condolo, "En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı", s. 4.

²³² Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s.160.

²³³ Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, s. 65.

²³⁴ P. Luigi İannitto, *Meryem Ana'nın Hayatı*, s. 8.

bakire, doğumdan sonra da bakire olarak gösterilen Hz. Meryem'e en büyük taraftar Efes'te bulundu. Çünkü, Efes Artemis'i de Zeus tarafından sonsuza kadar bakire kalmakla ödüllendirilmişti.²³⁵

Meryem'le ilgili şu dört husus iman açısından önemli olarak değerlendirilir: Tanrıyı doğuran olması, tertemiz/saf şekilde hamile kalması, bakire olarak doğum yapması ve bedensel olarak göğe yükselmiş olması.²³⁶

Zaman içerisinde Meryem kültü Marioloji olarak kendisini göstermiştir. 5. yüzyıl ve 8. yüzyıl arasında Doğuda olduğu kadar Batıda da Bakire Meryem adına yortular çoğalmıştır. Orta Çağda Meryem için sayısız kiliseler, katedraller ve tapınaklar yapılmıştır. Meryem'in günahsızlığını, lekesizliğini, ahlak ve iffetini tanıtmak için Roma'da 1477'de bir anma günü başlatılmıştır. Advent devresine dahil olduğundan anılma günü yıldan yıla değişir.²³⁷

Meryem'le ilgili inanış ve gelenek, özellikle Latin Amerika Hristiyanları arasında daha etkili olmuş ve Meryem, duada kullanılan bir figür olarak adeta Oğul'un önüne geçmiştir.²³⁸

Protestanlar dışındaki, Katolik, Ortodoks ve Monofizit Kiliseler Meryem'e büyük saygı duyarlar, ona özel dualar, bayramlar ve ilahîler tahsis ederler. Azizlerin en yücesi olarak kabul edilen Meryem'in doğumu, mabede götürülüşü, bakireliği gibi hususlar çeşitli şekiller altında bu kiliselerde kutlanır.²³⁹

Katolik ve Ortodokslarda Meryem'e bağlılık devam ederken 15-16. yy reform döneminde Protestanlar arasında Meryem'e ve Azizlere karşı bir tutum gelişmiştir. Esas otoritenin Kutsal Kitap olduğu, İsa ile doğrudan doğruya münasebet kurmak isteyenlerin aracılara ihtiyaçları olmadığı, Katoliklerin ise İsa'ya değil Meryem'e tapınmakta oldukları fikirleri Protestanlara aittir. Luther tüm reformcular gibi Tanrı'nın annesi Meryem ve İsa'nın bakire doğumu üzerindeki tartışmalarda;

²³⁵ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s.167.

²³⁶ Şinasi Gündüz, *Hristiyanlık*, s. 89.

²³⁷ Ali Erbaş, *Hristiyanlık*, s. 102.

²³⁸ Şinasi Gündüz, *a.g.e.*, s. 90.

²³⁹ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 296.

Meryem'in sürekli bakireliğini kabul etmiş, ama Meryem'in asli suçtan uzak olmadığını ileri sürmüş, günahsızlığını inkâr etmiştir. Meryem ve diğer Azizlerin de birer insan olduğunu, Tanrı katında bir iddiaları olamayacak yaratıklar iken aşırı davranıldığını, İsa'dan başka aracı olamayacağını ilan etmiştir. Luther'in tersine, Calvin Meryem'e ait tüm bayramlara karşı çıkmıştır. O, 431 Efes Konsili'nde tarif edilen Theotokos kelimesini kullanma hususunda ihtiyatlı davranmış, "İsa Annesi" (Christotokos) terimini tercih etmiştir.²⁴⁰

Meryem, ikonalarında iki renkte tasvir edilir: Kırmızı ve mavi. Kırmızı, onun insancıl mavi ise göksel tarafını simgeler. Meryem'in ölüm sahnesinde Hz. İsa, annesinin başucunda oturmuş ve elinde de bir güvercin tutmaktadır. Güvercin, Meryem'in temiz ruhunu ifade eder. Meryem, İsa'dan çok sonraları ölmüştür. İsa, annesinin seçilmiş olan kutsal ruhunu layık olduğu mertebeye koymak için, bir görevli gibi yeryüzüne inmiştir. Bu sahne ressamlar tarafından bu mânâda resmedilmiştir.²⁴¹ Güvercin, temiz ve saf ruhu ifade eder. İsa, Şeria Nehri'nde kuzeni Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edildiğinde, kutsal ruh, beyaz güvercin şeklinde İsa'nın üzerine iner. Dolayısıyla Hristiyan ikonografisinde beyaz güvercin, kutsal ruhu ifade eder.

Meryem Kültüne bir de yükseliş motifi eklenmiştir. Ölümünden sonra İsa'nın haşri ve yükselmesi tasavvuruna benzer bir tasavvur da İsa'nın annesi Meryem ile ilgili olarak da düşünülmüştür. Buna göre Bakire Meryem öldükten sonra önce ruhu, daha sonra ise ölü bedeni semaya yükseltilmiştir. Bu şekilde hem ruh hem de beden olarak semaya yükselen Meryem, İsa'nın ikinci kez yeryüzüne "Tanrı'nın Krallığı" dönemini başlatmak üzere gelişine kadar mezarına dönmeyip semada kalacaktır. Katolik Kilisesi'nin takvime göre 15 Ağustos'ta Meryem'in yükselişi anısına kutlama bayramı düzenlenmektedir. Katolik kilisesi 1950 yılında Meryem'in vücudunun göğe çıktığı düşüncesini inanç esasları arasına almıştır.²⁴²

²⁴⁰ Ahmet Aras, *Protestanlık Tarihinde Kalvinizm*, s. 127.

²⁴¹ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s. 178.

²⁴² Şinasi Gündüz- Yavuz Ünal - Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Yükseliş Motifleri*, s. 58.

Anadolu tarihî açısından tekrar konumuza döndüğümüzde, Hz. Meryem'in ömrünün son günlerinde Efes'e geldiği ve mezarının burada bulunduğu dair anlayış, günümüzde yalnızca Katolik Hristiyanlar tarafından savunulmaktadır. Hz. Meryem'in İsa sonrası hayatı konusunda, bugün elimizde kesin ve güvenilir bir tarihî belge mevcut değildir. Muhtelif kaynaklarda konuyla ilgili yer alan bu konudaki bilgiler, büyük oranda yeni Ahit'in şu ifadelerine dayanır: "Ve İsa, anasını ve yanında sevdiği şakirdi durmakta görünce anasına dedi: Kadın, işte oğlun! Ondan sonra şakirde dedi: İşte anan! O saatten sonra şakirt onu kendi evine aldı."²⁴³ Böylece İsa tarafından birbirlerine emanet edilen Meryem ve Yuhanna'nın, İsa'nın bu arzusuna saygı göstermek zorunda kaldıkları ve Efes'e geldiği bilinen Yuhanna'nın, Hz. Meryem'i de yanında getirmiş olabileceğine inanılır.²⁴⁴ Bir süre, bugünkü Meryem Ana Kilisesi yakınında kalırlar. Ardından Bülbül Dağı'ndaki eve yerleşirler. Meryem, hayatının son günlerini bu evde geçirmiş olup, bu ev zamanla yıkılmış ve yeri kaybolmuştur. Uzun bir süre Meryem'in hayatının bu son günlerini geçirdiği evin yeri gündemde kalmış, fakat ev bir türlü bulunamamıştır.

1878 yılında Clementi Brentado'nun, "Meryem Ana'nın Hayatı" adlı eserinde, Alman Katherina Emmerich'in açıklamaları ile evin yeri konusunda bir sonuca ulaşılır. Katherina Emmerich, çocukluğundan beri rahibe olmak isteyen ve daha sonra rahibe olan bir kişidir. Daha sonraki yıllarında ateşler içerisinde hasta olarak yatarken sayıklamalarını doktoru kaleme alır. Net olarak Efes'ten bahsetmese de tarif ettiği yerin bugünkü Panayır Dağı "Panoya Kapulu" olduğu anlaşılır. Rahibe, birçok ipucu ile Meryem Ana'nın evinin yerini belirttikten sonra, tıpkı İsa'nın çarmıhta çektiği acıların benzerini çekerek, bir anlamda stigmatize olarak ölür. 1811 yılında İzmir Koleji müdürü olan Lazarist Rahip²⁴⁵ Eugene Polin, bu savın doğruluğunu araştırmak amacıyla Rahip Yung başkanlığında bir grubu görevlendirecektir. Grup, Efes'in güneyindeki dağlarda uzun süre dolaşarak araştırma yapar. Yorgunluktan bitkin ve halsiz kalan ekip uzun araştırmalar neticesinde dinlenirken suya ihtiyaç duyar. O esnada yanlarından geçen bir çobana:

²⁴³ Yuhanna, 19/26-28.

²⁴⁴ Ali İhsan Yitik, "Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi", FÜİFD., Elazığ, 2000, Sayı: 5, s. 67.

²⁴⁵ *Lazarist Rahipler*: 17. Yüzyılda Paris'te kurulmuş, Hristiyanlığı köylü kesiminde yaymayı amaçlayan bir dinsel topluluktur.

"Nasıl su bulabiliriz," diye sorarlar. Çobanın verdiği cevap ise âdeta bir kıvılcım olur. Çoban: "Dağın tepesinde, yıkık bir evin yanında bir kaynak var. Oradan su alabilirsiniz," der. Rahipler, yıkık bir ev ve su kaynağı gibi tarifleri duyar duymaz, dağın yamacına doğru hızla ilerlemeye koyulurlar. Su kaynağının olduğu yere vardıklarında ise gördüklerine inanamazlar. Katherina'nın sayıklamaları sırasında tarif ettiği ve doktorun notlarında yazılan her şey orada bulunmaktadır. Uzun araştırmalar sonucu, Katherina'nın tarifi ile rahiplerin bulduğu bu evin, Meryem'in son günlerini geçirdiği ev olduğu kabul edilir. 1961'de Papa 23. Jean, kesin olarak bu evi, "Hac yeri" ilan eder. 1967'de Papa I. Jean Paul ve 1979 yılında, Papa II. Jean Paul, Meryem Ana evini ziyaret etmişlerdir.²⁴⁶

İslam'da Katolik Hristiyanlıkta olduğu gibi Hz. Meryem'e atfedilen bir kült yoktur. Kuran'da Hz. Meryem hakkındaki bilgiler İncil'deki bilgilerden daha fazladır. Ancak Kuran'ı Kerim'de O'nun adını almış bir sure bulunmaktadır. Ayrıca Kuran'ı Kerim'de 70 yerde O'ndan bahsedilmektedir.

Kuran'ı Kerim'e göre Meryem kadınların en üstünü konumundadır. "Ey Meryem! Allah seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı."²⁴⁷

Hadislerde de Hz. Meryem'in diğer kadınlara üstünlüğünden bahsedilmiştir. Enes (r.a)'dan: Allah Rasûlü (Sav) şöyle buyurdu. "Dünya kadınlarının en üstünleri şu kadınlardır. İmran kızı Meryem, Hüveylid'in kızı Hatice, Muhammed'in kızı Fatıma, Firavun'un karısı Asiye'dir."²⁴⁸

İslam inancına göre de Hz. Meryem tertemiz bir şekilde Hz. İsa'yı dünyaya getirdi. Bu belki de maddeci Yahudi zihniyetine gösterilebilecek en büyük mucize idi. Meryem Suresinde Hz. Meryem'in seçilmesi, gebe kalışı, Hz. İsa'yı dünyaya getirmesi anlatılmaktadır. Allah Hz. İsa'nın yaratılışını beyan ederken, onu Adem'in yaratılışı ile mukayese etmekte ve insanın alışılmışlık atmosferinden sıyrılıp düşünce

²⁴⁶ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s. 177.

²⁴⁷ Al-i İmran, 3/42.

²⁴⁸ Er-Rudani, *Cem'ul Fevaid min Câmi'il- Usûl ve Mecma'iz- Zevaid*, Çev. Naim Erdoğan, İz Yay., İstanbul, 1996, c. V. s. 184.

ortamına girmesini istemiştir. Bu bakımdan söz konusu ayetler, bu yaratılış şeklini tuhaf karşılayıp karşısında hayrete ve inkâra düşen bu insanlara “sizin tabii üreme yoluyla gerçekleşen kendi yaratılışınıza bakarak düşüncenizi bu noktada dondurmanız, sizi soyunuzun dayanağı Adem’in yaratılışı üzerinde düşünmekten uzaklaştırmıştır. İlk insanın hem anasız hem babasız yaratılışı doğrudan Allah’ın kudretine dayanıyorsa, başka bir insanın babasız yaratılmasında neden bu ilahî kudretten hareket etmeye yanaşmıyorsunuz?” mesajına ulaştırmak için nazil olmuştur.²⁴⁹

Meryem Ana Kilisesi Antakya’da bulunan Saint Pierre Kilisesinden sonra ülkemizde en çok rağbet gören kilisedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bir hac merkezidir.

Pek çok Türk Müslümana göre Hz. Meryem hem ermiş, sıddıka bir kadın hem de Allah katında şefaatçi bir kimsedir. Bu anlayışı özellikle Efes’teki Meryem Ana Evinde ziyaret edenlerin tavırlarında somut bir şekilde görmek mümkündür. Bir çok Müslüman, sıkıntıya düştüğünde, tıpta dermanını bulamadığı bir hastalığa yakalandığında, iş veya eş bulamadığında Efes’teki Meryem Ana Evine gider. Meryem Ana Kilisesindeki Ziyaretçi defterine bakıldığında bunun ne denli boyutlarda olduğu görülecektir.²⁵⁰

Kutsal yerlerde mum ya da kandil yakmak hemen bütün dinlerde karşılaşılan bir davranıştır. Hristiyanlık’ta da kilisede mum yakıp dilek dileme ve dua etme çok yaygın bir uygulamadır. Kilisede mum yakmak İsa’nın “ben dünyanın ışığıyım” sözüne binaen bir sevgi hareketidir.²⁵¹ Ayrıca burada dilek dileyip daha sonra dilekleri kabul olanlar tekrar gelip burada bir takım eşyalar bırakarak bir nevi sunak sunmaktadırlar.

Ancak ülkemizdeki bazı araştırmacılara göre bu suyun şifalı olmadığı ifade edilmektedir. Meryem Ana Evi’nin hemen yakınında akan suya şifalı su adı

²⁴⁹ Sami Baybal, *İbrahimî Dinlerde Mesih’in Dönüşü*, Yediveren Yay., Konya, 2002, s.124.

²⁵⁰ Ali İhsan Yitik, “Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi”, s. 60.

²⁵¹ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 283.

verilmiştir²⁵². Bu suyun yapılan tahlili herhangi bir sudan farklı olmadığını, mikroplu hastalardan bulaşmış mikroplar da ihtiva ettiğini göstermesine rağmen alaka propaganda ile devam etmekte ve telkinle buralardan şifa aranmaktadır. Meryem Ana ziyaretgâhına hem iyileşmeden önce hem de iyileştikten sonra gidilmekte, bez bağlanmakta, mum yakılmakta, adaklar adanmakta, buraya altın gümüş muhtelif eşyalar hibe edilmektedir. Felçliler, el veya ayaklarında kireçlenme olanlar, beli bükülenler veya herhangi bir hastalığa yakalananlar bu sudan içince şifa bulduğuna inanılmakta, beli bükülenlerin doğrulacağına, bastonla veya koltuk değneği ile yürüyenlerin ise bu destekleri terk edeceklerine kanaat edilmektedirler.²⁵³

Suyun dinsel çok yönlülüğü vardır. Tarihte pınarlar, nehirler ve ırmaklar çevresinde gelişen pek çok tapım doğurmuştur. Su tapımları, -özellikle iyileştirici güçleri olduğu kabul edilen kaynakların, termal kuyuların tapımları- hayranlık verici bir sürekliliğe sahiptir. Hiçbir din devrimi bu tapımları yok edememiştir; halkın inancıyla beslenen su tapımını Hristiyanlık hoşgörüsüyle karşılamıştır.²⁵⁴

Sonuç olarak değerlendirdiğimizde; Hz. Meryem hem Hristiyanlıkta hem de İslamiyet'te önemli bir şahsiyettir. Ancak, Hristiyanlık tamamen Hz. Meryem'i insani boyuttan alarak Teotokos (Tanrı Annesi) mertebesine getirmiştir. Hristiyanlıkta da Hz. Meryem bakire olarak görülmektedir. İslam'da da Hz. Meryem iffetini hayatının sonuna kadar korumuş ve kadınların en üstünü ve faziletlisi olarak değerlendirilmiştir. İzmir Selçuk'taki Meryem Ana kilisesi ise daha sonra bir vizyon neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Burayı hem Hristiyanlar ziyaret etmekte hem de Müslümanlar ziyaret ederek dilek ve duada bulunmaktadırlar. İslami halk inanışları yer alan türbe ziyareti fenomeni burada da görülmektedir.

²⁵² Bk. Ekler, Ek:7.

²⁵³ Osman Cilacı, *Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri*, s. 111.

²⁵⁴ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, çev. Lale Arslan, Kabalcı Yay., İstanbul, 2003, s. 206.

1.4. ASHAB-I KEHF

Akdeniz çevresinde hâkimiyetini kurmuş ve başkenti bugünkü Roma şehri olmak üzere uzun yıllar bölgede dinî ve siyasi idareyi elinde bulunduran devlet Roma İmparatorluğudur. Romalılar teşkilat ve idarede, askerlik, iktidar ve hukukta dünyaya hükmetmede son derece ilerlemişlerdi. İnsani değerler bakımından bu ileriliğe karşın din ve ahlaki ölçütlerde oldukça bozuk bir durumdaydılar.²⁵⁵

Roma İmparatorluğu putperest bir inanca sahipti. Yabancıların havarisi olarak adlandırılan Tarsuslu Pavlus ile Havari Aziz Petrus burada öldürülmüştü.

Henüz Hristiyanlığı kabul etmemiş olan Roma İmparatorluğu yönetimi, inananlara karşı baskı ve zulümlerine devam ediyordu. Roma dünyasının en büyük açık hava tiyatrosu olan Colosseum, kırk beşbin seyirci alabiliyordu. Gladyatörlerin dövüştürüldüğü bu arenada bazen de mahkumlar ya da Hristiyanlar ayların, aslanların önüne atılırdı.²⁵⁶

Pavlus (Paul) Efes'e geldiğinde kentte Hristiyanlığı kabul etmiş küçük bir grup vardır. Son derece güçlü bir ikna yeteneğine sahip olan Pavlus, zamanla inananların sayısını artırır ve onları vaftiz eder. Şehrin dinî mabetlerini yani sinagogları kullanarak propagandasını başlatır. m.s. 67 yılında geldiği ve üç buçuk yıl kaldığı Efes'ten kaçarak ayrılan Pavlus'tan sonra, hem Efes'te hem de tüm Roma'da Hristiyanlar büyümeye başlar. Roma hükümeti ve politikasının dinî inançlara sıkı sıkıya bağlı olması nedeniyle paniğe kapılan imparatorlar, Hz. İsa ve havarilerine ve de inananlara işkencelerde bulunarak binlerce insanı öldürürler. Herkes eski tanrı ve tanrıçalarına inanmak zorundadır. Her kentte ve tabii Efes'te de oluşturulan komisyonlar halkı tapınmaya zorlar, tapınmayanlar ise işkenceyle öldürülürler.²⁵⁷

M.S. 117-138 yılları arasında imparatorluk yapan Hadrien, Anadolu içlerinde Hristiyanları ağır şekilde cezalandırmış, 138-161 yılları arasında Antonin, Yahudilerin Bar Kohba isyanına katılmadıkları için eziyet edip öldürdükleri Filistin

²⁵⁵ Ahmet Aras, “Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar”, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Konya, 2008, Sayı:6, s. 88.

²⁵⁶ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 86.

²⁵⁷ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s. 179.

civarı Hristiyanlar için ses çıkarmamış, İmparator Marc Aurele (161-180) ise Hristiyanlığı hor görmüş ve her türlü felaketin kaynağı olarak kabul etmiş, bir çok Hristiyan köyünü talan etmiştir.²⁵⁸

Kilise'nin karşı karşıya kaldığı en şiddetli zulüm 250 yılında İmparator Decius'un kışkırtmasıyla başladı. İmparator, imparatorluğun tüm vatandaşlarının geleneksel Roma tanrılarına adaklar sunması için yazılı emir verdi. Adak sunanlara emre uydularına dair belge veriyordu. İtaat etmeyenler ve hoşgörülü veya baştan çıkmış görevlilerden sahte belge temin edemeyenler (veya buna yanaşmayanlar) öldürülüyordu. Birçok Hristiyan hayatını kurtarmak için emre boyun eğdi. Bazıları da adak sunmadan belgeyi ele geçirdi. Ancak çok sayıda Hristiyan tutuklandı veya öldürüldü. Bunların arasında Roma, Antakya ve Kudüs Piskoposları da vardı. 303 yılında Diocletianus'un yayınladığı bildiride, tüm kilise binalarının yıkılmasını, Hristiyan kitaplarına el konulmasını, Hristiyanların hükümetten ve ordudan atılmasını ve kilise önderlerinin tutuklanmasını emrediyordu.²⁵⁹

Hristiyanlık, zuhuru anından itibaren iki sert muhalefetle karşı karşıya kalmıştı. Bunlardan biri Yahudi muhalefeti idi. Diğeri de Roma muhalefeti idi. Bu iki muhalefet hemen hemen üç asırdan fazla sürmüştü. Hristiyanlık, Roma İmparatoru Konstantin'in saltanatı döneminde yayınladığı Milan Fermanı (313) ile, Roma İmparatorluğu vatandaşlarının serbestçe kabul edebilecekleri bir din seviyesine kavuşmuştu. İmparator Theodos zamanında (380) ise Hristiyanlık Roma İmparatorluğu'nun devlet dinî haline gelmiş ve diğer din mensupları dışlanmıştı.²⁶⁰

Tüm bu olayların gerçekleştiği yıllarda tarif edilemeyecek, katliamlar yaşanmıştır. Ancak bunlardan Efesli altı kişi ne pahasına olursa olsun tek tanrı inancından ve Hz. İsa'nın yolundan dönmemeye kararlıdılar. Ve Efes'ten kaçmaya karar verirler. Bu altı genç, sıkıntı halinde evlerinden alabildiklerini alarak kentten kaçarlar.²⁶¹

²⁵⁸ Ahmet Aras, "Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar", s. 88.

²⁵⁹ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 90.

²⁶⁰ Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, s. 22.

²⁶¹ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s. 180.

Anadolu coğrafyasının en eski yerleşim yerlerinden birisi olan Tarsus, coğrafi, ticari, ekonomik ve stratejik önemi yanında bir dinler merkezi olarak ta dünya kültür tarihinde ayrı bir yere sahiptir. Yahudiler, Daniel peygamberle ilgili olarak da mezarının burada olduğuna inanmakta ve buraya önem vermektedirler. Hristiyanlar ise Hristiyanlığın mimarı olarak bakabileceğimiz Aziz Pavlus'un doğum yeri ve ilk Hristiyan toplulukların oluşum yerlerinden birisi olması sebebiyle ziyaret yerleri arasında görmektedirler.²⁶²

Hristiyanlık tarihî ve Anadolu açısından diğer bir önemli merkez Efes'tir. Efes'in Hristiyanlık tarihî açısından önemine ilerleyen konularda değineceğiz. Burada sadece "Yedi Uyurlar" konusu ile ilgili kısma değineceğiz.

Hristiyan kaynaklara göre "Yedi Uyurlar" olayı Efes'te meydana gelmiştir. Panayır Dağı'nın doğu tarafında gerçekten saf ve samimi inanmanın Hristiyanlıkta ve İslamiyet'teki örneği olarak gösterebileceğimiz şahıslara ait mezarlar bulunduğu iddia edilmektedir.²⁶³

Batı Avrupalı Hristiyanlar, mağara arkadaşlarının başından geçenleri, VI.yy'da yazılmış Süryanice bir metnin, Tur'lu Gregorie tarafından Latince'ye yapılmış tercümesinden öğrenmişlerdir. Fakat bu Süryanice metnin Yunanca'dan tercüme edilip edilmediği kesin bir şekilde bilinmiyor. Mekke'li müşriklerin Eshabü'l Kehf'i de çok sıkı temas ve münasebette buldukları Süryanilerden öğrendikleri şüphesizdir.²⁶⁴

- Hristiyan kaynaklara göre hikâye şu şekildedir:

"M.S. 250 yıllarında Roma İmparatoru Decius, Hristiyan düşmanıydı ve düşmanca davranışlar sergiliyordu. Decius imparatorluğunun önemli şehirlerini, bir şehirden diğerine devamlı geziyordu. Zeus, Apollon ve Artemis adına gerçekleştirilen bir bayramda da Efes'e gelmişti. Decius'un emriyle yaşlı, genç,

²⁶² Ahmet Aras, "Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar", s. 90.

²⁶³ Ahmet Aras, *a.g.m.*, s. 90.

²⁶⁴ Faruk Sümer, *Eshabü'l Kehf (Yedi Uyurlar)*, TDAV Yay., İstanbul, 1989, s. 23.

çocuk herkes tanrıların önünde saygı gösterisi yapıyordu. Asil bir aileye mensup yedi genç bu törenlere katılmamışlardı. Decius bunu duyunca gençleri çağırması ve :

“Söyleyin. Niçin emirlerime itaat etmiyorsunuz?” der.

Gençler şu cevabı verirler:

“-Biz insan eliyle yapılmış sağır putlara tapmayız. Biz ancak bize yardım eden göklerin efendisine inanırız. Senin efendilerin Zeus, Artemis ve Apollon’dur. Bizim kralımız ise Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’tur.”

Decius bu cevaba hiddetlenir ve gençlere asası ile vurarak: “Diğer şehirleri dolaşıp gelinceye kadar bunları bırakın, eğer bu inançlarından dönmezlerse o zaman hesaplaşırız der”.

Gençler aralarında tartışır ve Efes’i derhal terk etme kararı alırlar. Yakındaki bir dağın tepesindeki kayalıkta bir mağara vardır. Oraya gizlenmeye karar verirler ve üzerinde putperest krallarının resminin bulunduğu birkaç altın dışında yanlarına hiçbir değerli şey almazlar. Bu yedi genç yanlarındaki köpekle mağaraya saklandıkları gece kendilerini öldürecek olan zalim kraldan koruması için yalvarırlar.

Kral Efes’e geri döndüğünde emirlerine itaat etmeyen gençlerin nerede olduğunu sorar. Mağaraya saklandıklarını öğrenince onları orada açlıktan ölüme terk etme düşüncesiyle mağaranın girişini ördürür. Gençler uzun zaman uykuya dalarlar.

Putperest krallar ve imparator döneminin sona ermesinden sonra Efesli bir zengin dağda hayvanlar için yaptırdığı ağıla zaman içerisinde bir kısmı da yıkılmış olan yedi genç ve köpeklerinin uyuduğu mağaranın girişindeki taşları kullanır ve mağara girişi böylece açılır.” Yedi kardeş ışığın tesiri ile uyanırlar. Onlar sanki bir gece uyuduklarını sanmaktadırlar ve içlerinden birini ekmek almak için şehre gönderirler.²⁶⁵

Bunca sene içerisinde Efes’te çok şey değişir. Allah’ın delaleti ile yeniden uyanan gençler ne kadar uyuduklarının farkında bile değillerdir. Kente doğru yol

²⁶⁵ Ahmet Aras, “Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar”, s. 92.

alan genç etrafını garip gözlerle tanımaya çalışırken, çevredekiler de bu acayip giyimli adamı yadırgayarak izlerler. Kentin birçok yerinde "haç" işaretlerini görünce, iyiden iyiye şaşırır. Şaşkın şaşkın etrafına bakan genç, bir günde meydana gelen değişikliklere anlam veremez. Kent, binalar, inanış, elbiseler... Neler olmuştu böyle? Fırıncı, kendisine uzatılan parayı geçersiz sayar ve paranın İmparator Decius zamanından kalma olduğunu söyler. Ortalık yaygaraya verilir. Olaylar, İmparator Teodosius'un kulağına kadar gider. Gençlerin öyküsünün doğru olup olmadığını anlamaya çalışan imparator ve piskopos mağaraya giderler. Piskopos mağaraya geldiğinde mağaranın üzerine mağaranın ağızını kapatan kişiler tarafından yazılan yazı ve tarihî görünce heyecanlanır ve bu yedi gence secde eder. Bu yedi genç öldükten sonra, yine bu mağaraya gömülürler. Bu olay insanoğlunun yeniden diriltileceğinin ispatıdır.²⁶⁶

İslam'da Ashab-ı Kehf olayına baktığımızda; Kur'an-ı Kerim'in 18. Suresi Kehf Suresi olarak adlandırılmıştır. Bu sure Mekke'de nazil olmuştur. Toplam 106 ayetten oluşan bu surenin 9-26. ayetleri Ashab-ı Kehf'i anlatmaktadır.

“Yoksa sen, (sadece) Ashab-ı Kehf ve Ashab-ı Rakîm'i mi bizim ibret verici delillerimizden sandın? Hani o gençler mağaraya sığınmışlardı da, “Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver ve içinde bulunduğumuz şu durumda bize kurtuluş ve doğruluğa ulaşmayı kolaylaştır” demişlerdi. Bunun üzerine biz de nice yıllar onların kulaklarını (dış dünyaya) kapattık (Onları uyuttuk).Sonra onları uyandırdık ki, iki zümreden hangisinin bekledikleri süreyi daha iyi hesap ettiğini bilelim. Biz sana onların haberlerini gerçek olarak anlatıyoruz: Şüphesiz onlar Rablerine inanmış birkaç genç yiğitti. Biz de onların hidayetlerini artırmıştık. Kalkıp da, “Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. O'ndan başkasına asla ilâh demeyiz. Yoksa andolsun ki saçma bir söz söylemiş oluruz. Şunlar, şu kavmimiz, O'ndan başka tanrılar edindiler. Onlar hakkında açık bir delil getirseslerdi ya! Artık kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalimdir?” dediklerinde onların kalplerine kuvvet vermiştik. (İçlerinden biri şöyle dedi:) “Madem ki onlardan ve Allah'tan başkasına tapmakta olduklarından yüz çevirip ayrıldınız, o hâlde mağaraya çekilin ki, Rabbiniz size

²⁶⁶ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s. 181.

rahmetini yaysın ve içinde bulunduğunuz durumda yararlanacağınız şeyler hazırlasın.”(Orada olsaydın) güneş doğduğunda onun; mağaralarının sağ tarafına kaydığını, batarken de onlara dokunmadan sol tarafa gittiğini görürdün. Kendileri ise mağaranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah’ın mucizelerindendir. Allah, kime hidayet ederse işte o, doğru yolu bulandır. Kimi de şaşırtırsa, artık ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın. Uykuda oldukları hâlde, sen onları uyanık sanırsın. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış (yatmakta idi.) Onları görseydin, mutlaka onlardan yüz çevirip kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korku ile dolardı. Böylece biz, birbirlerine sorsunlar diye onları uyandırdık. İçlerinden biri: “Ne kadar kaldınız”? dedi. (Bir kısmı) “Bir gün, ya da bir günden az”, dediler. (Diğerleri de) şöyle dediler: “Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Şimdi siz birinizi şu gümüş para ile kente gönderin de baksın; (şehir halkından) hangisinin yiyeceği daha temiz ve lezzetli ise ondan size bir rızık getirsin. Ayrıca, çok nazik davransın (da dikkat çekmesin) ve sizi hiçbir kimseye sakın sezdirmesin.” “Çünkü onlar sizi ele geçirirlerse ya taşıyarak öldürürler, yahut kendi dinlerine döndürürler. O zaman da bir daha asla kurtuluşa eremezsiniz.”

Böylece biz, (insanları) onların hâinden haberdar ettik ki, Allah’ın va’dinî hak olduğunu ve kıyametin gerçekleşmesinde de hiçbir şüphe olmadığını bilsinler. Hani onlar (olayın mucizevî tarafını ve asıl hikmetini bırakmışlar da) aralarında onların durumunu tartışıyorlardı. (Bazıları), “Onların üstüne bir bina yapın, Rableri onların hâlini daha iyi bilir” dediler. Duruma hâkim olanlar ise, “Üzerlerine mutlaka bir mescit yapacağız” dediler. (Ey Muhammed!) Bazıları bilmedikleri şey hakkında atıp tutarak: “Onlar üç kişidirler, dördüncüleri köpekleridir” diyecekler. Yine, “Beş kişidirler, altıncıları köpekleridir” diyecekler. Şöyle de diyecekler: “Yedi kişidirler, sekizincileri köpekleridir.” De ki: “Onların sayısını Rabbinim daha iyi bilir. Zaten onları pek az kimse bilir. O hâlde, onlar hakkında (Kur’an’daki) apaçık tartışma(yı aktarmak)dan başka tartışmaya girme ve bunlar hakkında onlardan hiçbirine bir şey sorma.” Hiçbir şey hakkında sakın “yarın şunu yapacağım” deme! Ancak, “Allah dilerse yapacağım” de. Unuttuğun zaman Rabbinimi an ve “Umarım Rabbinim beni, bundan daha doğru olana ulaştırır” de. Onlar mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Buna dokuz daha eklediler. De ki: “Kaldıkları süreyi Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin

gaybını bilmek O'na aittir. O, ne güzel görür; O, ne güzel işitir! Onların, O'ndan başka hiçbir dostu da yoktur. O, hükmüne hiçbir kimseyi ortak etmez.”²⁶⁷

Kur'an-ı Kerim'de Ashab-ı Kehf hakkında verilen bilgiler bu kadardır.

İslami anlatım ile Hristiyan kaynakların anlatımı arasında küçük farklılıklar dışında benzerlikler daha fazladır.

Hristiyan kaynaklara göre yedi gencin isimleri şöyledir: Maximilianus, Malchus (Markus), Martinianus, Constantinus, Dionysius, Lohannes ve Serapio'dur.

İslami Kaynaklara göre de yedi gencin isimleri şöyledir: Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernuş, Sâzenuş, Kefeştatayuş, köpeklerinin ismi ise Kıtmir idi.

Rakim'in ne olduğu konusunda da benzerlik vardır. Rakim, bizim kitabe dediğimiz yazılı taş veya maden veya diğer şeylerden levha demektir. ²⁶⁸ Mağara arkadaşlarının adları ile, başlarından geçenleri anlatan taş veya madenî kitabeyi ifade etmektedir.

Uyuma süreleri açısından baktığımızda; Hristiyan kaynaklara göre, Decius döneminde, yani M.S. yaklaşık 250 yıllarında uyumaya başladıkları kabul ediliyor. Uyanışları ise Theodosius II (408-450) döneminde olmuştur. Yaklaşık 250 yıl kadar uyumuşlardır.²⁶⁹ Kur'an'ın "Kehf" suresi 25-26. ayetleri şöyle der: "Onlar mağaralarında üç yüz yıl kadar kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave etmişlerdir. De ki: 'Onların ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir...'"

Ashab-ı Kehf'in içinde buldukları mağaranın nerede olduğu hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. ²⁷⁰ Bir çok değişik şekillerde anlatılan bu kıssanın İspanya, Cezayir, Mısır, Ürdün, Suriye, Afganistan, Doğu Türkistan ile Anadolu'da Efes, Tarsus ve Afşin'de Ashab-ı Kehf'e ait halk tarafından anlatılan hikâyeler ve mağaralar yer almaktadır.

²⁶⁷ Kehf, 18/ 9-26.

²⁶⁸ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, Azim Yay., İstanbul, c. V, s. 342.

²⁶⁹ Derman Bayladı, *Dinler Kavşağı Anadolu*, s. 11.

²⁷⁰ İbn Kesir, *El Bidaye Ve'n Nihaye*, çev. Mehmet Keskin. Çağrı Yay., İstanbul, 1994, c. II s. 190.

Yedi uyurlar, Hristiyanlarca azizlerden sayılır. Latin Kiliselerinde, 27 Temmuz'da anılırlar. Ortodoks Kilisesi'ne göre Yedi Uyurlar 4 Ağustos'ta mağaraya saklanmışlar, 22 Ekim'de uyanmışlardır. Bu sebeple, adı geçen günlerde dinî ayin yapılır ve bu günler yortular arasında yer alır.²⁷¹

Ashab-ı Kehf, yani “mağara arkadaşları” Müslümanlarca da kutsal insanlardır, velilerdir. Çünkü, delikanlı yaşta olmalarına rağmen, doğru yolu bulmuşlar, inançları uğrunda ölüm dahil her türlü güçlüğü göze almışlardır. Bu kıssadan hareketle halkımız arasında da bazı inançlar gelişmiştir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

1. Mağara arkadaşlarının adları yazılı bir kağıt, yangına atılırsa, yangın sönmektedir.
2. Aynı kağıt, çok ağlayan bir bebeğin yastığının altına konulursa, ağlaması derhal kesilir.
3. Doğumda zahmet çekmekte olan bir kadının uyluğuna bu kağıt bağlanırsa, doğum kolaylaşır.
4. Ashab-ı Kehf adı Karınca Duasında da zikredilmektedir. Müşterisi eksik olmasın diye dükkanlara asılır.

Ashab-ı Kehf mağaraları, evlenme, çocuk sahibi olma, bir illet veya hastalıktan kurtulma ve bunlar gibi bazı dileklerin gerçekleşmesi umuduyla ziyaret edilir.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz. Kıssanın ibret teşkil eden hakikatinde bunların isimlerinin, sayılarının ve memleketlerinin öğrenilmesi değildir. Zaten ayetlerde de ne kadar zaman uyuduklarını ve sayılarını en iyi şekilde Allah'ın bileceği belirtilmektedir. Ehemmiyete değer olan nokta şu vasıflarıdır ki; müşriklere karşı ayaklanma ile tevhidi ilan etmektir.²⁷²

²⁷¹ Faruk Sümer, *Eshabü'l Kehf (Yedi Uyurlar)*, s. 24.

²⁷² Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili*, s. 347.

Mağarada bu gençlerin yemeksizin, içmeksizin, bedenen bir gıda almaksızın uzun bir müddet boyunca bu şekilde mağarada kalmaları, Allah'ın yüce kudretinin apaçık delillerindendir.²⁷³

Hangi kültür ve dine ait olursa olsun bu kıssanın ortak noktası zalim yöneticilerin zulmü karşısında imanından taviz vermeyenlerin Allah tarafından daima korunacağıdır.

²⁷³ İbn Kesir, *El Bidaye Ve'n Nihaye*, s.190.

1.5. AZİZ POLİKARP

Aziz Polikarp doksan yıllarında İzmir'e çocuk köle olarak doğudan getirilmiş ve Kalisto adında dindar bir Hristiyan kadın tarafından satın alınmıştır. Yaşamının sonlarında Efes ve Patmos'ta yerleşen Havari Yuhanna'nın öğrencisiydi.²⁷⁴

Asya'nın önderi ve Hristiyanların babası Aziz Polikarp, uzun havariliği boyunca Doketizm²⁷⁵ gibi Mesih İsa'nın tanrısal niteliğini ya da Gnostisizm gibi O'nun insan oluşunu yadsımaya yeltenen mezheplere karşı mücadele etmiştir. Roma'da iken Aziz Polikarp, Marcione²⁷⁶ ile de karşılaşmış, kendisini mezhep sapkınlığından ötürü eleştirmiştir.²⁷⁷

Aziz Polikarp'ın karşısına çıkan bir başka sorun da Paskalya'nın kutlanma tarihî ile ilgilidir. Aziz Polikarp, Anadolu kiliselerinin geri kalanında olduğu gibi Paskalya Bayramını 14 Nisanda kutluyordu. Bu tarih, Musevi Paskalyası ile Quartodesimanizm²⁷⁸ denilen Aziz Yuhanna geleneğinin devamıydı. Aziz Polikarp, 154 yılına doğru, Doğu Geleneğinin meşruluğunu savunmak üzere Roma'ya Papa Anicet'in yanına gider, ancak anlaşmaya varılamaz; 14 Nisan geleneği on yıllarca devam eder.²⁷⁹

Aziz Polikarp, sonradan Asya'nın en eski kiliselerinden olan İzmir Kilisesinde episkopos tayin edildi. Bu görevi yaklaşık 60 yıl boyunca yerine getirdi. M.S. 155 yılında, İmparator Antoninus Pius'un hükümdarlığı altında işkence gördü. Gördüğü

²⁷⁴ <http://www.meryemana.net/book/index.php?td=16&book=52&site=2808> (15/09/2011).

²⁷⁵ *Doketizm*: Başta Hz. İsa ile ilgili hadiseler olmak üzere, Kitab-ı Mukaddes'te rivayet edilen olayların yalnızca görüntüden ibaret tezahürler olduğunu kabul eden akım; Hristiyanlıkta dünyevi Mesih'in insanlığı ve ıstırap çekmesinin gerçek olmaktan ziyade görünürde olduğunu düşünen bir eğilim. (Geniş Bilgi İçin Bk.Ş. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 99.)

²⁷⁶ *Marcione*: ö. 160. Sinop doğumlu olup Hristiyanlarca Heretik kabul edilmiştir. Yerel kilise tarafından cemaatten kovulmuş ancak kendi cemaatini organize ederek İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde kendi cemaatini kurmuştur. Gnostik bir düşünceye sahiptir. Onun Kristolojisi Doketik bir temele dayanır. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ş. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s.249.)

²⁷⁷ <http://anabatours.tripod.com/bilgilendirme/izmir.htm> (09/04/ 2012).

²⁷⁸ Quartodesimanizm: Bazı Hristiyanların easter bayramını haftanın hangi günü olursa olsun Yahudilerin Passoverine denk düşen Nisanın 14. Günü kutlamaları adetidir. Bu adetin Anadolu'dan kaynaklandığı söylenir. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ş. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 314).

²⁷⁹ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 278.

eza ve işkencelerin görgü tanığı olan İzmir Kilisesinin mensupları Frigya Kilisesine bir mektup yazarak onlara bu hadiseyi şu şekilde anlatmışlardır:

“Polikarp âdeti olduğu üzere gece ve gündüz bütün insanlar ve dünyadaki bütün kiliseler için dua ediyordu. Yakalanmasından üç gün önce dua ederken bir rüya gördü. Odasını alevler içinde gördü. Arkadaşlarına da dönüp kehanette bulundu.

-“Canlı olarak yakılacağım!”

Onu yakalamak üzerelerken başka bir yere taşındı. O gider gitmez polis onu yakalatmak için varmıştı. Onu bulamayınca genç iki esiri ele geçirdiler. Aralarından Quintus işkencelere dayanamayıp konuştu: “Yemin et ve Mesih’i de lanetle ki, ben de salıvereyim seni” deyince Polikarp şu yanıtı verir: “Ben seksen altı yıldır ona hizmet etmekteyim ve hiç bir kötülük görmedim ondan. Şimdi nasıl olur da kralımı ve kurtarıcımı kötülebilirim?”²⁸⁰

O andan itibaren Polikarp artık saklanmıyordu, çünkü kendi evinden olan kişiler onu ele vermişlerdi. Polikarp’ın kaderi, Mesih’in kaderini paylaşmaktı. Onu ele verenler de Yahuda’nın cezasını çekeceklerdi. Polikarp Hristiyan olduğunu inkâr etmedi. Sezar adına da yemin etmedi. Çivilenmeyi kabul etmedi ve ateşe elleri bağlı bir şekilde atıldı.

Hristiyan geleneğinde ateşe atıldıktan sonra bazı efsanevi olaylar anlatılır. Anlatılanlara göre, “alev rüzgârdan şişmiş bir yelkenli gibi yükselmiş ve Polikarp’ın etrafını sarmıştı. O yanan bir et gibi değil, pişen bir ekmek gibi ortada duruyordu. Güllük kokusuna benzeyen güzel kokular etrafta yayılıyordu.” Sonunda putperestler Polikarp’ın vücudunun ateşten etkilenmediğini görünce onu hançerleme yoluna gittiler. Hançerleme eyleminden sonra o kadar çok kan akmış ki o yanan ateşi söndürmüştür. İzmir’de şehit olan 12. kişidir.”²⁸¹

Hristiyan ilahiyatının anlatısına göre bu hikâyede yanan insan vücudunu ete değil de ekmeğe benzetmeleri önemlidir. Çünkü ekmek her dinde kutsaldır. Bedenin simgesidir. Hristiyanlıkta ekmek bereketi temsil eder. Hz. İsa’nın mucizesinde

²⁸⁰ <http://www.hristiyan.net/anadoludahristiyanlik.htm> (05/03/2012).

²⁸¹ P. Lucio Condolo, “*En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*”, s. 41.

olduğu gibi, üç ekmek ve beş balık ile beş bin kişiyi doyurmuştu. Ekmek Hz. İsa'nın bedenini temsil eder.

Polikarp için anlatılan mucizelerden bir tanesi de şöyledir: Roma döneminde İzmir'de büyük bir yangın çıkmıştır. Yangın İzmir'i enkaza çevirecekti. Romalıların afeti durdurmak için sarf ettikleri çabalar başarısız olmuştu. Kentin valisi bir Hristiyan adamın mucizeler yaptığını duyduğunu hatırladı. Bu adama bir yüzbaşıyı gönderip afeti durdurmasını istedi. Onun yardımını dilemeye gelen Hristiyanlar arasında Polikarp diz çökmüş, gözleri göklere çevrilmiş Allah'a yakarmıştır. Az sonra mucize gerçekleşmiş, yangın sönmüş ve İzmir kurtulmuştur.²⁸² Aziz Polikarp, İzmir'in koruyucu azizidir. Her yıl 23 Şubatta Aziz Polikarp Bayramı kutlanır.²⁸³ Yuhanna'da belirtilen yedi kiliseden biri olan İzmir Kilisesi Aziz Polikarp adına yaptırılmıştır.

Necatibey Bulvarı üzerindeki İzmir'in en eski kilisesi Aziz Yuhanna'nın ilk öğrencilerinden olan Aziz Polikarp'a adanmıştır. Adı verilen bugünkü kilise 1625 yılında Sultan Süleyman'ın izni ile yapılmıştır²⁸⁴ İzmir'in en eski kilisesi olan St. Polikarp, 1625'te Fransız cemaati için yapılmış olmakla birlikte İzmir'in koruyucusu olduğuna inanılır. Öyle ki 1922'de Yunanlıların kaçarken çıkardıkları büyük yangın bile kilise önüne gelince durmuş ve kiliseye zarar vermeden iki kola ayrılarak yan taraflardan geçmiştir. Hatta bu yangına şahit olan İtalyan ve Fransız deniz subayları, göğşe yükselen dumanlarda Polikarp'ın elindeki dev testiden yangının üzerine su döken silüetini gördüklerini söylemişler.²⁸⁵ Bu kilise en eski kiliselerden birisi olup, günümüzde de ibadete açıktır.

Bu azizin yaşam öyküsünde de İsa Mesih'e bağlılığı uğruna şehit düşme olayını görmekteyiz.²⁸⁶ Aziz Polikarp'ı ele veren Quintus, İsa Mesih'i ele veren Yahuda'ya benzetilmiştir. Vücudun yanmama özelliği azizlere verilmiş mucizeler arasındadır. Söz konusu mucizeyi hemen hemen bütün azizlerde görmekteyiz.

²⁸² <http://www.meryemana.net/book/index.php> (15/09/2011).

²⁸³ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 278.

²⁸⁴ <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/belge/1-87503/kiliseler.html> (01/12/2011).

²⁸⁵ <http://sihirliyazilar2.blogspot.com/2010/08/aziz-polikarpus-efsanesi.html> (13/05/2011).

²⁸⁶ Bk. Ekler, Ek:8.

1.6. AZİZ NİKOLAS

Antik Likya bölgesi, bugün Muğla-Antalya arasında kalan Toros Dağları ve kıyı şerididir, Likya bölgesinin birçok şehri olmasına karşın, en önemli altı şehri şunlardır: Pınara, Patara, Olympos, Ksantos, Leton ve Myra.

Aziz Nikolas bir Likya kenti olan Patara’da doğmuştur. Bütün dünyada “Noel Baba” adıyla tanınan, Avrupa ülkelerinde çoğunlukla Santa Klaus olarak bilinen Aziz Nikolas, Anadolu’da yaşamış bir din adamıdır. Günümüz İtalya’sının Sicilya Adası, Napoli, Bari, Almanya’nın Freiburg ve hatta Amerika’da New York kentinin koruyucu azizi olma derecesine varan önemi, her yılın 6 Aralık günü yapılan anma törenleri ile daha da pekişmektedir.²⁸⁷

Hristiyan öğretiye göre O, daha bebeklik çağından itibaren, hayatta kolay yolu takip etmeyeceğini göstermişti. O, daha küçük yaştan beri mücadele yolunu seçti. Böylece de, kalan günlerde, diğer bebekler gibi normal süt emerken, çarşamba ve cuma günleri bütün gün süt emmiyor, sadece güneş battıktan sonra bir kere süt emerdi. Ebeveyni öldüğü zaman, arkalarında büyük bir servet bıraktı. Nikolas şimdi bu servetle çok iyi bir hayat geçirebilirdi. Eğlenerek hayatın tadını çıkarabilirdi. Ancak, böyle bir şeyi hiçbir zaman kabul etmeyecekti. Hiçbir zaman kendisini öne koymuyordu. O, başkalarını düşünüyordu. Onun akli, Tanrı’nın çocukları ve kendi kardeşleri saydığı o haksızlığa uğramış, aç kalmış, fakir düşmüş, hasta olmuş ve zavallı olanlarda idi.

Servetini satıp elde ettiği tüm o paralarını zayıf ve fakir olanların ihtiyaçlarını karşılamak için harcadı. Servetiyle öksüz ve dul kadınları besledi. Çıplak ve zavallıları giydirdi. Umutsuzluğa düşmüş olanlara selâmet getirdi. Ne kadar seviniyor, ne kadar mutlu oluyor ve ne kadar da huzur buluyordu, kendilerine baktığı o insanların yemek yediklerini, giyindiklerini ve onun sevgisinden cesaret aldıklarını, sevindiklerini ve umutlandıklarını görünce çok seviniyordu.²⁸⁸

Gençlik yıllarında Filistin ve Mısır’a gitmiş, yurda döndükten sonra da Myra

²⁸⁷ http://www.demre.gov.tr/default_B0.aspx?content=1020 (01/04/2012).

²⁸⁸ <http://www.samandagortodoks.com> (18/08/2011).

Piskoposu olmuştur. İmparator Diocletianus zamanında işkence görmüş, Constantinus zamanında da serbest bırakılmıştır. 325 yılında gerçekleşen İznik Konsiline katılmıştır.

İznik Konsilinde Arius'un görüşlerini sapıkça bulduğu ve bunun için Arius'a tokat attığı ifade edilir. Ceza olarak başpapazların giydiği omuz atkısı alınır. Ancak gece İsa Mesih ile annesi Meryem Ana ona görünür. “Nikolas, niçin hapisanedesin?” diye kendisine sordular. Cevap olarak da: Sizin sevginizden dolayı der. İsa Mesih ona: “Haydi, sen bunları al” dedi ve kendisine bir İncil ile bir omuz atkısı verdi. Ertesi gün bazıları ona yemek götürdüler. Ancak, kendisinin o hapisane prangalarından çözülmüş olduğunu gördüler. Üzerinde de omuz atkısını giymiş bir durumda ve elindeki Kutsal İncil’i okuyordu. “Sen bunları nereden buldun?” diye kendisine sordular. Aziz Nikolas da tüm gerçeği kendilerine söyledi. Kral bunu öğrendi ve Aziz Nikolas’ı hapisaneden çıkardı. Kral kendisinden onu affetmesini istedi. Pederler de Aziz Nikolas’tan özür dilediler. Belki de, birinci evrensel sinod tutanaklarında, Aziz Nikolas’ın adının ve imzasının bulunmaması, onun hapisaneye atılmış olmasındandır.²⁸⁹

Aziz Nikolas’ın hayatı çeşitli mitoslarla süslenmiştir. Myra’daki piskoposluk seçiminde tanrısal güçlerin etkili olacağına inanılmış ve seçim günü kiliseye ilk gelen kimsenin başpiskopos olmasına karar verilmiştir. O gün kiliseye ilk gelen kişi de Aziz Nikolas olunca başpiskopos olur.²⁹⁰

Hristiyan inancında o tüm hayatı boyunca, bir kutsal baş, temiz fazilet kabı, ilâhî kıtas ve parlak bir din adamı örneğiydi. Acı çekenleri sevgiyle dinliyordu. Tüm cemaatini ahlâkıyla kucakladı. Kalbini ısıttı ve ruhunu Tanrı’ya yakın getirdi. Kilise şairi, kasidede, Aziz Nikolas’ı “kutsal akıl” diye adlandırmıştır.²⁹¹ Bu arada, Aziz Nikolas, günlerini, oruç tutarak, dua ederek ve sadaka vererek geçiriyordu. İsa Mesih’ten, şeytanın kötü plânları karşısında yılmaması için kendisine güç vermesi duasında bulunuyordu. Kendisine hâkim olması için demir kuvvet istiyordu. Kendisine çeki düzen vermesi için yalvarıyordu. İnsanın zayıf anları karşısında

²⁸⁹ <http://www.samandagortodoks.com> (18/08/2011).

²⁹⁰ Hidayet Işık, “*Dini Kökeni Açısından Noel ve Yılbaşı*”, SÜİFD., Konya,1997, Sayı:7 s. 460.

²⁹¹ <http://www.samandagortodoks.com> (18/08/2011).

teslim olmaması için dua ediyordu. Kendisi her gün, sürekli olarak, aziz hayata uygun bir hayat yaşamak için mücadele veriyordu. Her zaman ciddi bir tutumuyla, ne istediğini, neden kaçınması gerektiğini bilir ve bu dünyanın fani ve boş olduğunu bilen bir kişiydi.²⁹²

Aziz Nikolas'ın hayatı hakkında, azizlerin birçoğunda olduğu gibi fazla bir şey bilinmez. Sonraları pek çok efsane ile hayatı süslenmiştir ki, bunlarda da gerçek payı olduğu tabî ki şüphelidir. Bu azizin yaşamı efsanelerle örülüyor daha sonraki yüzyıllarda ise Noel Baba'ya dönüşmüştür. Noel Baba'ya dönüşen Aziz Nikolas'ın pencere ya da bacadan gizlice armağanlar göndermesi yaygın bir gelenek olarak sürüyor.²⁹³

Bir keresinde İmparator Konstantin'in rüyasına girerek, haksızlıkla ölüme mahkûm edilmiş olanları serbest bırakmasını söyler. Bir keresinde de Mısır'dan İstanbul'a giden bir gemiden aldığı hububatla Myra halkını açlıktan kurtarır. Ancak gemi İstanbul'a vardığında yükünde hiçbir eksilme görülmez. Bu belki de Aziz'in, denizcilerin piri olmasına bağlanan mucizelerinden biridir. Çünkü, Akdeniz'de seyreden gemicilerin sefere çıkmadan önce birbirlerine iyi dilek olarak "Dümenini Aziz Nikolas tutsun" demeleri gelenek olmuştur. Aziz'in sağlığında din adamı olarak çalıştığı Likya sahilleri, Akdeniz'in en önemli denizcilik merkezi, burada yaşayanlar da Akdeniz'in ünlü denizcileriydi. Bu nedenle, Aziz'in denizle ilgili birçok mucizesine din kitaplarında da rastlanır.

Hasta olan insanlar Aziz Nikolas'a gider ve tedavi olurlardı. Gündüz gidenler, akşama kadar iyileşiyordu.

Hristiyanlıkta anlatılan iki hikâye aynı zamanda onun, çocukların da patron azizi olduğunu gösterir. Birinde insanlar açlıktan kırılırken, kasap üç genci evine davet edip satmak için uykularında parçalar. Aziz Nikolas, bunu duyar duymaz kasabın evine koşar ve gençleri yeniden diriltir. Bir diğerinde fakir bir tüccar, kızlarını evlendirmeye gücü yetmeyince, onları satmayı düşünür. Aziz Nikolas,

²⁹² http://www.oodegr.com/tourkika/synaksaristis/nikolaos_agios1.htm (07/08/2011).

²⁹³ Derman Bayladı, *Dinler Kavşağı Anadolu*, s. 135.

tüccarın evine üç kese dolusu para atarak, kızları kötü yola düşmekten kurtarır. Bu hikâyenin çocukların Santa Klaus gününde hediye almalarının sebebi olduğu gibi Avrupa'da rehinecilerin, dükkânlarına üç altın top asma geleneğinin de kaynağı olduğuna inanılır. Aziz'in resmînin ikonalarında üç altın top ile tasvir edilmesinin sebebi de bu hikâyeye dayandırılır.²⁹⁴

1087 yılında kalıntılarının (rölikler) Bari'li tüccarlar tarafından götürüldüğü iddia edilmektedir. İtalyanlar bu kemikleri bir mezara koyarlar ve üzerine de bir kilise inşa ederler. İtalya'daki Kilise önemli hac merkezlerindedir. Kalan kemikleri ise Antalya müzesinde sergilenmektedir. Bugün Antalya ilinin Kale (Demre) kasabasında bulunan Noel Baba'nın mezarı ve kilisesi İslam Dinindeki evliya türbeleri gibi ziyaretçi akınına uğrar.

Noel gecesi çocuklara hediye bıraktığına inanılan efsanevi kişilik, çocuklar için oyuncaklar yapar. Çocuklar kendisine mektupla Noel için hangi hediyeyi istediklerini bildirirler. Noel Baba da ren geyiklerinin çektiği uçan kızağını hediyelerle doldurur ve evlere bacalardan girerek herkesin hediyesini dağıtır. Bu arada çocuklar tarafından kendisi ve geyikleri için bırakılan süt, kurabiye, havuç gibi yiyecek ve içecekleri tüketirler. Noel Baba günümüzde kır saçlı, uzun kır sakallı, sevimli, koca göbekli, tonton birisi olarak resmedilir. Beyaz tüyleri olan kırmızı bir cüppe giymekte, aynı görüntüde bir de kukuleta takmaktadır. Evinin yeri ülkelerin geleneklerine göre değişiklik göstermektedir. Kuzey Kutbu, Finlandiya'daki Korvatunturi, İsveç'teki Dalecarlia veya Grönland bunlardan bazılarıdır. Bazı ülkelerde Noel Baba grottoları²⁹⁵ kurulur ve çocuklar Noel Baba kılığındaki oyuncuların dizlerine oturarak hediye olarak ne istediklerini söylerler.²⁹⁶

Popüler Noel Baba imajı, çizer Haddon Sundblum'un, 1931 yılından itibaren Coca-Cola şirketi için hazırladığı çizimlerle son halini almıştır. Sundblum'un Noel Baba'sı, şişman, beyaz sakallı, uçları beyaz kürklü kırmızı bir kıyafet giyen,

²⁹⁴ http://www.demre.gov.tr/default_B0.aspx?content=1020 (01/04/2012).

²⁹⁵ *Grotto*: Modern, tarihi ya da tarih öncesi dönemlerde insanlar tarafından ortak olarak kullanılmış doğal ya da yapay mağara çeşidi. (Geniş Bilgi İçin Bk. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Grotto>. 01/01/2012).

²⁹⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/Noel_Baba (01/01/2012).

siyah kemerli, siyah çizmeli, yumuşak kırmızı şapkalıydı.²⁹⁷ Noel Baba'nın simgesi kabuklu fıstıktır. Kabuklu fıstığı ortadan ikiye ayırdığımızda, ayrık parçalardan birinin üstünde Noel Baba'nın sakallı kafasına benzeyen bir küçük parça vardır. O, hediye verdiği her insana hediyenin yanında birde fıstık verirmiş.²⁹⁸ Aziz Nikolas, Günümüz Yunan ve Ortodoks kiliselerinin baş azizidir.

Noel kutlamalarıyla ilgili, Noel ağacından başka diğer önemli bir unsur “Noel Baba’dır”. Noel Baba'nın Noel gecesi çocuklara hediye dağıttığına inanılan kalpaklı, beyaz sakallı, kırmızı cübbeli, efsanevi bir kişi olduğu aziz Nikolas ile bir ilgisinin bulunmadığı sabit olduğu halde, O şimdiye kadar bu kişiyle özdeşleştirilmiştir.²⁹⁹

Hayatı tamamen mitolojik öğelere dayandırılan Aziz Nicholaos ile özleştirilmeye çalışılan Noel Baba efsanesi oldukça yenidir. İlk olarak XVII. yy'da İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Aziz Nikolas'ın Noel Baba'ya dönüştürülmesinin ilk defa Almanya'da gerçekleştirildiği de söylenmiştir. Böylece bu gelenek daha sonra reform kiliselerinin çoğunlukta olduğu ülkelere yayılmıştır. Günümüzde Avrupa'dan kuzey ülkelerine kadar, iyiliksever, çocukların koruyucusu onlara hediyeler dağıtan Noel Baba olarak mitolojik bir şahsiyet şeklinde yorumlanmaktadır. Noel baba efsanesinin denizcileri koruması, kurtarması şeklindeki mitolojik rivayetlerden yola çıkılarak, Yunan mitolojisindeki Poseidon'a dayandığı söylenmektedir. Çünkü mitolojideki bu Posedion da denizcilerin ve çocukların koruyucusu olarak bilinir. İşte bu mitoloji kahramanı Hristiyanlaştırılarak, turizm gayesiyle önce Aziz Nicholaos'a, sonra da Noel Baba'ya dönüştürülmüştür.³⁰⁰

Nikolas, açlığın çok yoğun olduğu bir süreçte yoksul ve aciz çocuklara bakan ve onlara armağanlar verendir. Noel'in sözcük anlamı “kutsallaştırılmış” veya kutsal gecedir. Kiliselerde Noel bayramı hazırlıkları daha dört hafta öncesinden başlar. Bu

²⁹⁷ http://tr.wikipedia.org/wiki/Noel_Baba (01/01/2012).

²⁹⁸ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s. 185.

²⁹⁹ Hidayet Işık, “*Dini Kökeni Açısından Noel ve Yılbaşı*”, s. 460.

³⁰⁰ Hidayet Işık, *a.g.m.*, s. 460.

hazırlık sürecine Latince adıyla advent denir. Bu varış demektir. Özel ayın ve vaazlarda Hristiyanlara Hz. İsa'nın gelişinin niçin bu denli önemli olduğu anlatılır.³⁰¹

Günümüzde Santa Klaus, hiç şüphe yok ki, İskandinavya ülkelerindeki iyilik sever, çocukların koruyucusu ve sevindiricisi olan Noel Baba efsanesi ile Myra'lı Aziz Nikolas'ın kişiliklerinin birleştirilmesiyle, yarı dinî ve çok popüler bir tipin doğmasıyla oluşmuştur. Bu tipin kökünün İskandinavya ülkelerinin çok eski inançlarından alındığı, Noel Baba'nın geyikler tarafından çekilen bir kızakla dolaşmasından anlaşılır. Halbuki gerçek Myra'lı Aziz Nikolas'ın yaşadığı yerler hiç kar yağmayan Akdeniz kıyılarıdır. Onun zor durumda olan çocukları, insanları koruyucu kişiliği, kuzeyin kutsal bir varlığı, belki de çok erken çağların karanlıklarında kaybolmuş bir tanrısıyla birleşerek, Noel geceleri ortaya çıkan, çocuklara hediyeler getiren sempatik bir ihtiyara dönüştürmüştür. Ne derece gerçeklere aykırı olursa olsun, Hristiyan ülkelerinde Noel Baba, özellikle çocukların heyecanla bekledikleri sevimli bir kişi olarak yaşamaktadır.³⁰²

1951-55 yıllarında Aziz Nikola'nın aslında Santa Claus (ya da Noel Baba) olduğu anlaşılmış ve yazılan birçok makale ve radyo yayınlarıyla dikkatler Türkiye üzerine çekilmiştir. 1955 yılında bir Noel Baba pulu basılmıştır. O tarihten sonra Noel Baba kutlamaları düzenli olarak gerçekleştirilmeye başlandı. İlk Noel Baba sempozyumu Antalya'da 5-7 Aralık 1983'de gerçekleştirilmiştir. Bu sempozyum artık her sene gerçekleştiriliyor ve dünyanın dört bir yanından din ve bilim çevrelerinden önemli insanların katılımına sahne oluyor. Bu sempozyumlarda Anadolu Aziz Nikolas'ın insan sevgisine uygun olarak her din ve inançtan insana barış, dostluk ve kardeşlik çağrısı yapılıyor.

Anadolu'da yaşamış bir aziz olan Aziz Nikolas gerçekleştirdiği mucizeler neticesinde Noel Baba'ya dönüştürülmüştür. Ona çeşitli yardımseverlik ve koruyuculuk misyonları yüklenerek insanlara sunulmuştur.³⁰³

³⁰¹ Michael Mildenerger, - Hans Vöcking, "Islamische Und Christliche Feste", Verlag Otto Lembeck am Main, Frankfurt, 1984, s. 37.

³⁰² http://www.demre.gov.tr/default_B0.aspx?content=1020 (01/04/2012).

³⁰³ Osman Cilacı, *Hristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri*, s. 114.

1.7. ANTAKYALI AZİZ İGNATIUS

İgnatius, diğer adı Teophoros (Tanrı Taşıyan) Antakya’da dünyaya geldi. Hristiyan toplulukları arasında çok saygın bir yeri vardı.

Hakkında edinilen sınırlı bilgilerin kaynağı neredeyse 110-115 yılları arasında yargılanmak üzere Roma’ya götürülürken yazdığı yedi mektuptur. İgnatius, elçilerin ilk havarilerin kendinden üstün olduğunu kabul etmekle birlikte kendisinin de Kutsal Ruh’un “peygamberlik” armağanına sahip olduğuna inanıyordu. Güçlü fikirlere, sert bir dile sahipti; çok çabuk kızardı.³⁰⁴

II. yüzyılın ilk yıllarında zincirli olarak sirkteki vahşi hayvanlara atılmak üzere, Roma’ya götürülen Antakya episkoposu İgnatius’un yol boyunca dostları ve taraftarları onu karşılarlar. Ancak İgnatius’un niyeti, şahsen göremeyeceklerine mektupla ulaşmaktır. İman şehidi olmaya aday episkoposun uzun bir dizi nasihat ve önerilerle tinsel vasiyetnamesini açıkladığı yedi mektup da bundan kaynaklanmaktadır. Mektuplar, böylece seyahat ve tinsel günlüğü arasında kalan metinler oluyorlar.³⁰⁵

Yedi mektubunu Efes, Manisa (Magnesia), Aydın (Tralles), Roma, Filadelfiya ve İzmir Kiliseleriyle İzmir Piskoposu Polikarp’a yazmıştır. Kilise içindeki ayrılıkları önlemek ve doğru inançların korunması için her toplulukta bir piskopos olması gerektiğini ısrarla savunmuştur.

İsa Mesih’in yalnızca bir insan olduğunu, ancak maddi dünya tarafından kirletilmemiş pak bir ilahî varlık olduğunu kabul eden Anadolu’daki mevcut kiliselerde yaygın Doketist düşüncelere şiddetle karşı çıkmıştır. İgnatius kilise içindeki birliği güvenceye almak İsa Mesih’in insan olarak beden aldığı gerçeğini vurgulamak için Rabb’in Sofrası törenine büyük önem vermiştir.³⁰⁶

Bugün yaygın olan kanı, Roma’da Colosseum denilen basamaklı oyun alanında öldürüldüğüdür.

³⁰⁴ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 83.

³⁰⁵ <http://www.meryemana.net/book/index.php?td=16&book=59&site=2986> (15/09/2011)

³⁰⁶ Sibel Sel-Levent Kınran, *a.g.e.*, s. 83.

Bazıları ona “İgnatius ” adının Latince bir lakap olarak verildiğini kabul eder. Çünkü İgnis kelimesi ateş anlamına gelir. Ve bu isim kendisine sonradan verilmiştir. “Tanrı Kuşanan ” lakabı ise İgnatius’un mektuplarının başlangıcında kendisi için kullandığı lakaptır. Bu sıfat Hristiyanlar açısından gerçekten ayrıcalıklı bir sıfattır. Allah’ı taşıyan anlamına gelir ve İsa Mesih ile olan ruhsal ve cevheri alakayı gösterirdi. Ama gelenekler bu konuda iki hikâyeden bahseder: Birincisi Vahşi hayvanlar aziz İgnatius şehit olurken onun kalbine hiçbir zarar vermediler. Daha sonra onun kalbi üzerinde Hristos (Mesih) kelimesinin altın harflerle nakşedilmiş olduğunu görürler ve bu nedenle “Tanrıyı taşıyan” olarak isimlendirildiğini anlatırlar. Bu konudaki ikinci hikâye ise, İncil’de bildirilmiş olduğu üzere İsa Mesih’in çocukları kendine çağırıp havarilerine: “ Bu çocuklar gibi olmazsanız göklerin egemenliğine giremezsiniz ” sözlerini söylerken kucağına aldığı çocuğun aziz İgnatius olduğu rivayet edilir. Bu da “Allah tarafından taşınan” anlamına gelir. Doğal olarak her iki rivayetinde gerçek olmadığı anlaşılmakta. Zira aziz İgnatius’un kalbi vahşi hayvanların dişleriyle parçalandı. Buna ilaveten, aziz İgnatius eğer Mesih zamanında küçük bir çocuk olsaydı, şehit edilmeye götürülürken birinci yüzyıl sonunda yüz yaşına erişmiş olmalıydı.³⁰⁷

İgnatius, İsa Mesih’i açıkça Rab olarak ikrar ettiği için ölümüne mahkum edildi. Roma’ya varınca, imparatorun sarayında çalışan Romalı Hristiyanlara şehit olmasını engellemek için hiçbir şey yapmamalarını istiyor. Ne olursa olsun, büyük acıdan gelmek istiyor, çünkü bu yolla Tanrı’nın buğdayı olabileceğini düşünüyor. Aslanlara atılmak için getirildiğinde şöyle dedi: “ Ben Mesih’in buğdayıyım. Vahşi hayvanların ağızlarına öğütülmek üzere atılacağım. Öyle ki, pak ekmek olabileceğim.” İgnatius m.s. 117 yılında, vahşi hayvanların önüne atılarak öldürüldü.³⁰⁸

Kilise tarihinde Pavlus’tan sonra gelen ilk Teoloji alimidir. Basit ahlak öğretisi yazdı. Ama Teolojisi derindir. İgnatius program şeklinde bir inanç akideleri

³⁰⁷ İspir Coşkun Teymur, “*Tanrı Kuşanan Antakyalı Aziz İgnatius*”, *Aziz İgnatius Ölümünün 1900. Yıl Kutlamaları*. El - Bışara Manastırı Yay., Halep, 2008, s. 3.

³⁰⁸ Bk. Ekler, Ek:15.

yazmadı. Ama Mesih'in büyük öğrencilerinin bulunmadığı bir dönemde Kilise yaşamının düzenini yazdı.

Onun öğretisine göre Hristiyan adını taşımak yetmez, Hristiyan olmak gerekir.

İgnatius, Hristiyanlığın hala Yahudiliğin etkisinde bulunduğu bir zaman dilimi içinde ortaya çıkmıştır. Ama kendisi öyle bir büyüklük derecesindeydi ki Yahudi ile putperest Yunanlıyı bir arada sindirebilmiş ve her ikisini de derin ve saf bir Hristiyanlık teolojisini yaymada kullanmıştır.

Şehit edilişinin hikâyesinde imparatorluğun merkezi Roma arenasında 20 Aralık günü vahşi hayvanların dişleri arasından kemiklerinin Hristiyanlar tarafından toplandığı rivayet edilir. Ve Antakya'ya götürülerek Defni denilen yerin surları üzerinde bir mezara koyulduğu belirtilir. Daha sonraları bu kemikler Roma'ya nakledilmiştir. Antakya'da 17 Ekim tarihinde belki de kemiklerinin nakledildiği tarih olan bu günde onu anma günü olarak kutlanması gelenek haline gelmiştir. Roma'da ise bu anma Şubat ayının ilk günü yapılırdı. Bugün ise onu anma günü 20 Aralıkta kutlanmaktadır.³⁰⁹

³⁰⁹ İspir Coşkun Teymur, “Tanrı Kuşanan Antakyalı Aziz İgnatius”, s. 4.

2. ORTA ANADOLU VE KAPADOKYA BÖLGESİNİN ÖNEMLİ AZİZLERİ

2.1. AZİZE THEKLA

Hristiyanlık âleminin Anadolu'daki en önemli hac merkezlerinden biri olan Aya Thekla'nın öyküsü çok ilginçtir. İlk kadın martyr (şehit)³¹⁰ olan Thekla İkonium yani Konya'da doğmuş, 90 yaşında Kilikya bölgesinde Seleukeia yakınında ölmüştür.³¹¹

Coğrafi ve kültürel özelliği dolayısıyla Konya, "ilk dönem" Hristiyanların da önem verdiği yerlerden birisi olmuştur. Pavlus'da Konya'yı ihmal etmemiştir.³¹²

Konyalı Ohepsiphoros'un evinde vaaz veren İsa'nın en önemli havarilerinden St.Paul'u dinleyen komşu kızı Thekla ondan çok etkilenmiş. Hristiyanlığı yaydığı için Seleukeia (Silifke)'nin Romalı Valisine ihbar edilen St.Paul değneklerle dövülmüştür.³¹³ Havari Pavlus, Konya'da vaaz verirken Thekla, yemeden-içmeden üç gün üç gece bu vaazları dinler. Bu durumdan endişelenen annesi, kızının nişanlısından yardım ister. Buna rağmen Thekla Pavlus'dan ayrılmaya razı olmayınca Pavlus'u tutuklattırarak zindana atırırlar. Bunu haber alan Thekla zindana girmenin bir yolunu bulur ve havarinin anlattıklarını dinlemeye devam eder. Thekla'nın kaçtığını öğrenen ve O'nu zindanda bulan annesi, "bu adam tarafından işgal edilen, "ahlaksızı yakın! Bütün kadınların dehşet duyması için bu kızı sirkin ortasında yakın" der." Thekla sirkin ortasına getirilince değnekle dövülüp bırakılan Pavlus'u gördü. Kentin genç kız ve erkekleri tarafından getirilen çalılar istif edilirken aslında yumuşak bir insan olan vali, Thekla'nın güçlülüğü karşısında gözyaşlarını tutamadı. Thekla çırılçıplak soyulup çalı yığınının üzerine çıkarıldı. Yığın ateşe verildiği sırada Tanrı'nın mucizesi gerçekleşti. Gün ortasında hava karardı. Korkunç

³¹⁰ *Martyr*: Hristiyan literatüründe İsa Mesih'in yaşamına şahit olan Havariler için bir lakap olarak kullanılırken, sonraları inancı uğrunda büyük çilelere katlanan ve nihayet bu uğurda ölen kişiler için kullanılan bir terim olarak yerini almıştır. (Bk. Ş. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s.249)

³¹¹ Meryem Acara, *Anadolulu Azizler*.<http://www.tureb.net/index.php/dr-meryem-acara-anadolulu-azizler> (18/09/2003).

³¹² Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, Aziz Andaç Yay., Ankara, 2008, s. 467.

³¹³ <http://www.kultur.gov.tr/TR/belge/1-63896> (17/10/2011).

şimşek ve gök gürültüleriyle yer sarsıldı. Aniden başlayan sağanak ve dolu ateşi söndürdü. Sel suları sirki bastı. Boğulanlar oldu. Thekla kurtulmuştu.³¹⁴

Bu olaydan sonra Pavlus Thekla'yı da yanına alarak Konya'dan Yalvaç'a gitti. Dönemin önemli kentlerinden Yalvaç'ın girişinde, ileri gelenlerden bir Suriyeli adı taşıyan Alexandros, Thekla'yı görür görmez âşık oldu. Çeşitli hediyeler ve para vermek suretiyle onu Pavlus'tan istedi. Havari: "O bana ait değildir" deyince Alexandros, sahipsiz bir fahişe sandığı genç kıza sarıldı ve öptü. Thekla buna şiddetle tepki gösterdi: "Bir kadına zor kullanma, Tanrı'nın hizmetkârına karşı zor kullanma. Ben de Konya'nın ileri gelenlerindenim. Fakat evlenmek istemediğim için kentten kovuldum". Bu sözleri söylerken, gözyaşları yanaklarını ıslatıyor, adamın kollarından kurtulmaya çalışıyordu. Bu sırada onun pelerinini kopardı, tacını yere düşürdü. Alexandros, yolun ortasında herkese karşı gülünç duruma düşmüştü. Thekla'nın cezası bu kez hayvanlara atılarak öldürülmekti. Yalvaçlı kadınlar bu ağır ceza karşısında valiliğin önünde toplanıp, kararı protesto ettilerse de bir sonuç alamadılar. Genç kızın bir tek isteği vardı: İnfaza kadar temiz kalmasının sağlanmasını istiyordu. Vali, Thekla'nın isteğini uygun gördü ve onu soylu ve zengin bir kadın olan Tryphaina'ya emanet etti. Yakın bir zamanda kızını kaybetmiş olan bu kadın Thekla'ya kızı gibi sahiplendi ne var ki Tryphaina, Roma imparatorunun sülalesinden olmasına karşın cezanın affedilmesini sağlayamadı. İnfaz günü Thekla bağlanarak amfi tiyatronun sahnesine bırakıldı. Aslan genç kıza saldırmak şöyle dursun, tersine ayakucuna uzanıp, onun ayaklarını yaladı. Halk galeyana gelmişti. Thekla'nın bırakılmasını istiyorlardı. Tepkiler karşısında vali infazı erteleyerek genç kıızı tekrar soylu kadının himayesine bıraktı. Çok geçmeden Alexandros, soylu kadının kapısına dayandı. Halen genç kadının vahşi hayvanlara atılmasını istediğini söyleyerek onu almak istedi. Soylu kadın acı ve öfkeyle Alexandros'u engellemeye çalıştı: "Yavrumun matemi ikinci defa mı kaplayacak evimi? Bana yardım edecek kimse yok mu? Yavrum Thekla'nın inandığı Tanrı kurtar onu". Bu kez askerler eve geldi. Kurtuluş yolunun olmadığını anlayan soylu kadın, Thekla'nın elinden tutarak

³¹⁴ <http://www.samandagortodoks.com> (18/08/2011).

onunla beraber amfi tiyatroya gitti. Halk ikiye ayrılmıştı. Bir kısmı genç kızın cezalandırılmasını, diğer bir kısmı ise cezayı haksız bulduklarını söylüyorlardı.

Thekla Roma kanunlarının belirttiği gibi çıplak soyuldu, beline bir kuşak bağlandı. Meydanın ortasına vahşi hayvanlar arasına bırakıldı. Bu kez genç kızın yardımına bir dişi aslan koştu. Diğer aslanları ve vahşi hayvanları, ayıları hayatı pahasına Thekla'dan uzak tuttu. Tümünü öldürdü. Bu sırada Thekla kendinî canavarlarla dolu bir su birikintisine bıraktı. Halkın şaşkın bakışları arasında kendi kendinî vaftiz etti. Alexandros telaşlanmıştı. Valiye son bir teklifte bulundu. Kızı iki azgın boğanın arasına bağlayıp ateşle hayvanları ürkütecekler, Thekla da orada parçalanacaktı. Vali: "Ne istersen yap" diyerek sıkıntıyla kestirip attı. Ayak bileklerinden iki boğa arasına bağlanan genç kız ölümü metanetle beklerken, ateş birdenbire ipleri sardı. Thekla yine kurtulmuştu. Akıl almaz işkence sahnelerine dayanamayıp bayılan soylu kadının öldüğü söylentisi Alexandros'u telaşa düşürdü. Korkuyla valinin ayaklarına kapandı: "Bana ve şehre acı, mahkûmu affet. Sezar, akrabasının ölümüne neden olduğumuzu duyarsa bizi ve şehri yok eder" dedi. Bunun üzerine Thekla valinin emri ile meydandan alınıp giydirildi ve serbest bırakıldı. Thekla Pavlus'u aramaya başladı. Pavlus'la Derbe'de buluştu. Thekla başından geçenleri tek tek anlattı.³¹⁵

Thekla böylece mucizevi bir biçimde kurtulmuş ancak Aziz Pavlus'u izleme inadından da vazgeçmemişti. Azize Thekla Samandağ yakınlarındaki Silifke (Seleukeia)'deki bir mağaraya yerleşmişti.³¹⁶ Tüm yasaklara ve işkencelere direnip, Konya'dan Isparta, Karaman ve Silifke'ye uzanan yolda 90 yıllık yaşamını tüketmişti.³¹⁷

Azize Thekla'nın anılma günü 23 Eylül'dür. Günümüzde 23–24 Eylül tarihlerinde dünyanın dört bir yanından gelen Hristiyanlar, hem Katolik hem de

³¹⁵ http://www.oodegr.com/tourkika/synaksaristis/thekla_agia1.htm (07/08/2011).

³¹⁶ Derman Bayladı, *Dinler Kavşağı Anadolu*, s. 135.

³¹⁷ <http://www.samandagortodoks.com/index.php> (18/08/2011).

Ortodoks Kilisesi tarafından resmen azize olarak tanınmış Thekla'nın yaşadığı mağarayı ve kilise kalıntılarını ziyaret ederek hacı oluyorlar.³¹⁸

Mersin Silifke'nin iki kilometre doğusunda bulunan halk arasında Meryemlik olarak bilinen bu yöredeki mağaraya yerleşen Azize Thekla uzun yıllar yöre insanına şifa dağıttı. Aya Thekla burada insanların dertlerine çare olur, hastaları iyileştirir. Çevredeki hekimler bunu çekemez. Kötü niyetli kişilerin saldırısına uğrar. Thekla mağaranın derinliklerindeki kayaların yarılmasıyla saldırganların elinden kurtulur. Fakat onu bir daha kimse görmedi. Thekla'nın kaybolmasından sonra mağarası kilise olarak kullanılmaya başlandı.

Duvarlar mermerlerle kaplandı. Yerler ve kimi bölgeler cam fresklerle bezendi. Hristiyanlık yasak olmaktan çıkarılıp İ.S. 313'de imparator Konstantin döneminde serbest bırakılınca mağaranın hemen üzerine Thekla adına bir bazilika inşa edildi.³¹⁹

Azize Thekla Hristiyanlık tarihinde ilk rahibe olarak kabul edilir. İlk rahibe okulunun kurucusu yine Azize Thekla'dır.

Azize Thekla'nın yaşam öyküsünü dinler tarihi açısından değerlendirdiğimizde şu sonuçları görmekteyiz: Kendisini rabbin hadimesi kabul edip O'nun her hükmünü şükrederek sorgusuz sualsiz kabul eden genç aşık kadın ve kız tasvirine Hristiyan dünyasında rastlamaktayız. Aya Thekla da ilhamını Hz. Meryem'den almış aktan pak genç bir kızdır.

Hristiyan dünyası, Magdeburglu Mechthild, Margarete Ebner, Avivalı Teresa, Sienalı Katharine ve İsveçli Birgitta gibi mistik ve veli kabul edilen kadınları içinde barındırmaktadır. Bu kadınlar aslında birer Hz. Meryem'dir. Hz. Meryem'in hastalara şifa vermesi, İslami kaynaklarda da geçen bir keramettir. Aya Thekla'nın genç kız olması, insanlığa hizmet etmesi ve iftiraya uğraması Hz. Meryem'in hayatıyla örtüşen noktalardır. Bununla birlikte Thekla'nın olağanüstülük gösterip, saldırganlardan kaçarken girdiği mağarada kaybolması Anadolu'nun bilinen en

³¹⁸ <http://www.samandagortodoks.com/index.php> (18/08/2011).

³¹⁹ <http://www.samandagortodoks.com/index.php> (18/08/2011).

büyük kadın erenlerinden Kadıncık Ana'yı hatırlatmaktadır. Yine aynı bölgede, Yalvaç'ta Gelincik Ana hikâyesini görmekteyiz. Bu hikâyede de genç bir kız vardır. Sevdiği erkeğe verilmeyen genç kız mağaraya girer ve orada yarıklardan aşağı çekilerek kaybolur. Velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motiflerinden “bedeni ölmeden ortadan kaybolma” motifi İslami düşüncede yer alan halk anlatımı kaynaklıdır.³²⁰Bu olaya benzer bir başka vakıa da Rabiât'ül Adeviyye menkıbesinde görmekteyiz. Rabiâtül Adeviyye'ye de dağda vahşi hayvanlar tarafından zarar verilmediği görülüyor. “Bir gün Rabia dağa çıkmıştı. Çevresinde toplanan vahşi hayvanlar ve geyikler onu seyrediyorlarken birden Hasan-ı Basri çıkageldi. Hayvanların hepsi de ürküp dağıldı. Bunu gören Hasan-ı Basri'nin canı sıkıldı ve sordu: “Ya Rabia! Seninle dostluk eden bu hayvanlar neden benden ürktüler?” “Sen bugün ne yedin?” “İşkembe çorbası.” “Onların içkembelerini (ve ciğerlerini) yemişsin, senden nasıl ürkmesinler.”³²¹

Anadolu halk anlatımlarında çoğunlukla İslamiyet çerçevesinde kadın ermişler görmekteyiz. Ancak, Konya'dan Silifke'ye Hristiyanlığı yaymak için ve tabiatıyla Hristiyan olan Aya Thekla, veli motiflerinin neredeyse tümünü üzerinde taşımaktadır. Tarihî kaynaklarda St. Paul'un öğrencisi olduğu yaşamının son yıllarını buradaki mağarada geçirdiğini yazmaktadır. Ölümünden sonra Aya Tekla Kilisesi³²²Hristiyanlarca “şehitlik” olarak kabul edilmiş ve Hac merkezi olmuştur. Aya Thekla'nın içinde yaşadığı mağara onun kayboluşundan sonra Hristiyanlarca kutsal sayılmış, ta ki bu din M.S. 313 yılında serbest bırakılincaya kadar gizli bir ibadet yeri olarak kullanılmıştır. Bu mağara daha sonra IV. yüzyılda kiliseye dönüştürülmüştür. Hristiyanlığın resmen kabulünden sonraki dönemlerde bir çok yapı ile bezenen mağara kilisesinden başka, bu mağaranın üzerinde bugün sadece apsisinin bir bölümü ayakta kalan Azize Thekla Kilisesi, İmparator Zenon tarafından Aya Thekla'ya ithafen yaptırılan kilise ile Kuzey Kilise, hamam, birçok sarnıç, mezarlıklar ve şehir suru kalıntıları günümüze kadar gelmiştir.³²³

³²⁰ Gülenay Pınarbaşı, *Anadolu'nun Ermiş Kadınları*, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2011, s. 34.

³²¹ Feridüddîn Attar, *Evliya Tezkireleri*, çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007, s.103.

³²² Bk. Ekler, Ek: 9.

³²³ Gülenay Pınarbaşı, *a.g.e.*, s. 32.

2.2. AZİZ VLAS

Aziz Vlas, Roma İmparatorluğu'nun Sebasteia (Sivas) şehrinde, m.s. 280 ya da 283 yılında doğdu. Bazılarına göre Rum, bazılarına göre Ermeni idi.³²⁴

Ermeni tıbbının bölgede çok ileri olduğu bu dönemde, muhtemelen zengin bir aileden gelen Vlas da tıp eğitimi görür. Mesleğini icra ederken her türlü sefalet, acı ve hastalıklarla karşılaşması, kısa sürede onu dünyevi değerlerden uzaklaştırmaya başlar.³²⁵ Tıp mesleğini seçmesi ve bir çok insana bu sayede yardımcı olması, onun ünlenmesine yardımcı olur. Daha sonralarda pagan inancını terk etmesiyle Hristiyanlığı seçer. Vlas Rumca ve Latinceye Blasios, Fransızcaya Blaise, Almancaya Blasien olarak geçer. Ermeniler de Surp Vlas der. Vatikan, Aziz Vlas'ın azizlik sıfatını 1527 yılında resmen onaylamıştır.

Hristiyanların önemli azizlerinden olan Sivaslı Aziz Vlas (280-316)da Romanın yaptığı katliamlar neticesinde şehit edilmiştir. Bu bakımdan Sivas, Hristiyanlar için özel bir yere sahiptir.³²⁶

III. yüzyılın sonlarında Romalılar tarafından Sivas Piskoposu öldürülür. Halkın isteği ile Sivas piskoposluğuna Vlas seçilir. Piskopos olduktan sonra, Roma İmparatoru Diocletianus'un uyguladığı kıyım nedeniyle, Erciyes dağı'nda bir mağarada keşiş hayatı sürmeye başlar.³²⁷

Aziz Vlas'ın mucizelerine baktığımızda genelde tıp ilmiyle ilgili mucizelere sahiptir. Romalı askerler tarafından tutuklanan Vlas askerlere birçok öğütler verir. Askerlerin gözü önünde bir çok mucizeler gerçekleştirir. Bir kadın, boğazına takılan balık kılıcı yüzünden ölmek üzere olan oğlunu Vlas'a getirir ve gözyaşları içerisinde ondan oğlunu kurtarmasını ister. Vlas, ismini anarak dilekte bulunanların isteklerine kavuşmaları için Tanrı'ya yakarır ve ellerini çocuğun üstüne koyarak

³²⁴ Murat Yurdakök, “Çocukta Boğaza Takılan Kılıçık ve Sivaslı Aziz Vlas”, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, Ankara, 2005, Sayı: 48, s. 361.

³²⁵ Arman Çuhacıyan, *Uluslararası Üne Sahip Sivaslı Aziz Vlas*, çev. Arusyak Özfuruncu, Aras Yay., İstanbul, 2004, s. IX.

³²⁶ Serap Bozpolat, “Tanzimat'tan Önce Sivas'ta Gayri Müslimler”, CÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2007, s. 13.

³²⁷ Arman Çuhacıyan, *a.g.e.*, s. IX.

iyileşmesi için dua eder. Çocuk o anda iyileşir. O günden sonra kemik veya diken yutan birisinin nefes borusu tıkanıldığında hemen Aziz Vlas'ın ismi anılmakta ve geçeceğine inanılmaktadır.³²⁸

Fakir ve dul bir kadının bir domuzu vardı ve onu kurt kaçırmıştı. Kadın Episkopos'a elerek ağladı ve "kurt benim domuzumu kaçırdı" diyerek onu şikayet etti. Aziz kurdu azarladı ve kurt domuzu serbest bıraktı.³²⁹

Daha sonra İsa'yı inkâr etmesi istenen Vlas bunu yapmadığı gibi putperestleri de azarladı ve hapse atıldı. Bunu duyan kadın domuzu kesti ve Aziz Vlas'a ikram etti. Aziz Vlas bu ikramı kabul ettikten sonra kadını kutsadı ve kendisi öldükten sonra bunu her yıl tekrarlamasını istedi. Aziz Vlas'ın bu isteğini yerine getiren herkesin evinin bereketle dolacağına inanıldı.

Daha sonraki zamanlarda Aziz Vlas işkencelere maruz kaldı ve nehre atıldı. Ancak o nehirde iken suyun üzerine çıkıp oturdu. Askerler Aziz'i çıkarmak için nehre girdiklerinde boğuldular. Aziz Vlas ise sağlıklı bir şekilde çıktı.

Aziz Vlas'a aynı zamanda vahşi hayvanlar da tedaviye geliyorlardı. Onları dualarıyla kutsuyor ve yaralarını iyileştiriyordu.

Aziz Vlas, büyük işkencelere maruz kalmıştı. Dayak ve şiddet zoruyla hapse atıldı. Yedi kadın onun kanıyla kendilerini kutsadılar ancak daha sonra onlar öldürüldü. Bütün işkence ve zorluklardan kurtulmuş olmasına rağmen 316 tarihinde hakimın kararı ile kafası kopartıldı.

Hristiyan inancına göre Vlas gelecek kuşaklar için de hazırdır. Her an yardımı istenebilecek bir azizdir. Bir martirologda o, "protector miraculorum" (mucizelerin koruyucusu) şeklinde adlandırılır. Daha sonra veba salgınları sırasında "vebaya karşı koruyucu aziz" olarak adlandırılmıştır.

Aziz Vlas'ın daha önce de belirttiğimiz gibi tıp ilmiyle üne kavuşmuş olmasından dolayı bazı ülkelerde çeşitli hastalıklar için onun adına dua edilir.

³²⁸ Murat Yurdakök, "Çocukta Boğaza Takılan Kılçık ve Sivaslı Aziz Vlas", s. 362.

³²⁹ Arman Çuhacıyan, *Uluslararası Üne Sahip Sivaslı Aziz Vlas*, s. XX.

Bunlardan solunum sorunları ve boğaz ile ilgili hastalıklar konusunda her yerde yardım istenir. Fransa, İtalya ve Belçika'da tarımda iyi ürün alabilmek, Malta'da doğumları kolaylaştırmak, Rusya'da hasta hayvanları iyileştirmek, İspanya'da anjine, Belçika'da kuduza, Fransa'da difteri, diş ağrısı, gut hastalığı, raşitizm ve romatizmaya karşı, birçok ülkede solunum yolları problemleri ve boğaz hastalıkları için onun yardımına başvurulduğu ifade edilmektedir.

Aziz Vlas, meslekler konusunda da bazı mesleklerin önderidir. Acemi askerlerin, cerrahların vb. mesleklerin hamisidir.

Demir dokuma tarağı ile işkenceye uğradığından dokuma tarağı önemli bir eşya olarak görülür.

Yortusu Doğu kiliselerinde 11 Şubat, Batı kiliselerinde 3 Şubat'ta kutlanmaktadır. Hem doğu hem de batı kiliselerinde boğaz hastalıklarının şifacısı olarak bilinmektedir.

Aziz Vlas'ın efsanesi Sivas'tan dünyanın dört bir yanına yayılmıştır. Öyle ki; Avrupa'da binlerce kilise ona ithaf edilmiştir. Aynı zamanda Aziz Vlas, 14 Kutsal Aziz (14 Şefaatiçi Aziz) Listesi" nde yer almaktadır.

Vlas'ın mezarı Selçuklular'ın şehri fethetmesinden sonra türbeye dönüşür. Aziz Vlas ise "Boğaz Evliyası" adlı bir eren olarak kabul edilir. Daha sonraki yıllarda bu mezarın Sivas'ın Medrese mahallesinde bir şahsın evinin bahçesinde olduğu belirtilmektedir. Burasının hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından ziyaret edildiği ifade edilir. Sivaslılar lahit kapağındaki oyuk nedeniyle şapele "Göz Baba Türbesi" adını vermişlerdir. Göz hastaları etrafında dönüp dua ederler.³³⁰ Günümüzde Sivas'ta tarihî Gökmedrese'nin karşısında bulunan mezarında ve çevresinde Sivas Belediyesi ekiplerince çevre düzenlemesi yapılmış ve inanç turizmine kazandırılmaya çalışılmaktadır.³³¹

³³⁰ Murat Yurdakök, "Çocukta Boğaza Takılan Kılıçık ve Sivaslı Aziz Vlas", s. 362.

³³¹ <http://ntvmsnbc.com/news>. (15/09/2007).

Ancak günümüz Sivas halkı Boğaz Evliyası denmesini kabul etmekte ve bu mezarlığın Müslüman bir zata ait olduğunu iddia etmektedirler. Aziz Vlas'ın mezarı olduğunu reddetmektedirler.³³² Bunun net bir şekilde ortaya çıkması için ilin yöneticileri ile kültürel değerlerimiz ile ilgilenen her türlü kurumun ciddi çalışmalar yapması gerekmektedir.

Netice olarak ister Hristiyan ister Müslüman olsun var olan bir kişilik olarak değerlendirdiğimizde Aziz Vlas- Boğaz Evliyası - kültürümüzde yer almış bir şahsiyettir. Hristiyan kültüründe de boğaz hastalıklarını iyileştirdiğine inanılan bir kişilik aynı şekilde İslam kültüründe de yer almaktadır. Dikkat çeken bir durum ise hem Boğaz Evliyası hem de Aziz Vlas (Boğaz Şifacısı) aynı şehirde yaşamışlardır. Dolayısıyla daha önceleri de belirttiğimiz gibi bütün inanç ve kültürler birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olmuşlardır.

³³² Sivas'ın Sesi Gazetesi. (14/11/2009).

2.3. AZİZ (BÜYÜK) BASİL

329 yılında Kayseri’de doğan ve 379 da yine aynı şehirde ölen Basil Kayseri’den sonra İstanbul ve Atina’da öğrenim görmüştü. Kendisi Ariusçuluğa karşı tutumuyla tanınır.³³³

Kayseri, İstanbul ve Atina’da iyi bir eğitim almasına rağmen konuşma sanatında kariyer yapmaktan vazgeçerek vaftiz edildi ve ailesinin Pontus’taki arazisine çekilerek çileci bir yaşam sürmeye başladı. Kendini kutsal kitap çalışmalarına adanmıştı. Nazianzos’lu Gregorios ile birlikte Origenes’in eserlerini bir antolojide topladı. 364 yılında rahip olarak atandı ve 370 yılının ilk baharında Kayseri piskoposu oldu. Yeni manastırı, hasta ve yoksul kimselere karşı duyduğu sorumluluktan dolayı, çoğunu kendi parasıyla kurduğu hastane ve hanlardan oluşan bir kompleksin merkezindeydi. Öğretiler konusunda yetkisini tanınmasına rağmen, Roma Piskoposunun evrensel kilisenin başı olduğunu kabul etmiyordu.³³⁴

Anadolu’daki manastır hayatı, Kayserili Aziz Basil tarafından şekillendirilmiştir. Onun önderliğinde, Doğu’daki manastır hayat tarzında yeni bir dönem başlamış ve o, Hristiyan manastır hayatını kiliseden sapmaktan kurtaran keşiş olarak anılmıştır. Manastırlarda toplu halde hayatı, münzevi hayata tercih etmiş, keşişin toplum ile iç içe hayat yaşaması gerektiğini vurgulamıştır. Şehirlerde okullar ve manastırlar kurarak, Hristiyan inziva hayatını, kilise organizasyonu ile birleştirmeye çalışmıştır.³³⁵

Basil manastır sistemine adını veren kişidir. Doğu Kilise Babalarından olan Kayserili Basil klasik gelenek ile Hristiyan inancı arasında bir sentez yaratarak önemli bir rol oynamıştır. Bu sentez daha sonra Bizans ilahiyatının temel dayanağı olmuştur. Tarikat manastırlarından yana olan Basil tek başına yaşamayı onaylamamıştır. Basil, Mısır’ın kalabalık manastırlarını gereğinden büyük bulduğu için de manastırları küçültmüştür. Keşişin itaatkârlığını en önemli erdem sayan Basil

³³³ Derman Bayladı, *Dinler Kavşağı Anadolu*, s. 125.

³³⁴ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s.177.

³³⁵ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 372.

çilekeşlik ve nefsin köreltilmesinde aşırıya varmayı yasaklamış, özel olarak oruç tutmak isteyen keşişlerin baş keşişten izin alması kuralını getirmişti.³³⁶

Basil üstün yeteneklerini konuşma sanatıyla, akılcı kilise yöntemiyle ve tanrıbilimle ilgili konulardaki derin anlayışıyla göstermiş, sosyal yaşamda ve manastır hayatında öne çıkmıştır. Basil'in manastır yaşamına dair yazdıkları Doğu Hristiyanlığı üzerinde çok etkili oldu. Daha önce hiç kimse manastır yaşamında toplu halde nasıl yaşamak gerektiğini ve sevgi ögesini bu kadar vurgulamamıştı. “Kutsal Ruh Üzerine” adlı eserinde Basil, Kutsal Ruh'un ilahiliğini kabul etmeyen “Kutsal Ruh Karşıtlarına” karşı çıkmıştır.

Üçlülük'le ilgili olarak kullanılan terimlerin tam anlamlarını vererek, 381'de İstanbul Konseyi'nin kararlar için yola çıktı. Üçlü birlik için kabul edilen formülü ilk yerleştiren odur. “Bir öz ve üç kişilik”. Her ilahî bereket baba ile başlar, oğlu ile devam eder ve Kutsal Ruh ile tamamlanır. Tamamen iç içe geçmişlerdir ve Baba'da görünen her şey oğulda da görülür ve oğul olan her şey babaya aittir.³³⁷

Hristiyan dünyasında Basil'in en büyük başarılarından birinin, Doğu'nun engin düşünce yapısıyla, Batı'nın organize gücünü birleştirmesi olduğu iddia edilmektedir. Yunan ve Mısır ilmini birleştirmiş ve her ikisini de manastır hayatının ve Kilisenin hizmetinde kullanmıştır.³³⁸ Onun kız kardeşi Macrina'nın Basilci rahibeliğin kurucusu olduğu kabul edilir.³³⁹

Basil'in düşünce doktrinleri bugün bile önemini korumaktadır. Kıtılık zamanında tek parça ekmeği olan bir Hristiyan'a o ekmeği ikiye bölüp yarısını karnı aç birisine vermesini ve kendisini Allah'ın himayesine bırakmasını öğütlemiştir. Basil, çok sofı bir hayatı tercih etmemiş, köy ve kasabalardan yeteri kadar uzakta, toplumların manevi sığınak yeri olarak küçük manastırlar, kiliseler ve küçük yerleşim yerleri kurmuştur. Kapadokya kiliselerinde yapmış olduğu önemli bir

³³⁶ Meryem Acara, Anadolu Azizler. <http://www.tureb.net/index.php/dr-meryem-acara-anadolulu-azizler> (18/09/2003).

³³⁷ Sibel Sel-Levent Kınran, *Hristiyanlık Tarihi*, s. 176.

³³⁸ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 272

³³⁹ Şinasi Gündüz, “*Basilus*” Din ve İnanç Sözlüğü, s. 60.

reform, cemaatle dua usulünü yeniden kurmasıdır. Bugünkü Göreme Açık Hava Müzesi bu eğitim sisteminin başlatıldığı yerdir. Soğanlı, Ihlara ve Açık saray aynı eğitim sisteminin daha sonraları görüldüğü yerlerdir.³⁴⁰ Basil, dünyada bilinen ilk bakım evinin kurucusudur.

Basil, ihtiyaç içinde olan Hristiyan ve Yahudilere yiyecek dağıtabilmek için topraklarını satar. Basil, tüm Hristiyanlar için bir tinsel hoca olmuştur. Ölümünden kısa bir süre sonra azizler sınıfına alındı. Ortodoks Kilisesine göre yortu günü 1 Ocak'tır. Katolik Kilisesi bu günü 2 Ocak olarak kabul ediyor. Göreme vadisinde bu azizin anısına adanmış küçük bir kilise vardır. Yöredeki başka kiliselerde de bu ermişin tasvirleri bulunmaktadır.³⁴¹

Kapadokya bölgesinde Aziz Basil'e ait olan bir şapel vardır.³⁴² Yine bu bölgede yer alan diğer kiliselerde Aziz Basil'e ait ikonlar mevcuttur.³⁴³ Günümüzde inanç turizmi açısından önemli bir yere sahip olan Kapadokya Bölgesi'ne gelen turistler buraları ziyaret edip dua etmektedirler. Ziyaret fenomenin çarpıcı örneklerini burada da görmekteyiz.

Aziz Basil Şapeli, Göreme Açık Hava Müzesi'nin girişindedir. Sütunlarla ayrılan nartekste mezar çukurları bulunmaktadır. Nef enine beşik tonozlu, dikdörtgen planlı ve üç apsislidir. Dikdörtgen nefin sol uzun yüzünde biri büyük, ikisi küçük, üç apsis bulunmaktadır. Kilise 11. yüzyıla tarihlenmektedir. Sahneler; ana apsiste Hz. İsa portresi, ön yüzünde Hz. Meryem ve çocuk İsa, kuzey duvarında at üzerinde Aziz Theodore, güney duvarında ise yine at üzerinde ejderle savaşan Aziz George tasviri, Aziz Demetrius ve 2 azize tasviri bulunmaktadır.³⁴⁴

Basil'e göre var olanla yetinmek, çalışmak ve ibadet etmenin dinin önde gelen öğelerinden olduğuna inanır. İslam'da da Yunus Emre gibi çok sayıda veli ve itikaf erbabı da aynı görüşle hareket etmiştir. İslam düşünce sisteminde dünyadan tümüyle soyutlanmak ve din adına da olsa tembellik etmek kabul görmez.

³⁴⁰ Nevşehir İl Yıllığı 1998, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1999, s. 134.

³⁴¹ Derman Bayladı, *Dinler Kavşağı Anadolu*, s. 125.

³⁴² Bk. Ekler, Ek:10.

³⁴³ Bk. Ekler, Ek:11.

³⁴⁴ <http://www.nevsehir.kulturturizm.gov.tr/belge/1-41415/aziz-basil-sapeli.html> (21/04/2012).

2.4. NYSSÂLİ AZİZ GREGOR

Niksar'da (Neokaiseria) doğmuştur. 335-394 yılları arasında yaşamış, IV. yüzyılın önemli Hristiyan ilahiyatçılarından. Aslında bir hukukçudur.³⁴⁵ Öğreniminde abisi ve Nazianzolu Gregor'un etkisi büyüktür. Kayseri piskoposu, Aziz Basil'in kardeşidir. Felsefe ve retorik konusunda iyi bir eğitim görmüştür.

Periparthenias (Bekaret üzerine) yazdığı incelemede evliliğe karşı tenkitler yöneltmiştir. Bekar kalmayı tercih ederek, 360'larda manastıra çekilmiş, ancak daha sonraki yıllarda Nyssa piskoposu olmuştur. Roma İmparatoru Valens'in Ariusçuluğu desteklemesiyle Kapadokya bölge valisi tarafından takip altına alınan Nyssalı Gregor sürgüne gönderilmiştir. Valens'in 378'de ölmesiyle durum normale dönmüş, Gregor Kapadokya'ya geri dönmüştür.

Gregor'un yazılarında üzerinde durduğu en önemli konularından birisi, Ariusçuluğa karşı geliştirdiği fikirlerdir. Vaazlarını Hexaemeron (Altı Gün), Deopificio Homini (İnsanın Yaratılışı), Meghas Katekhetikos Logos (Büyük Din Kitabı) gibi kitaplarda toplamış ve bu eserlerde Hristiyan ilahiyatının temellerini açıklamıştır.³⁴⁶

Hristiyan Kredosu ile ilgili toplanan konsillere katılmıştır. 379'da Antakya Konsili'ne katılmış, daha sonra 381 yılında İstanbul'da toplanan I. İstanbul Konsili'ne katılmıştır. İstanbul'da İmparator çevrelerinde vaaz etme imkânı bulmuştur.

Eserlerinden Gregor'un çok büyük bir kültür sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Çağdaşları arasında en kültürlü kimse olarak görünmektedir: Platon, Plotinus, Porphirius ve Philon'un düşüncelerini derinden kavramıştır. Aristoteles'i iyi bilmektedir. İreneus'u, Olympos'lu Methodius'u, Athanasius'u, Ancira'lı Marcellus'u ve özellikle Origenes'i okumuştur. Öte yandan tıp konusunda, geometri ve astroloji konularında bilgi sahibidir.

³⁴⁵ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s.189.

³⁴⁶ Mehmet Aydın, "Nyssalı Aziz Gregorios", *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, s. 253.

Anılma günü 10 Ocak olan Aziz Gregor'un, güçlü bir teolojisi vardır: Teolojik düşüncesinin hareket noktasını Allah, Mutlak oluşturmaktadır. İnsan Allah'ın suretinde, Allah tarafından ve Allah için yaratılmıştır. Fakat, özgürlüğünden yararlanarak, gözlerini Allah'tan ayırmayacak yerde, yeryüzüne dikmiştir. Bu, tüm beşer tabiatının izlediği "asıl" günahdır. Yazılı eserleri büyük bir yer tutar. Doktrinal açıklamalar, yorumlar, tinsel kitaplar, söyleşi ve konuşmalar. Bütün eserlerinin ortak özelliğini büyük bir düşünce derinliği oluşturmaktadır. Nyssalı Gregor, Kutsal Üçlü-Birlik (Teslis) ve İncarnation konularının da büyük ilahiyatçısıdır. Ayrıca büyük bir mistiktir. Mistik teolojinin gerçek kurucusudur denilebilir. Keşişliğe tinsel bir doktrin kazandırmıştır.³⁴⁷

Özellikle çileci gelenekle ilgili görüşleri, Doğu ve Batı Kilisesi'nin ibadetlerine tesir etmiştir. Gregor'un bu görüşleri, "peri tu biu ta Moiseos" (Musa'nın Hayatı Üzerine) isimli kitapta geniş şekilde anlatılmaktadır. Bu eserde, Gregor Yunan ve Hristiyan düşüncelerini birleştirmiştir. Gregor'un görüşleri, Hristiyan İlahiyatı açısından çağımızda yeniden gündeme gelmiş ve büyük itibar görmeye başlamıştır.³⁴⁸

³⁴⁷ <http://www.meryemana.net/book/index.php> (15/09/2011).

³⁴⁸ Mehmet Aydın, "Nyssalı Aziz Gregorios", Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 253.

2.5. NAZIANZOSLU AZİZ GREGOR

Bugünkü Aksaray İlinin yakınlarında bulunan (Bekarlar Kasabası) Nazianzos şehrinde 330 yılında doğmuş ve doğduğu yerin yakınlarındaki Arianzos şehrinde 389 yılında ölmüştür. IV. yüzyılın önemli kilise babalarından biridir. Nazianso piskoposunun oğludur. Gregor'un Gorgonia adında bir ablası, Sezar adında bir küçük kardeşi vardı.

Kayseri, İskenderiyye ve Atina'da din tahsili görmüştür. 30 yaşına kadar öğrenmeye devam etti. Bu öğrenim yılları sırasında Basil ile dost oldu ve müstakbel imparator Julianus ile tanıştı.³⁴⁹ Gregor babasının ölümüne yani 374 yılına kadar ona asistanlık yapmıştır.

Aziz Nazianzos'lu Gregor, IV. yüzyılın kapsamlı, renkli simalarından biridir. Halk arasında entelektüel bir kişi olarak kabul edilmesine imkân tanındıktan sonra, Kilise doktrininin formüle edilmesi ve savunulmasında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Kilisenin babaları olarak Batı'da da çok takdir edilir. Kutsal kalıntıları Vatikan'da Aziz Petrus Bazilikasında bulunmaktadır.

Miladi 325 yılında İznik'te Ariusçuluğa karşı toplanan konsilde, Gregor, Ariusçuluğa şiddetle karşı çıkan gruba katılmış ve Anadolu temsilcilerinin önderi olmuştur.³⁵⁰

Gregor, 362 yılında rahip olmuştur. 370-379 yılları arasında piskopos olan Basil'i, Ariusçu doktrin taraftarlarına karşı desteklemiştir. 361 yılında Gregor, "babasına olan saygısından dolayı"³⁵¹ rahip olur. Yine kendisi istemediği halde Kayseri episkoposu olmuş bulunan dostu Basil tarafından Kapadokya (Sasimes) episkoposu yapılır.³⁵¹ Fakat bu unvanı hiç kullanmamıştır. Babasının ölümü üzerine (374) Nazianzos kilisesini bir müddet idare etmiştir. Daha sonra İsaüira manastırına çekilmiştir.

³⁴⁹ <http://www.meryemana.net/book/index.php> (15/09/2011).

³⁵⁰ Kemal Polat, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, s. 277.

³⁵¹ <http://www.meryemana.net/book/index.php> (15/09/2011).

381 İstanbul Konsilinde Gregor, İstanbul piskoposluğunun en güçlü adayı idi. Ancak Mısır- İskenderiyye piskoposu Timothios'un, İstanbul'a gelişi ile bu gerçekleşmedi.³⁵² 378 yılında Gregor, İstanbul'daki küçük Katolik cemaatinin episkoposu olmayı kabul eder. Bu devirde İstanbul Kilisesi, Ariyanların³⁵³ elindedir. Bu kimseler Gregor'u sürekli olarak rahatsız edeceklerdir. 381 yılında, İstanbul Konsilinde, Antakya'lı Meletius'un ölümünden sonra, Gregor konsil başkanı episkopos olur. Fakat bazı episkoposların entrikaları ve iftiraları karşısında Gregor, İstanbul episkoposluğunu bırakmak zorunda kalır.

Aziz Nazianzos'lu Gregor'u anma günü 25 Ocaktır.

Gregor çok sayıda eser vermiş bir yazardır, 254 epigram içeren Yunan Antolojisini 8 kitapta toplamış, arkadaşları Basils ve Nyssa'li Gregor gibi şiirler, söylevler ve bir çok mektup yazmıştır.³⁵⁴ Gregor, "carmen de se ipso" (kendisiyle ilgili şarkı) diye bilinen uzun bir şiirle tanınmaktadır. Ayrıca dinî konularda şiirler yazmıştır.³⁵⁵

İki yıl süreyle önce Nazianz'a, daha sonra Arinze'ye çekilip buralarda yalnız başına bir hayat sürer. 390 yılında ölür³⁵⁶

Bu üç aziz, - Aziz (Büyük) Basil, Nyssâlı Aziz Gregor, Nazianzoslu Aziz Gregor- gerek Ortodoks gerekse de Katolik kiliselerince "Kapadokyalı Üç Büyük Aziz" adıyla anılır.

³⁵² Mehmet Aydın, "Nyssâlı Aziz Gregorios", Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 253.

³⁵³ *Arianizm*: İsa Mesih'in uluhiyeti fikrini reddeden ve bu nedenle Hristiyanlarca heretik bir hareket olarak değerlendirilen önemli bir akımdır. (Geniş Bilgi İçin Bk. Ş. Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s.40)

³⁵⁴ Meryem Acara, Anadolu Azizler. <http://www.tureb.net/index.php/dr-meryem-acara-anadolulu-azizler> (18/09/2003).

³⁵⁵ Mehmet Aydın, *a.g.e.*, s. 253.

³⁵⁶ <http://www.meryemana.net/book/index.php> (15/09/2011).

2.6. AZİZ GEORGİOS

Aziz Georgios, 280 yılında, Hristiyanlığa en karşıt ve düşmanca davranan İmparator Dioklitianos zamanında dünyaya gelmiştir. Babası Kapadokya'dan olup, İmparator Dioklitianos'un hizmetinde çalışıyordu. Annesinin vatanı ise, Filistin'in Lidda şehriydi.³⁵⁷

Ancak, Hristiyanlığı kabul ettikten sonra bu dinî yaymak için çalışmış, sonuçta İzmit'te başı kesilerek öldürülmüştür. Büyük Şehit ve Muzaffer Aziz Georgios, İsa Mesih'in en parlak müritlerinden bir tanesidir. Tüm dünyada sevilen ve kendisine çok saygı duyulan bir şehit olduğu söylenebilir.

En iyi bilinen hikâyelerinden biri ejderhaya karşı kazandığı zaferdir. Bu rivayete göre; Aziz Georgios, Kapadokya'da putperest bir kral olan Selbios'un kızını kaçırmak için şehrin suyunu kesen bir ejderha ile mücadeleye girer. Sonunda Aziz Georgios, ejderhayı öldürerek hem kralın kızını kurtarır hem de suyu akıtır. Bu mucizeyi gören kral ve kralın putperest olan halkı Hristiyanlığı kabul eder.

Bu azizin kültürünün bir önemi de İslamiyet'in Arap yarımadası dışına çıkıp Mısır, Suriye ve Irak bölgelerinde yayılmaya başladığı ilk günlerden itibaren Müslümanlar arasında da kabul görmesi, hatta İslamlaştırılmış en eski Hristiyan kültürlerinden biri olmasından ileri gelmektedir.

Azizin ölüm tarihî olan 23 Nisan (Gregoryen takvimine göre 6 Mayıs) Müslümanlarda Hıdırellez'in yani Hızır İlyas kültürünün kutlandığı gündür. Bu nedenle özellikle Anadolu Türkleri aziz Georgios'u Hızır İlyas ile özdeşleştirirler. 6 Mayıs Hristiyanlarca da baharın ve tabiatın uyanışının ilk günü olarak kabul edilir. Bu günü Ortodokslar Aya Yorgi, Katolikler St. Georgies günü olarak kutlarlar. Böyle bir Hristiyan azizine karşı bir Müslüman velisi doğmuştur. XV., XVI. ve sonraki yüzyıllarda Orta Anadolu, Kırım, Ege Sahilleri ve Karadeniz bölgesinde dolaşan Avrupalı seyyahların, Hızır'a ait anlatılanlarla, Saint Georgies hakkında kendi bildiklerinin hemen hemen aynı şeyler olduğunu ifade ettikleri görülür. Hristiyan kültüründe önemli yer tutan St. Georges ile Hızır benzerliğini ilk İslam ve

³⁵⁷ <http://www.oodegr.com/tourkika/synaksaristis/gewrgios1.htm> (07/08/2011).

Hristiyan karşılaşmasının bıraktığı kültürel bir alışveriş olarak nitelemek hiç de yanlış bir şey olmaz.³⁵⁸

Orta Doğu Müslümanları arasında Cercis, Curcis veya Circis Nebi adıyla bilinir. Tasvir sanatında genç bir savaşçı olarak zarif giysiler içinde görülür. Saçları sık ve kıvrıktır. Kiliselerde, ikonalarda³⁵⁹, fildişi levhalarda, el yazmalarında ve sikkelerde sık sık tasvir edilen aziz çoğu kez at üstündedir ve ejderhayı öldürürken tasvir edilmiştir.³⁶⁰

Hristiyan dünyası Yunan mitolojisinden o denli etkilenir; ki, mitolojik kahraman Herakles'in görev ve kahramanlıkları kısmen St. George'a aktarılır. Hristiyanlar, belli ölçülerde oluşumlarını tamamladıktan sonra her dinde olduğu gibi kendi dinî kahramanlarını yaratmışlardır. Bunun en önemli sebebi savaşlarda asker ve şövalyelere örnek teşkil edebilecek kahramanlara ihtiyaç duyulmasıdır. Bu anlamda görev, ilk başta St. George'a verilmiştir. Aziz George, genellikle bir yılan ile mücadele eder. Yılan, kilise ve Hristiyanlara zarar verebilecek düşmanları ifade eder. Kilise resimlerinde hep bu tema işlenmiştir³⁶¹

Ejderha ile mücadele olayı Menakıbnamelerde de anlatılan bir husustur. Rumeli'ni irşad için görevlendirilen Sarı Saltık, Karadeniz, Gürcistan ve Kırım üzerinden Kaligra (Bulgaristan) Kalesi'ne kadar uzun ve maceralı bir yolculuk yapar. Kale içinde bir ejderha türediği için kafir ahali tarafından terk edilmiştir. Sarı Saltık hemen ejderhaya hücum eder; o da kükreyerek karşı taarruza geçer. Ejderha kuyruğunu Sarı Saltık'ın beline dolar. Tam o sırada Hacı Bektaş'ın yolladığı Hızır yetişir ve mızrağıyla ejderhanın gövdesini deler. Olay çevreye yayılır ve halk toptan Müslüman olur.³⁶²

Yine Georgios için söylenen mucizelerden biri de ölüleri diriltmesidir.

³⁵⁸ Mehmet Aydın, *"Türklerde Hızır İnançları"*, SÜİFD., Konya, 1986, Sayı: 2 s. 22.

³⁵⁹ Bk. Ekler, Ek:12.

³⁶⁰ Meryem Acara, *Anadolulu Azizler*.<http://www.tureb.net/index.php/dr-meryem-acara-anadolulu-azizler> (18/09/2003).

³⁶¹ Ali Canip Olgunlu, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, s.191.

³⁶² Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 227.

İmparator Dioklitianos: “Eğer senin dinine inanmamızı istiyorsan, ölü Hristiyanlardan birini dirilt. Onlar ki burada ölü olarak duruyorlar ve o aptallar, dinleri için ölümlerle cezalandırıldılar.”

Aziz Georgios, kabul etti. Öldürülmüş olan şehit insanların cesetlerine doğru ilerliyor ve aynı zamanda da samimi ve içten gelen bir duyguyla duada bulunuyordu. Aziz Georgios, ölmüş olan bir kişinin ruhunun geri dönmesini istemektedir. Ta ki böylece putperestlik utandırılınsın diye. Dua biter. Aziz Georgios kalkar ve sabit bir sesle, ölmüş olanların birine şöyle der: İsa Mesih’in adına yeniden diril! Hayat al ve ayağa kalk! İşte o vakit de herkes dilini yutar ve donakalır. Gerçekten de! Ölü bu emrin karşısında ayağa kalkar.³⁶³

Ölü diriltme motifi bazı Altay ve Anadolu efsanelerinde de yer almaktadır. Hacı Bektaş’ın Konya’daki halifesi Pirabi Sultan menakıbnamesinde anlatıldığına göre, Pirabi Sultan’ın iki çocuğu ölmüştür. Geride bir küçük oğlu kalmıştır. Bir kaç gün sonra o da ölür. Annesi cesedin başında ağlamaktan fenalaşınca karısına acıyan şeyh, cesede yaklaşır ve onu elinden tutarak ayağa kaldırır. Çocuk dirilmiştir.³⁶⁴

Türklerde Hızır inancı ile bir benzerlik gösteren St. Georges olayının kökü şüphesiz tarihin 3000 yıllık bir devresini içine alacak şekildedir. Hem St. Georges’a hem de Hızır’a atfedilen mitolojik motife ait alt yapı görevini bir pagan inancı teşkil etmektedir. Zamanla pagan kökü unutulmuş olan St. Georges ve Hızır, tüm Anadolu’daki insanın gözünde kutsallaşan bir varlık haline gelmiştir.³⁶⁵

³⁶³ www.oodegr.com/tourkika/synaksaristis/gewrgios1.htm (07/08/2011).

³⁶⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, s. 266.

³⁶⁵ Mehmet Aydın, “*Türklerde Hızır İnanç*”, s. 22.

2.7. AZİZ MAMAS

Hristiyan toplumunda din uğrunda ölen veya kusursuz bir Hristiyan yaşamı sürdürerek, Tanrıya yakın ilişkiler kurduklarına inanılan kişiler, azizlik mertebesine yükseltilmişler ve büyük saygı görmüşlerdir. Onların tanrısal güçleri olduğuna ve çeşitli mucizeler gerçekleştirebileceklerine inanılmıştır. Bugün bütün Hristiyan dünyası tarafından kabul gören Aziz Mamas, III. yüzyılda yaşamış Kapadokyalı yerel bir aziz olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıya göre, Roma İmparatorluğu döneminde 12-13 yaşında bir çocukken Hristiyanlığı yaydığı gerekçesiyle zulme uğramış ve dağlara kaçmıştır. 270-275 yılları arasında imparatorluk Aurelien tarafından yönetildi. Kendisi güneşe tapanların ileri gelenlerindendi ve bu dinin yayılmasına çalışıyordu. Hatta bir ara bu dinî Roma'nın en önemli dinî durumuna sokmak istedi. Bu projeye karşı çıkan Hristiyanlara karşı da yeni bir bildiri yayınlattı. Ama uygulamaya geçilmedi. Bununla birlikte İmparatorluğun kimi valileri İmparatorun istekleri doğrultusunda resmen uygulamaya konmayan bu fermanı uygulamaya koydular.³⁶⁶

Mamas, 270 yıllarında Kapadokya'nın Kayseri yöresinde yaşıyor ve çobanlık yapıyordu. Ne eğitimi ne de serveti vardı. Tüm serveti çoban değneği ile heybesi idi. Dağda uzun süre aç kalan çocuğu bir geyiğin her gün gelerek sütü ile beslediği söylenmektedir. Mamas dindar bir Hristiyandı. Kapadokya'nın yerel valisi Güneş tanrısına ve Roma'nın öteki tanrılarına kurban vermeleri için Hristiyanları zorlamayı bir görev bildi. Genç çoban Mamas bu baskınların birinde yakalandı, Hristiyan dinini inkâr etmediği için öldürüldü. Kayseri'de gömüldü.³⁶⁷

Roma'nın Hristiyanlığı kabul etmesi ve arkasından Bizans dönemi ile birlikte bu çocuğun ünü, zamanla Kapadokya ve Anadolu sınırlarını aşarak bütün Hristiyan dünyasına yayılmıştır. Kapadokyalı küçük çoban böylelikle aziz mertebesine çıkartılmış ve Aziz Mamas adıyla anılmaya başlamıştır. Öldürüldükten sonra Kayseri'ye gömüldüğü kayıtlarda yazılı olan Mamas'ın, aziz olarak benimsenmesiyle birlikte Bizans döneminde 5. ya da 6. yüzyılda mezarının (kemiklerinin) doğum yeri

³⁶⁶ <http://www.theofilos.org/> (07/09/2011).

³⁶⁷ <http://bagimsizrehberler.blogcu.com/anadolu-azizleri-2/9467039> (08/02/2012).

olduğu düşünölen Mamasun Köyüne (Gökçe Köyü) taşındığı tahmin edilmektedir.³⁶⁸ Kilise kısa sürede Türk, Ermeni ve Rumların ziyaret yeri olur. Özellikle hastalıklarına şifa bulmak amacıyla gelen ziyaretçiler azizin kemiklerinden medet ummuşlardır.³⁶⁹

Sonradan bulunan mezarı ve kemikleri bu görüşü doğrular niteliktedir. Köyün adının Bizans döneminden bu yana Mamasun olarak bilinmesi kuşkusuz azizin adıyla bağlantılıdır.

Günümüz İstanbul’unda, adı Uzuncadere olarak değiştirilmiş olan ancak halk arasında hala Mama Deresi adıyla anılan Aya Mama Deresi, adını Aziz Mamas’tan almaktadır. Aziz Mamas’a atfedilen bir ayazmanın olduğu bilinmektedir. Azizin kutsal günü olarak kabul edilen 2 Eylül tarihinde eskiden Rumların faytonlarla buraya kadar gelip yasak bölge sayıldığı için Baruthane Müdürlüğü’nden izin alarak dua ettikleri, ayazmanın kutsal suyundan içtikleri söylenmektedir.

Büyük Basileioseos ve Nazianzos’lu Gregorius’un notlarında da adı geçen Aziz Mamas, geyik sütü içerek yaşamını sürdürmüş küçük bir çoban olarak anlatılmaktadır.

Aziz Mamas’ın hayat hikâyesinde hayvanların önemli bir yeri olduğu dikkati çekmektedir. Aynı anlatım bölgesel değişikliklerle farklı toplumlarda farklı versiyonlarla ortaya çıkmıştır.

Aziz Mamas’ın, Mamasun köyüne taşınan mezarı üzerine sonraki yıllarda küçük bir kilise inşa edilmiştir. Kilise 8. ya da 9. yüzyıla tarihlenmektedir.

Aziz Mamas Kilisesi, Türk Müslüman toplulukların bölgeye yerleşiminden sonra zaman içinde terk edilmiş ve unutulmuştur. Kilisenin yeniden keşfedilmesi oldukça yakın zamanlıdır. 1800’lü yılların başlarında Mamasun Köyü’nde samanlık ve ahır olarak kullanılan yapının genişletilme çalışmaları sırasında kilise ve içinde

³⁶⁸ Yavuz İşçen, “Aziz Mamas Mezarı ve Kilisesi”, Kapadokya Peribacası Kültür ve Tanıtım Dergisi, Nevşehir, 2009, s. 18.

³⁶⁹ Meryem Acara, Anadolu Azizleri. <http://www.tureb.net/index.php/dr-meryem-acara-anadolulu-azizler> (18/09/2003).

yer alan Aziz Mamas'ın mezarı ortaya çıkarılmıştır. Aziz'in mezarı kilisenin girişe göre sol duvarı üzerinde bir niş içinde yer almaktadır. Aziz'in kemikleri taştan yapılmış bir lahite yerleştirilmiş şekilde bulunmuştur. Bulunduğu yıllarda üzerinde gümüş plakalar ile kaplı olduğu belirtilmektedir. Gümüş plakaların bazılarının üzerinde ise Ermenice dualar yazılı olduğu söylenmektedir. Aziz Mamas'ın mezarının bulunduğu haberinin yayılması ile birlikte Mamasun Köyü yoğun bir ziyaretçi akınına uğramıştır. Ziyaretçiler arasında özellikle bedensel ve zihinsel özürlü hastaların çokluğu dikkat çekmiştir. Lahitin içindeki kemikler ziyaretçiler tarafından sürekli okşanıp yüze sürüldükleri için cilalı bir hal almıştır.³⁷⁰ Kilisenin 1850'li yıllardan itibaren Müslümanlar tarafından da ibadet yeri ve tekke olarak kullanıldığı bilinmektedir. Halk arasında "Erenler Tekkesi" adıyla hatırlanmaktadır.

Erenler tekkesi döneminde özellikle akıl hastalarının şifa bulmak için geldikleri bir yer olarak öne çıkmıştır. Getirilen akıl hastaları burada bir odada demir halkaya bağlanıp bir gün süre ile tutuluyorlardı. Daha sonra Şemmas Baba'nın (Aziz Mamas'ın) kemikleri ve tekke şeyhinin eli öptürüldükten sonra şifa buldukları düşünülerek gönderiliyorlardı.

Hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilmesinde, azizin mezarını ziyaret edenlerin şifa bulduklarına inanılmasının payı büyüktür. Bu inanış aslında Aziz Mamas Kilisesi'nin Erenler Tekkesi'ne, Aziz Mamas'ın da Şemmas Baba'ya (Pir Şemmas) dönüşüm sürecinin başlangıcıdır.

Şemmas Baba, Emeviler Döneminde Anadolu'da yaşamış ulu bir kişilik olarak tanınmaktadır. Şemmas Baba'nın Bizans'a karşı yürütülen savaşlar sırasında Hüseyin Gazi ve onun oğlu Battal Gazi'ye yardım ettiği bilinmektedir. Bu savaşlar sırasında 740 yılında öldüğü bilinen Battal Gazi, Anadolu halk destanlarına konu olmuş bir kahraman olarak tanınmaktadır.

Şemmas Baba'nın bir Hristiyan olduğu, ancak gördüğü bir rüyanın etkisiyle bu dönemde din değiştirerek Müslümanlığı kabul ettiği söylenmektedir. Bugün

³⁷⁰ Yavuz İşçen, "Aziz Mamas Mezarı ve Kilisesi", s. 19.

Anadolu'da Aksaray'ın Mamasun Köyü haricinde, Şemmas Baba'ya ait olduğu ileri sürülen çeşitli mezar ve türbeler bulunmaktadır. Bunlar arasında Sivas Divriği Duruköy, Çorum'un Alaca İlçesi, Sivas Kangal Bulak Köyü, Kayseri'nin Bünyan İlçesi sayılabilir.

Bugün Aziz Mamas'ın mezarı içinde, biri üzeri yazısız gümüş plakalı olmak üzere iki bacak kemiği kalmıştır.³⁷¹

Özellikle Aziz Mamas'ın anma günü olan 2 Eylül tarihinde köye ziyaretçi akını olduğu bilinmektedir.

Kaya oyma kapalı Yunan Haçı şeklinde yapılan binadaki minber karşısında Müslümanlar namaz kılarken, Hristiyanlar da dua edip, ibadetlerini yapıyor.

Ulusal basında yer alan bir haberde köy muhtarı şu şekilde demeç vermektedir: “Hristiyanların “Aziz Mamas” diye tanıdıkları Şemmas Baba'nın gündüzleri Hristiyan çocuklara eğitim verdiğini, akşamları da ibadetle meşgul olduğunu ifade etmektedir. Türbede bugün Müslüman ve Hristiyanların bir arada ibadet ettiğini belirten muhtar, türbenin yerli ve yabancı çok sayıda ziyaretçisi bulunduğunu söylemektedir³⁷². Ruhsal ve bedensel rahatsızlıklarına şifa arayan kişilerin de türbeyi ziyaret ettiği ifade edilirken; “İçinde türbenin bulunduğu binada onlarca yatak ve yorgan bulunuyor. Buraya gelenler ihtiyaçlarını, türbe dışına yapılan binada gideriyor. Rahatsızlıklarına çare aramak için gelen bazı kişiler, burada günlerce yatıyor” diye konuştu.³⁷³

Türbenin, cuma günleri Müslümanların cami gibi ibadet ettiği, pazar günü Hristiyanların kilise gibi ibadet ettiği bir yer olduğu kaydedilmektedir.³⁷⁴

Bayram günü 2 Eylül olan aziz Büyük Basileioseios ve Nazianzos'lu Gregorius tarafından yazılarında övülmekle birlikte yaptıkları hakkında bilgi verilmemiştir. Her ikisi de Mamas'ı geyik sütü kullanan, fakir bir çoban olarak

³⁷¹ Bk. Ekler, Ek: 13.

³⁷² Bk. Ekler, Ek: 14.

³⁷³ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/> (2 ağustos 2007).

³⁷⁴ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news> (23 Ağustos 2006).

tanıtır. Mamas'ın pastoral yaşamının konuları arasında hayvanlar da yer alır: Mamas vahşi hayvanları yakalayıp fırlatır, aslanlar ve leopardlar onun ayakları dibinde diz çökerler. Yaşadığı yer ve zaman kesin olarak bilinmez. 17 yaşında çölde/kırda keşfedilmiş, denemeye alınmış ve Aurelian döneminde (270-275) infaz edilmiştir.

Niğde-Aksaray, Mamasun köyünde adına yapılmış bir kilise bulunmaktadır. Yapı 19.yy.'da mucizevi bir olaylar dizisi sonunda bulunmuştur. Bir Osmanlı samanlık ve ahırında ard arda garip olaylar meydana gelince yer kazılarak kaya kilisesi ve Aziz Mamas'ın kalıntıları (rölikler) ortaya çıkarılır. Özellikle hastalıklarına şifa bulmak amacıyla gelen ziyaretçiler azizin kemiklerinden medet ummuşlardır. Röliklerin bulunduğu gümüş kutu kemiklerin üzerindeki kaplamalarla birlikte bu yüzyılda kaybolmuştur. Bugün Pir Şemmas tekkesi olarak da tanınan yapıdaki kemiklerin kime ait olduğu bilinmemektedir. 19.yy.'da burayı ziyaret eden Carnoy ve Nicolaidés'in röliklerin Aziz Mamas'a ait olduğunu belirtmesine rağmen, Lebides ve Hasluck azizin Kayseri'de gömüldüğünü söyleyerek bu görüşü reddetmişlerdir.³⁷⁵

Bugün Kıbrıs'ın Güzelyurt ilçesi, Yunanistan, Girit ve Fransa gibi bazı ülkelerde Aziz Mamas adına yaptırılmış kiliseler ve bu kiliselerde Aziz Mamas'a ait oldukları söylenen kemikler bulunmaktadır. Bu kemiklerin Bizans döneminde İstanbul'daki Aziz Mamas Kilisesi'nden yağmalanan eserler olduğu tahmin edilmektedir.

Burada da yine tipik türbe ziyareti fenomeni karşımıza çıkmaktadır. İçindeki zatın Müslüman ya da Hristiyan olması önemli değildir. Halk inançları bağlamında düşündüğümüzde insanların çaresiz kaldıklarında medet umacakları bir yer arama çabasını burada da görmekteyiz. Tıpkı Meryem Ana Kilisesini ziyaret eden Müslümanların orada da dilek ve temennilerde bulunması buna en güzel örnektir.

³⁷⁵ <http://turkeireiseleiter.com/turkce/turkce-anadolulu-azizler.html> (15/04/2012).

3. MARMARA BÖLGESİ'NİN ÖNEMLİ AZİZLERİ

3.1. AZİZE HELENA

Roma İmparatoru Büyük Konstantin'in annesidir. 250 yılında Bithynia'da (Bursa Civarı) doğmuş, 330 yılında Nikomedeia'da (İzmit) ölmüştür.³⁷⁶

Mütevazi bir kadın olan Helena Konstantin, Khlorus'un cariyesi veya karısı oluncaya kadar bir hancının kızıydı. Hancılık o devirde, haysiyet kırıcı bir meslektir. O, bu durumdan I. Konstantin'in annesi sıfatıyla, imparatoriçe olarak, şerefle, zirveye geçiş yapmıştır. Batıdan doğuya Roma'lı bir asker olan kocasıyla gelmiş, evlendikten sonra geleceğin imparatoru Büyük Konstantin'i dünyaya getirmiş, 293'de, imparator olan kocası, asil aileden olmadığı için Helen'i boşamak zorunda kalmış, Theodora ile evlenmiştir. Helen, oğlunun yanında olabilmek için, doğudan batıya dönmüş ve yalnız olarak da uzun süre Filistin'de kalmıştır.³⁷⁷ Daha sonra, kocası ölüp oğlu imparator olunca saraya dönen Helena sarayda oğlunun karısı Fausta'dan daha etkili olur.

Arianizm'e eğilimli olan Helena, 326'da Kutsal topraklara doğru hac yolculuğuna başlamıştır. Bu yolculuk sırasında Beytullahim'de Doğum, Kudüs'te Göğe Çıkış kiliselerini yaptırdığı bilinmektedir. İstanbul ve Anadolu'nun bir çok yerinde kilise yapılmasını sağlamıştır. Örneğin; 327'de Konya Sille'de Aya Elena Kilisesi Azize Helena tarafından yaptırılmıştır.

Hristiyan inancına göre en önemli işlerinden biri gerçek haçı yani İsa'nın gerildiği çarmlı bulmasıdır, bu nedenle çoğu kez oğlu Konstantin ile birlikte haçın yanında tasvir edilmiştir. İsa'nın, çarmlıha gerildiği Haç'ı bulmasıyla ünlenmiştir. Putperestlik inancını sildirtmiş ve tek başına gerçekleştirdiği Haç Yolu, 80 yaşındaki bir insan için büyük bir başarı olmuş, onu azizeliğe layık etmiştir. Esas rolü, oğlu Konstantin ile birlikte, Hristiyan kilisesini ve İsa inancını tanıtmasıdır.

28 Ekim 312'de Konstantin, savaştaki en büyük başarısına Milvius zaferiyle ulaşır. Aynı zamanda bu zafer onun vaftiz oluş sebebidir. Savaşından bir gece önceki

³⁷⁶ Derman Bayladı, *Dinler Kavşağı Anadolu*, s. 133.

³⁷⁷ <http://www.meryemana.net/book/index.php> (15/09/2011).

vizyonu onu çok etkilemiştir. Putlara dua ederken, göklerde güneşin üstünde "bununla fethet" yazan bir çarmıh görür. Hemen ardından, uykusunda Mesih sembolüyle kendisine görünür. Düşmanıya girdiği savaşta, Haç'ını, kendisine koruyucu olarak kullanmasını söyler. Ve Konstantin ilk olarak, askerlerinin kalkanı üzerine "Gerçek Tanrı'nın" işaretini kazıtır. Bu, İsa'nın Grekçe'deki isminin ilk iki harfi olan X ve P dir. X (khi) ve P (ro) harflerinin karışımıdır. 312 yılından itibaren, Konstantin Haç'ı, zaferinin yaratıcısı olarak görür ve artık vaftizli, imanı tam bir Hristiyan'dır. Belirgin bir şekilde, Hristiyanlığa yönelmiştir. Milvius, zaferinden sonra Helen, Roma'ya, oğlunun yanına gelir. Çok uzun süren bir devre Hristiyan inancına sahiptir ama ancak, 60'lı yaşlarında vaftizi gerçekleştirebilmiştir. Artık oğlu ile birlikte, Hristiyanların kuvvetli koruyucusudur ve imparatorluk hazinesinden bir çok kilise ve bazilika yaptırır. Fakirlere yardım eder, ihtiyaç içindekileri korur, mahkumların şartlarını iyileştirir, halktan çok büyük sevgi ve saygı görür. Helen, 70'li yaşlarında, Hristiyan imanının doruğundadır ve inançlarından dolayı hapse atılan Hristiyanları serbest bırakır, kürek mahkumlarının cezalarını hafifletir, cömert bir şekilde ihtiyacı olanlara giysi, para ve yiyecek dağıtır.³⁷⁸

325 de, O'na Hristiyanların annesi unvanı verilir. Helen; torunu Crispus'un ölümüyle çok sarsılır, ilk Haccına başlar ve kalbini tamamen İsa'ya ve acılarına verir, Hristiyanlık tarihinde ilk hac yolu, böylece başlamıştır. Kudüs'e gider, bu kutsal yerlerde İsa'nın haçını aramaya başlar.

Helen'in, Kudüs'te Gerçek Haç bulması üzerine çeşitli bilgiler vardır. St. Ambroise'un 395 yılındaki şahitliğine göre Helen, antik bir sarnıçta, Golgotha'nın üç haçını bulur ve gerçeğini üzerindeki üç lisandaki yazılar sayesinde tanır."Nazaret'li Jesus, Yahudilerin Kralı" yazmaktadır. Burada aynı zamanda, gerçek haçla birlikte İsa'nın çarmıha gerilmesinde kullanılan üç çiviyi de bulmuştur.

Helen kararsızdır ve İsa'nın üzerinde acı çektiği, öldüğü Haç, diğerlerinin arasından nasıl tanıyıp ayıracaktır? Kudüs piskoposu Macaire, İmparatoriçeye araştırmalarında asistanlık yapmıştır. Şöyle bir fikir önerir: Ölüm yatağındaki bir

³⁷⁸ <http://www.meryemana.net/book/index.php> (15/09/2011).

hastanın yanına haçları getirtir. Hasta, üç haça da dokundurulur, üçüncü ve son haça, yani İsa'ninkine dokunduğunda ayağa kalkar ve yürümeye başlar ve Allah'a şükreder. Bu mucize, Gerçek Haç'ın diğerlerinden ayırt edilmiştir. Helen, bu haçtan üç parça alır, birisini Kudüs'e, diğerini İstanbul'a ve üçüncü parçayı da Roma'ya gönderir.

Bir diğer anlatıya göre; Judas isimli bir Yahudi'nin, dua ettiği anda ve yerde, sebepsiz çıkan bir yangında, haçın yeri bulunur, Helen haçı oradan çıkarır. Bu kişi Quiriace ismiyle vaftiz olup, Hristiyan dinine geçer ve diğerleri de onu takip ederler. Böylece, Hristiyanlık süratle yayılmaya başlar.

Helen m.s. 330'un başlarında ölmüştür. Vasiyeti üzerine Roma'ya götürülüp, orada gömülmüştür. Oğlu Konstantin'in ölüm tarihi de 360'dır.

Helen'in sembolü Haç'tır.³⁷⁹ Haçın dikey bölümü, Helen'in, sosyal statüsünün hancı uşaklığından, imparator anneliğine çıkışı, imparatoriçe oluşu, aynı zamanda Haçın yükselişini simgeler. Haçın yatay bölümü ise, St. Helen'in, doğudan batıya, batıdan doğuya, geçişlerini sembolize eder. Helen; kökeni itibariyle doğuya, uzun ikameti ile batıya aittir.

St. Helen; elinde Haçı, başında Tacı ile resmedilir. Helen isminin anlamı, Işık, Hale ve Meşale'dir. Hasta, yoksul ve hapislerin, genç kızların, problemlili evliliklerin, din değiştirenlerin, iş hayatında zorluk yaşayanların yardımcısı, hırsız ve yangına karşı koruyucudur.³⁸⁰

Kutsal Haç bayramı 14 Eylülde kutlanır, bu tarih St.Helen antolojisinde 18 Ağustos olarak bildirilmektedir. Bayram günü Konstantin'le birlikte 21 Mayıs'tır. Hristiyanlar onun Hristiyanlığın yılmaz bir bekçisi olduğuna ve İsa Mesih'in üzerinde çarmıha gerildiği haçı bulduğuna inanırlar³⁸¹

³⁷⁹ Bk. Ekler, Ek:16.

³⁸⁰ <http://www.meryemana.net/book/index.php> (15/09/2011).

³⁸¹ Şinasi Gündüz, "Helena" Din ve İnanç Sözlüğü, s. 164.

3.2. AZİZE BARBARA

Barbara'nın eski Bithynia'nın³⁸² başkenti İzmit'te yani Marmara Denizi'nin, Boğazlar'ın Karadeniz cephesindeki Küçük Asya'da doğmuş olduğu kabul edilmektedir. Tahmini olarak m.s. 3. yüzyılda yaşamıştır.

Babası Dioscurus, Roma İmparatorluğu'nun yüksek bir memuruydu. Barbara uzun boylu, esmer, parlak saçları ve yeşil gözleri olan bir kızdı. Çevrede ona hayran olmayan erkek yok gibiydi. Öyle ki; Dioscurus'un sabrı taşar ve uygun olan bir zamanda, kıza bir eş vermeyi düşünür. Barbara için uygun bir beyefendi, devlet adamı, imparatorluk meclisinden mükemmel ve şerefli biri olabilecektir bu eş.³⁸³ Ancak kızını korumak amacıyla bir kule yaptırır ve bu kuleye kapatır. Bu kulede iki pencere vardı. Barbara Baba-Oğul-Kutsal Ruh'u simgelemesi için üçüncü bir pencere yaptırır. Babası döndüğünde ona yeni inancını anlatarak ruhun üç pencereden ışık aldığını söyler. Bu duruma kızın babası Barbara'yı yöneticilere teslim eder.

Barbara mahkemeye çıkartılır. Ceza olarak başı çelik tellerle sarılır. Her tarafı kan içinde kalmasına rağmen, gece yanına bir melek gelir ve kanları temizler. Ertesi gün daha parlak olarak halkın karşısına çıkar ve babası daha da hiddetlenir. Arkadaşının acılarına dayanamayan Juliana isminde biri “ben de Hristiyan'ım” diye haykırır. Bunun üzerine ikisi de ateşe atılır. Ama alevler onlara dokunmadan söner. Elbiselerini soyarak sokakta çıplak olarak gezdirmek isterler ama her defasında mucizevi şekilde yeniden giydirilmiş olduğunu görürler.³⁸⁴

Babası bu duruma çok öfkelenir. Çok çetin işkencelerin ardından Azize Barbara babası tarafından başı kesilerek şehit edilir.³⁸⁵ Valentinus isimli dindar bir adam tarafından azizlerin vücutları gömüldü; Hristiyan inancına göre, bu mezarda hastalar iyileşti ve mezarı ziyarete gelen insanlar yardım ve teselli buldular.³⁸⁶

³⁸² Bk. Ekler, Haritalar.

³⁸³ P. Lucio Condolo, “*En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*”, s. 79.

³⁸⁴ <http://azizeterezakilisesi.net/barbara.htm>. 09/07/2012.

³⁸⁵ <http://www.theofilos.org> (07/09/2011).

³⁸⁶ <http://azizeterezakilisesi.net/barbara.htm>. 09/07/2012.

Ancak babası eve dönerken başına yıldırım düşmesi sonucu ölür. Bu nedenle Barbara topçu askerlerin koruyucu azizesi sayılır.³⁸⁷

VI. yüzyılda İmparator Justinianus, Azize Barbara'nın kalıntılarını İstanbul'a getirir. Birkaç yüzyıl sonra, Venedikliler bunları çalarak Venedik'e götürürler ev buradan da Torcello'daki Aziz İncilci Yuhanna Kilisesi'ne taşınır.

Azize Barbara'ya ilk zamanlar “ani ölümlerin koruyucusu” unvanı verilmiştir. Bunun ardından koruyuculuğu, herkesin, iş sorunları olanların, işçi, marangoz, madenci, topçu, itfaiyecilerin üzerinde de olduğu inancı yayılmıştır. Onun adı (Santa Barbara) günümüzde savaş gemilerinin alt kısmında ortada bulunan özel koruyucularla kaplı cephaneliğe de verilmiştir.³⁸⁸

Batı sanatında işareti genellikle üç pencerele bir kuledir. Bazen, elinde kutsal kâse ve ekmele gösterilir. Çünkü ölürken, kendisi gibi şehit olan herkes için şarap ve ekmeğin yardımını dilemiştir. Burada şarap ve ekmeğin yine Hristiyan inancında simgesel bir anlatım olup, Hz. İsa'yı temsil etmektedir.

Yortusu 4 Aralık olan Azize Barbara'nın Kapadokya Göreme Açık Hava Müzesi'nde O'na ithafen yapılmış bir kilisesi bulunmaktadır.

³⁸⁷ <http://www.oodegr.com> (07/08/2011).

³⁸⁸ P. Lucio Condolo, “*En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*”, s. 82.

4. DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNİN ÖNEMLİ AZİZLERİ

4.1. MOR EFREM

M.S. 303 yılında Nusaybin’de doğdu. Daha gençken Hristiyanlığa duyduğu sempati yüzünden evden kovuldu. Nusaybinli Mor Yakup’un yanında eğitim gördü.³⁸⁹ M.S. 337 yılında “Diyakon” ünvanını aldı.³⁹⁰

Süryaniler’e özgü Nusaybin Üniversitesi’nde 38 yıl müdürlük ve öğretmenlik yaptı. 363 yılında Nusaybin’in ileri gelenleri ile Diyarbakır’a oradan da Urfa’ya göç etti. Nusaybin, 363 yılında Perslerin eline geçti. Efrem o sırada Edessa’daydı (Urfa). Edessa, Roma İmparatorluğunun Osroen eyaletinin başkentiydi. Efrem bir yandan vaaz ediyor, bir yandan da kitap yazıyordu. Efrem, Kutsal Kitap’ın hemen hemen tamamının yorumunu yapmıştır. Urfa Üniversitesi’nde bilgi ve becerisini genişletti, daha sonra bu üniversitenin misyonunu genişleterek çok önemli çalışmalarda bulundu. 373 yılında vefat etti. İsteği üzerine yabancılara özgü mezarlıkta toprağa verildi. Urfa yakınlarındaki mezarının üzerine bir manastır inşa edildi.³⁹¹

Kutsal Kitap’ı yorumlamıştır. Hatta bu yüzden "Süryanice Kutsal Kitap’ın özgün çevirileri kaybolursa, tüm ayetleri Mor Efrem’in yapıtlarından kolayca derlenebilir" denmiştir.³⁹² Her yıl Süryaniler tarafından 3 Mart Mor Efrem’i anma günü olarak kutlanır.³⁹³

“Süryanilerin Güneşi”, “Kutsal Ruh’un Gitarı” olarak anılan Mor Efrem, kendisini çevreleyen halka mısralarla vaaz ederdi. Nissalı Aziz Gregorius onu, “Evrenin Doktoru” ilan etti. Süryani Kilisesi’nde Ariyanizme karşı Hristiyanlığı en iyi şekilde savuşmuş biri olarak kabul edilir.³⁹⁴

Süryani musikisinin temelini atan Mor Efrem, bütün ilahilerini, kasidelerini, söylevlerini makamlara ayırarak cemaatin kızlarına öğretmiş kilisede kızların koro

³⁸⁹ Muzaffer İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 84.

³⁹⁰ Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, Oya Matbaası, Diyarbakır, 1970, s. 140.

³⁹¹ Muzaffer İris, *a.g.e.*, s. 84.

³⁹² <http://www.suryanikadim.org/giris.html> (21/05/2012).

³⁹³ Muzaffer İris, *a.g.e.*, s. 84.

³⁹⁴ Muzaffer İris, *a.g.e.*, s. 84.

halinde ilahi söylemelerini sağlamıştır. Onun zamanından bu yana Süryani kilisesinde kızların Diyakosluk³⁹⁵ etme usulü kabul ve mubah görülmüştür.³⁹⁶

Hristiyanlık inancı ve İsa'nın gizemlerle dolu yaşamı üzerine sayısız ilahî yazdı. Tüm yaşamını Kilise'nin uğruna yazı yazarak, dua ederek ve yoksulluk içinde geçirdi. Aziz Efrem'in hayatını, 9. ilahîsinden bir alıntıyla noktalayalım: "Bu dünyada gözlerini ne kadar arı kılabilmişsen Yüce Tanrı'nın Mutluluğunu o kadar görebileceksin! Burada kulaklarını ne kadar açmışsan Tanrı'nın Bilgeliğini o kadar alabileceksin! Burada yüreğini ne kadar genişletirsen Tanrı'nın hazinelerini o kadar alabilirsin! Çünkü sınırsız Tanrı her yaratığa gereksinimi olduğu kadarını verir, Vizyonunun görüntüsünü gözlerimize, Sesini kulaklarımıza uydurur! Kutsaması da dilimize yanıt verir! İyilikleri lütfundan taşıyacaktır"³⁹⁷

³⁹⁵ *Diyakos*: Hristiyan kilise görevlileri hiyerarşisinde ilk basamakta yer alır. Kiliselerde görevli olan ve cemaatin işleriyle veya hayır faaliyetleriyle uğraşan ve bu konuda rahiplere ve piskoposlara yardımcı olan kişilerdir. (Geniş Bilgi için Bk. M. Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 180)

³⁹⁶ Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 140.

³⁹⁷ <http://www.theofilos.org> (07/09/2011).

4.2. NUSAYBİNLİ MOR YAKUP

Nusaybinli Mor Yakup, m.s. 3. yüzyılın son yarısında doğdu. Küçük yaştan beri dünya işlerine ilgi duymadı. Kendisini büsbütün ruhaniliğe, manastır hayatına adadı.³⁹⁸

Bitkisel köklerle ve ağaç yapraklarıyla günlük besin ihtiyacını karşılıyordu. Keçi postundan yapılmış bir çul giymekteydi. Nusaybin Episkoposluğu'na atanmasına rağmen mistik yaşamında bir değişiklik yapmadı.

Kutsal ideolojisinde oldukça derindi. Süryani edebiyatı ve dinsel eğitim için Nusaybin'de bir okul açtı. Mor Yakup 325 yılında İznik Ökümenik Konsili'nde ve Kudüs'teki Kıyamet Kilisesi'nin kutsama törenlerinde hazır bulundu.³⁹⁹

M.S. 337'de Pers (İran) Hükümdarı Şabur, Nusaybin'i otuz gün muhasara ettiği sırada, Mor Yakup ve Mor Efrem şehrin surlarından İran güçlerini seyrederken Tanrı huzurunda diz çökmüş, ağlamış ve dua etmişlerdi. Dualarını kabul eden Allah, Şabur'un askerine sivrisinek musallat edip bu sinekler, bineklerin burun ve gözlerine, süvarilerin ağız ve kulaklarına girerek binekleri azdırmak ve süvarilerini kaçırmaya âmil oluyorlardı. Neticede Pers hükümdarı başarı sağlayamadan geri dönmüştü.

Süryaniler'in Güneşi Mor Efrem'in de öğretmeni olan Mor Yakup 338 yılında öldü. Naaşı Nusaybin'de kendi adını taşıyan kilisede toprağa verildi.⁴⁰⁰ Süryanilerce 11 Mayıs Mor Yakup'u anma günü olarak kutlanır.⁴⁰¹

³⁹⁸ Muzaffer İris, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, s. 84.

³⁹⁹ Aziz Günel, *Türk Süryaniler Tarihi*, s. 140.

⁴⁰⁰ <http://www.suryanikadim.org/giris.html> (21/05/2012).

⁴⁰¹ Muzaffer İris, *a.g.e.*, s. 178.

III. BÖLÜM

HRİSTİYAN VE İSLAM TOPLUMLARINDA AZİZ İLE VELİ KÜLTÜNÜN MUKAYESESİ

İslam'da insan- ı kâmil ideali evliyalarda görülür. Bunlar Allah'ın kendilerini dost edindiği, üstün ahlaklı kişilerdir. Kin ve hırs gibi kötü olgulardan uzak, züht ve takva hayatı yaşarlar.

Allah'a eş ve ortak koşmanın(şirk) her türlü biçimini yasaklayan İslam, azizlik kavramına yer vermez. Buna karşılık Tanrı'yla ya da çoğul tanrılarla, başka ruhani güçlerle, efsanevi âlemlerle, kutsal sayılan aşkın gerçeklikle özel bir ilişki içinde olduğuna inanılan kişilerin yüceltilmesine öteki dinlerde ve halk inanışlarında çokça rastlanır. Ruhani yaşamda yüce bir mertebeye ulaşmış bu tür kişiler daha genel anlamda ermiş olarak nitelenir.⁴⁰²

Peygamberler dışında övme makamında bulunan insanlar için Kur'an'da kullanılan kavramlardan birisi "Allah'ın veli kulları" kelimesidir. Bu kavramın, Allah'a yakınlıkları nispetinde bazı kişiliklerin yücelik sahibi olduklarını bildirdiği, bununla beraber onları asla kul olmakta öte, bizzat var oluşlarından dolayı olağan üstü bir mertebeye çıkarmadığı açıktır. Zaten "Allah dostu" kavramı, Allah'a iman ve amelleriyle yakın olan, Allah'ın sevdiği ve razı olduğu insanlar anlamına gelmiş olmakla, bu tür kişilerin yüceliklerinin mutlak değil, Allah'a yakınlıklarından kaynaklanan vasfî bir kutsallık olduğunu göstermektedir.⁴⁰³

Tasavvufta ermiş ya da belirli ruhsal bir dereceye ulaşmış kişi veli olarak tanımlanır. Tasavvuf literatürüne ait çeşitli eserlerde veli kulların sıradan kişilerden farklı olarak bazı haller gösterebilecekleri, bazı sırlara nail olabilecekleri belirtilir. Veli teriminin çoğulu olan "evliya" terimi halk arasında tekil anlamda kullanılır.⁴⁰⁴

Veli, Allah dostu, Allah'ın himaye ettiği kimse demektir.⁴⁰⁵ Veli, Allah'a iman ve içtenlikle yapılan kulluğun sonucunda onun sevgisini ve dostluğunu kazanan

⁴⁰² Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, "Aziz", s. 120.

⁴⁰³ Kâmil Güneş, *İslam Düşüncesinde Kutsallık*, s. 255.

⁴⁰⁴ Şinasi Gündüz, "Veli" Din ve İnanç Sözlüğü, s. 383.

⁴⁰⁵ Hasan Akay, *İslami Terimler Sözlüğü*, İşaret Yay., İstanbul, 2005, s. 496.

ermiş kimsedir.⁴⁰⁶ Kuran'ı Kerim'de veliler için korku ve üzüme olmadığı, onların vasıflarının iman ve takva olduğu belirtiliyor.⁴⁰⁷ Takva; tahkiki, sağlam, sağlıklı bir imana sahip olmak, Allah'ın kulları ile güzel geçinmek, nefsi her türlü kötülükten arıtmaktır.⁴⁰⁸

Tasavvufta, belirli mertebelere ulaşmış kişilerin gösterdikleri ileri sürülen olağan üstü hallere “keramet” denilmektedir. Velilik mertebesine ulaşmış şahısların bir anda uzak mesafelere gitmek (tayı-ı mekan) veya aynı anda birçok yerde görünmek (tayı-ı zaman), su üzerinde yürümek, insanların kalplerinden geçenleri bilmek vs. gibi olağan üstü yeteneklere sahip olduklarına inanılır.⁴⁰⁹

Keremeti gizlemek esastır. Keramet Allah'ın bir lütfudur. Kâmil insan onunla değil, kulluk vazifeleriyle ilgilenir. “Keramet göstermek” tabiri sonraki asırlarda ortaya çıkmıştır.⁴¹⁰

Kuran'ı Kerim'de velilerin kerametleriyle ilgili ayetler vardır. Örneğin; Hz. Meryem'in mabette iken devamlı surette yanında yiyeceklerin bulunması,⁴¹¹ Mağara dostları Ashab-ı Kehf ile ilgili anlatılanlar⁴¹² kerametle ilgili anlatılan ayetlerdendir.

Halk ve tarikat mensupları evliyaların öldükten sonra da üzerlerindeki bereketin etkilerini sürdürdüğüne inanırlar. Bu sebeple bir çok veli mezarı ve türbesi ziyaret edilir, kendilerine adaklar adanır.⁴¹³ Halk nezdinde velilerin değişmeyen tarafı Hâk aşığı birer serdengeçti olmaları, iyiyi, güzeli, doğruyu sevmeleri ve hayatın bu üç nimeti uğruna yaşayıp savaşmalarıdır.⁴¹⁴

İslam kültüründe yer alan veli anlayışına kısaca baktıktan sonra şimdi de “veli kültürüne” bakalım.

⁴⁰⁶ Ahmet Nedim Serinsu, *Dinî Terimler Sözlüğü*, MEB Yay., Ankara, 2009, s. 384.

⁴⁰⁷ Yunus, 10/ 62-64.

⁴⁰⁸ Şerafettin Gölcük - Süleyman Toprak, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya, 1998, s. 358.

⁴⁰⁹ Şinasi Gündüz, “*Keramet*” Din ve İnanç Sözlüğü, s. 217.

⁴¹⁰ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., İstanbul, 1999, s. 158

⁴¹¹ Al-i İmran, 3 /37.

⁴¹² Kehf, 18/ 9-12.

⁴¹³ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, s. 175.

⁴¹⁴ Nezihe Araz, *Anadolu Evliyalari*, Fatiş Yay., İstanbul, 1958, s. 6.

Veli kültü; fevkalade kuvvet ve kudretlerle mücehhez olup Tanrı'ya yakın kabul edilen bir şahsiyetin herhangi bir konuda sağ veya ölü iken yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulmasıdır.⁴¹⁵

Türkler İslam'a girişlerini büyük oranda bir nev'i misyoner olan evlerini dergâha çeviren dervişlere ve bilhassa Hoca Ahmet Yesevi ve müritlerine borçludurlar. Zira göçebe Türkler kendilerini İslamlaştıran soydaş sûfileri, şamanlar olarak görüyorlardı. Bundan dolayıdır ki erkekler ve kadınlar, şamanların efsunları yerine, kendi milli dilleriyle ilahileri dinlemek için sûfiyane ayinlerde birlikte bulunabiliyorlar, bu törenlerine eski dinlerinden pek çok motifler sokabiliyorlardı. Örneğin, Türk sûfilerinin savaşa katılırken kullandıkları tahta kılıç, ayinlerinde kullandıkları def, türbe ziyaretinde bağlanan çaputlar – ki şamanlar Tanrı tasvirlerini çaputtan yaparlardı- hep Şamanizm kalıntılarıdır.⁴¹⁶

Türk- Halk İslam'ının ana karakterini Atalar Kültü ve Budizm'den kalan aziz kültü üstüne bina edilen güçlü bir evliya kültü oluşturur. Evliya Kültü, yani tabiat üstü bir takım ilahî güç ve yetkilerle donanmış bulunduğu inanılan kutsal bir şahsiyetin mistik karizması etrafında şekillenen, sarsılmaz inanç, bağlılık ve takdis duygusu halk Müslümanlığını oluşturmuştur. Bu halk Müslümanlığın da yüzyıllardır kitabi İslam'dan daha derinlere işlemiş bir halde bu güne kadar gelmiştir. Türk dünyasının hemen her tarafını dolduran adı belli veya belirsiz sayısız evliya türbeleri, evliya kültürüne dayalı bu İslam yorumunun somut kanıtlarıdır.⁴¹⁷

Anadolu'nun pek çok yerlerinde yatır evliya eren mezarları vardır. Ziyaret fenomeni açısından olaya baktığımızda; yatır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi çeşitli isimlerle anılan ve çoğunlukla kendilerine velî, evliya, eren, ermiş, âbid, zâhid, âlim, sofu, seyyid, şeyh, gâzi, mübarek, pîr, dede,baba, abdal yahut şehit gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek mânevî güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere ziyaretler yapılmaktadır.⁴¹⁸ Kutsal ya da bereketli mekanlara dokunmak, onlara el dolaştırmak, öpmek, selam vermek, orada ibadet dua

⁴¹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihî Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, s. 6.

⁴¹⁶ Hülya Küçük, *Tasavvuf Tarihine Giriş, Nükte Kitap*, 2.Baskı, Konya, 2004, s.100.

⁴¹⁷ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam*, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s. 45.

⁴¹⁸ Galip Atasagun, *“Ziyaret Fenomeni*, SÜİFD., Konya, 2006, Sayı: 21, s. 34.

etmek, ayakkabılarını çıkarmak, ona tapınırcasına saygı göstermek, orada yardım, sağlık, evlat, rızık istemek, belaların def'ini talep etmek, toprak ya da taşından bir parçasına sahip olmak gibi uygulamalar kutsal kabul edilen bir mekan etrafında şekillenen uygulamalardan bazılarıdır.⁴¹⁹

Çağdaş dünyada iyiden iyiye yaygınlaşan ve hatta üniversite kürsülerine kadar sokulan parapsikoloji⁴²⁰ ve ispiritizma⁴²¹ faaliyetlerinin de birer mistik arayış, hatta faaliyet olduklarını söylemek mümkündür. Bunlar bir boşluğu doldurma gayretidir.⁴²²

Anadolu'da ister gerçek mânâda bir türbe, isterse basit bir mezar şeklinde olsun, halkın genellikle türbe veya ziyaret tabir ettiği mezarlara sahip velilerin hepsi de kendilerine göre bir takım hastalıkların tedavisinde, yahut bazı dileklerin gerçekleştirilmesinde ün yapmıştır.⁴²³ Bazıları, çocuğu olmayanları çocuk sahibi, saralıları iyileştirmek gibi hususlar için ziyaretlere sahne olurken, bazıları sadece tek bir konuda yetkilidir. Bu ziyaretler genellikle o velilerin soyundan geldikleri söylenen ve ocak diye tabir edilen ailelerin delaletiyle ve bir takım usullere göre yapılır. Çoğu zaman ziyaret esnasında koyun, keçi ve bazen de horoz kurban edilir; türbe ve mezarlara ise küçük bez parçaları bağlanarak yapılan dualarla, dileklerin kabul edilmesi istenir. Esası daha kültürün teşekkül ettiği ilk devirlerden kalma bu ziyaret ve dua usul ve formüllerine, zamanla yeni unsurların eklendiği, böylece kültürün aktüel olmasının sağlandığı gözden kaçmaz. Bazı türbelerde veliden kalma olduğu söylenen bir takım eşyalar da ziyarete konu olur. İşte asıl bu tip ziyaretler ve esnasında yapılan dualarda, kültürün İslam öncesi mahiyeti açığa çıkar.⁴²⁴

Türkiye'de 677 sayılı, tekke ve zaviyelerin seddine dair kanun, 30.11.1341 (1925) tarihinde kabul edilerek 13.12.1341'de yürürlüğe girmiş ve böylece tarikatlar yasaklanmış olduğu halde, faaliyetleri bir şekilde "turizm girişimi" veya "Türk

⁴¹⁹ Kâmil Güneş, *İslam Düşüncesinde Kutsallık*, s. 219.

⁴²⁰ *Parapsikoloji*: Doğaüstü olayları araştıran, telepati, gaipten haber alma, duyu dışı algılama, geleceği görebilme vb. olayları inceleyen ruh bilimi (Bk. <http://www.tdk.gov.tr/15/07/2012>)

⁴²¹ *İspiritizma*: Ruhun ölmediğine inanan, gereğinde ölümlerin ruhlarıyla ilişki kurulabileceğini ileri süren inanıştır (Bk. <http://www.sozluk.net/turkce/ispritizma.html> 15/07/2012)

⁴²² Yaşar Nuri Öztürk, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1997, s. 202.

⁴²³ Bk. Ekler, Ek:1.

⁴²⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, s. 7.

Sufizmi” adı altında açıktan yürütülebilmektedir. Tarihî değeri olan bütün türbeler de halkın ziyaretine açıktır. Nevşehir Hacı Bektaş İlçesinde Hacı Bektaş Veli Türbesi, Karaman ve Eskişehir’deki Yunus Emre Türbesi, Konya’daki Mevlana Celaleddin Rumi Türbesi ziyaretçilerine açıktır. Her yıl Şeyh Edebâli, Mevlana, Hacı Bektaş, Yunus Emre ve Ahmet Yesevî gibi bazı büyük sufiler “Türk Sufiliği’ni” temsil eden şahsiyetler olarak sunulmakta ve her yıl ileri gelen devlet erkanının katıldığı törenle anılmaktadırlar.⁴²⁵ Aynı şekilde Hristiyanlık kültürü çerçevesinde baktığımızda; Anadolu’da bulunan Kutsal Yedi Kilise, Efes Meryem Ana Evi, Aziz Petrus Kilisesi, Kapadokya Bölgesinde yer alan mağara kiliseler, Trabzon Sümele Manastırı, Mersin’de Cennet-Cehennem Mağaraları yüksek çekiciliğe sahip Hristiyanlığın uğrak yerleridir.⁴²⁶

Velinin mezar veya türbesinin mevcudiyeti, bir bakıma kültün de yaygınlık derecesini gösteren bir alamet sayılabilir. Velinin mezarı normal sayılabilecek bir yerde de değildir. Ya dağın tepesinde ya da diğer mezarlardan ayrı bir yerdedir.

Hristiyanlıktaki aziz inancı İslamiyet’teki veli anlayışına yakındır. Daha önce de belirttiğimiz gibi dost ve yardımcı manasına gelen veli Kuran’da Allah’a ve Resulüne nispet edilmiştir. Ayrıca takva sahibi müminlerin Allah’ın velileri oldukları ifade edilmiş ve gerek dünyada gerekse ahirette korku ve üzüntüye düşmeyecekleri zikredilmiştir.

Müslüman alimlerin büyük çoğunluğuna göre Allah nezdinde veli mertebesine ulaşanların insanlar tarafından tespit edilmesi mümkün değildir. Bundan dolayı Müslümanlıkta veli unvanını verecek herhangi bir makam yoktur ve hürmetle anılan kişilerin gerçek dinî mertebesini bilmek mümkün değildir. Ancak din uğrunda verdikleri hizmetler ve bıraktıkları tesirler sebebiyle haklarında Müslümanlar tarafından hüsnüzan beslenmiş ve veli olarak anılmışlardır. Esasen İslamiyet’te Allah’tan başka bir kimseye ibadet etmek, hatta ona ibadeti andıran aşırı tazim ve

⁴²⁵ Hülya Küçük, Tasavvuf Tarihine Giriş, s. 117.

⁴²⁶ Mustafa Aksoy, “Türkiye’de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış, Hristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem” Dinler Tarihî Araştırmaları III, Dinler Tarihî Derneği Yay., Ankara, 2002, s. 431.

hürmet göstermek caiz olmadığından, velilere gösterilmesi gereken tazimle ilgili herhangi bir esas da tespit edilmemiştir.⁴²⁷

Aziz ve veli kavramları kelime anlamı bakımından birbirlerine yakındır. Ancak kült olarak değerlendirdiğimizde aralarında farklılıkların olduğu aşıkardır.

Hristiyanlıkta bir kişinin aziz olması için bazı prosedürler ve aşamalar vardır. Ayrıca kişinin aziz olabilmesi için yetkili makamın onay vermesi gerekmektedir. Oysa ki İslam'daki veli kültüründe böyle bir hiyerarşik aşama olmadığı gibi kimseyi veli yapacak bir makam da yoktur.

Hristiyanlıkta azizlik için en az iki mucize göstermesi beklenirken İslam dininde velilerin gösterdiği olağan üstü hallere keramet denmektedir.

İslam'da azizlik sadece Allah'a ithaf edilmiştir. Allah'ın isimlerinden biridir. Kullara azizlik ithaf edilmemiştir.

Hristiyanlıkta azizlik mertebesine ulaşmış kişi artık kesinlikle cennetlidir ve insanlara şefaate edebilir. İslam dininde şefaati ancak ahirette Allah'ın izin verdiği kimseler –onlar da peygamberlerdir- şefaate edebilecektir. Kimin cennetlik olduğunu da Allah'tan başka kimse bilemez.

Hristiyanlıkta azizlere atfedilen günler ve bu günlere ait yortular vardır. Velilik kültüründe velilere atfedilen özel gün ve bayramlar yoktur.

Kiliselere azizler için onların sembollerine uygun olarak ikonalar mevcuttur ve o ikonalar kutsaldır. Aziz ve azize ikonlarında da gördüğümüz gibi başlarında bir hale vardır. Bu simgesel bir anlatımdır. Yaşamlarını Tanrıya adanmış kimselerin Tanrı aşkını ifade eder. Camilerde ya da evlerde velileri kutsallaştıracak herhangi bir tablo yoktur.

Hristiyanlıkta azizlerin ikonları günlük hayatta sıkça kullanılırken, İslam halk inançlarında velilerin öğütleri ve hikâyeleri dilden dile dolaşır.

⁴²⁷ Ömer Faruk Harman, “Aziz”, DİA, s. 332.

Aziz ve veli kültürüne halk nezdinde uygulamalar açısından baktığımızda bazı benzerlikler görülmektedir.

Azizlikte olduğu gibi velilikte de yerel ve genel azizler/veliler vardır. Şöyle ki; ulusal düzeyde tanınmış azizler olabildiği gibi, sadece bir köye ait azizler de olabilmektedir. Aynı şekilde ünü dünya çapına yayılmış veliler olabildiği gibi sadece bir bölgeye mahsus veliler de bulunmaktadır.

Azizlerin/velilerin mezarlarına gidip şifa umma, mum yakma, bez bağlama gibi âdetler görülmektedir.

Azizlere/velilere saygı en üst seviyededir. Onlar Allah'ın dostudurlar. Onlara saygısızlık yapılmaz, yapılırsa mutlaka maddi ve manevi anlamda cezasını çeker.

Azizler/veliler bazı mesleklerin piriidir. Örneğin Aziz Vlas hekimlerin, demircilerin v.s. mesleklerin piriydi. Velilere baktığımızda fırıncıların piri Somuncu Baba diye tanınan ve Hacı Bayram-ı Veli'nin şeyhi olan Hamiduddin Aksarayi, Debbâğların piri Ahi Evran, deve çobanlarının ve saraçların (deri işleme) piri olarak Veysel Karani gibi örnekleri görmek mümkündür.

Bazı azizler/ veliler özellikle bazı hastalıklar için ziyaret edilmektedir. Ziyaret fenomeni açısından aynı özellikleri görmekteyiz. Meryem Ana Kilisesi'ne bez bağlayan bir Hristiyan ile herhangi bir türbeye bez bağlayan Müslüman'ın mantığı aynıdır.

Azizler/veliler halk nezdinde sevilen kahraman, sevecen, yardımsever insanlardır. Örneğin Merkez Efendi, çocukların evliyasıdır. Yeni okula başlayanlar, hastalıklı veya yaramaz çocuklar, adağıyla dünyaya gelenler, sünnet olacaklar onun tarafından himaye edilirdi. “Merkez Efendinin beyaz bir eşiği varmış, eşiğin üstüne heybe atar, heybenin iki gözünü üzümle, fındıkla, leblebiyle doldurmuş. Çocuklar onu nerede görse etrafını sarar, fındıktan cevizden, Allah ne verdiyse nafakalarını alırlardı.”⁴²⁸ Merkez Efendi ile Aziz Nikolas'ı değerlendirmizde bazı özelliklerin aynı olduğunu görüyoruz. Bunun gibi Anadolu'da hem aziz hem de veli şahsiyetlerin

⁴²⁸ Nezihe Araz, *Anadolu Evliyalari*, s. 59.

aynı işlevi gördüklerini belirtebiliriz. Bazen de iki taraflı perestişgâh denilen türbeler vardır. Yani eski Hristiyan aziz kültürünün Türk veli kültürleriyle birleşmesinden doğmuştur. Aziz Mamas ile Şemmas Baba Türbesinde olduğu gibi.

Bu tür mezarları, türbeleri insanların psikolojik olarak rahatlama ve bir rehabilitasyon merkezi gibi düşünebiliriz. Örneğin, Konya’da Hafakan Tekkesi (yöresel: afakan), içlerine sıkıntı, hafakan basan insanların iyileşme ümidiyle ziyaret ettikleri bir mekandır.⁴²⁹ Kemik rahatsızlığı olan insanların da Aziz Mamas ya da Şammas Baba Türbesine gitmesi de aynı iyileşme ümidini taşımaktadır.

Gerek Hristiyanlık, gerekse Müslümanlıktaki aziz yahut veli kültürünün menşeyini, bu dinlerin ortaya çıktığı ve yayıldığı sahalarda eskiden mevcut bir takım kültürlere bağlamak mümkündür. Genellikle Hristiyanlıktaki aziz kültürünün, eski çağdaki muhtelif tabiat kültürleriyle, mitolojik tanrı ya da kahraman kültürlerinden geliştiğini meydana koyan araştırmalar vardır. Müslümanlıktaki veli kültürünün menşeyi itibarıyla İslamiyet ile bir ilgisinin olmadığı rahatça söylenebilir. Zira dikkatle bakılırsa Hristiyanlıktaki aziz kültürü gibi, Müslümanlıkta da veli kültürünün İslam’dan önceki putperest kültürlerle yakın alakası görülecektir. Nitekim veli telakkisini zamanla bünyesine mal eden Sünni doktrin, kültür mahiyetindeki bir veli kavramını kesinlikle yasaklamıştır. Bununla beraber, Anadolu da dahil, İslam aleminin hemen her tarafında, İslamiyet’in oralara girdiği devirlerden beri yaşayagelen muhtelif veli kültürlerini tespit etmek mümkündür. Ayrıca bu velilere atfedilen menakıbnamelerle veli kültürü daha ilgi çekici hale gelmiştir.⁴³⁰

⁴²⁹ Mehmet Aydın, *Konya Merkezdeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, Damla Ofset, Konya, 2006, s. 84.

⁴³⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, s. 7.

SONUÇ

Toplumlarda Tanrı'ya yakın olduğuna inanılan yüce şahsiyetler her dönemde var olmuştur. Bunlar dinlerin temel öğretilerinde olmayıp daha çok halk tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar her dinî anlayışın kendi içerisinde farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Hristiyanlık'ta "Saint", Yahudilik'te "Hasid" veya "tsaddiq", İslam'da "veli", Zerdüştlük'te "Fravashi", Hinduizm'de "Rişi" veya "Guru", Budizm'de "Arhat" veya "Bodhisatva", Taoizm'de "Sheng-jen", Şintoizm'de "Kami" olarak adlandırılmıştır.

Hristiyan teolojisinde azizlik Hristiyanlık tarihi ile başlar ve ilk aziz İsa Mesih'tir. Azizlik kavramı ilk dönemlerde herkes için kullanılmış, daha sonraları ise dinini en iyi şekilde ifa eden ve bu uğurda her türlü fedakârlığa katlanıp en sonunda canını veren kimseler için kullanılmıştır.

Konstantin'den sonra Hristiyanlığa tanınan serbestlik, artık şehit olmayı gerektirmiyordu. Ancak Tanrı ile yakın ilişkisi olduğuna inanılan bir şahsiyetin devamı için azizlik yolunun da devam etmesi gerekiyordu. Çünkü azizlik müessesesi Hristiyanlıkta yaşatılması gereken önemli bir unsurdur. Bunun için kilise bir yol buldu ve Hz. İsa gibi yaşamış olanları ölümlerinden beş yıl sonra gerekli şartları yerine getirmişse bu kişilere azizlik unvanını verdi.

Katolik Kilisesi'nde yürürlükte olan kurallara göre, kutluluğa ve azizliğe aday gösterilen kişiyle ilgili karar, dört aşamalı bir süreç sonunda belirlenir ve papanın onayıyla gerçekleşir. Kutlular listesindeki kişinin azizler listesine önerilebilmesi için, adının zikredilmesiyle en az iki sahîh mucizenin gerçekleşmiş olması koşulu aranır.

Ortodoks Kilisesi'nde de azizlere inanılır, ama azizlik mertebesinin resmen tanınmasına ilişkin süreç, Katolik Kilisesi'ndekine benzer bağlayıcı kurallar içermez. Azizlik önerisi üzerinde ilgili piskoposun yaptığı incelemeden sonra komisyonca son karar verilir.

Protestan kiliseleri azizlere, onların tasvirlerine ve eşyalarına yapılan tazimin Kitab-ı Mukaddes'e aykırı ve yasak olduğunu ifade etmişlerdir.

Azizlik, Hristiyan inancında canlılığını korumaktadır. Psikolojik olarak insanlar azizlerden şifa ummakta ve onların koruyucu güçleri olduğuna inanmaktadırlar. Bu tahayyülü canlı tutmak için her kiliseye ikonalar yerleştirmişler ve onlar vasıtasıyla İsa Mesih'e şükranlarını sunmuşlardır. Bu inancı gelecek nesillere aktarabilmek için de her azize bir yortu günü tahsis etmişlerdir. Neredeyse her gün bir azizin günüdür.

Anadolu'da Hristiyanlık tarihine baktığımızda ise; Hristiyanlık Filistin'de doğmasına rağmen Anadolu'dan dünyaya yayılmıştır. Bunda Anadolu'da yaşamış aziz ve azizelerin etkisi çok fazladır. St. Pavlus, St. Basil, St. Petrus Anadolu'da yetişmiş ve Hristiyanlığa yön vermiş kişilerdir. Günümüze kadar gelmiş olan Hristiyanlık öğretisi aslında Aziz Pavlus'un öğretileridir. Hristiyanlığın mimarı diyebileceğimiz Aziz Pavlus Tarsuslu idi. Aziz Petrus Antakya'da ilk kilise cemaatini oluşturmuştur. İlk olarak "Hristiyan" kelimesi Antakya'da telaffuz edilmiştir. Ekümenik Konsil diyebileceğimiz ilk yedi konsil bu topraklarda yapılmıştı. Kapadokya bölgesinde Roma zulmünden korunmak ve ibadet amacıyla 3500 civarında kaya kiliseler yapılmıştı.

Hristiyan ve İslam toplumlarında aziz ile veli kültürünün mukayesesi yapıldığında, iki kavramın da kelime olarak bir birine yakın olduğu görülmektedir. Ancak içerik olarak değerlendirdiğimizde bu iki kavramın farklı olduğunu görürüz. Örneğin, Aziz olmak için bazı aşama ve kilise onayı gibi resmî prosedürler olmasına karşın İslam'da böyle bir aşama ve veli ilan etme makamı bulunmamaktadır. Ancak kült olarak değerlendirdiğimizde benzer yönlerinin olduğunu görmekteyiz. Hastalıklara şifa bulma, çocuk sahibi olma arzusu gibi nedenlerden dolayı da aziz mezarları ve veli türbeleri ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler bu istek ve arzularının gerçekleşmesi için, bu yerlerde çeşitli ritüeller sergilemektedirler. Aziz mezarını ya da veli türbesini bir ziyaret fenomeni olarak değerlendirdiğimizde, insanların buralardan bir şeyler umma çabası içerisine girmelerinin bir göstergesi olduğunu söyleyebiliriz.

İnanç turizmi açısından konuyu değerlendirdiğimizde, ülkemiz bu konuda çok verimlidir. Bütün toplumlardaki kuralların temel kaynağı olan dinin, etkisini turizm

hareketlerinde de göstermesi kaçınılmazdır. Müslüman Türklerin tarih boyunca başka din mensuplarına göstermiş oldukları engin hoşgörünün bugün de devam ettiği söylenebilir. Türkiye’de ve dünyada inanç turizminin geliştirilmesi insanlar arasındaki hoşgörünün artmasına, dolayısıyla dünya barışına katkıda bulunacaktır.

Anadolu’daki çeşitli pagan kült ve ritüeller, tarihin ilerleyen dönemlerinde Hristiyanlık ve İslam inancında halk dindarlığı boyutunda yaşatılmaya çalışılmıştır. Aynı topraklarda yaşamış dinlerin ve dinî ritüellerin birbirinden etkilenmemesi mümkün değildir. Bunun en açık örneğini Anadolu topraklarında yaşamış azizler ile velilerin yaşam öykülerinde görmekteyiz.

Anadolu’da yaşamış olan bazı aziz ve azizelerin hayatlarını değerlendirdiğimizde; çoğunda efsanelerle dolu bir yaşamın olduğunu görmekteyiz. Anadolu’nun İslam coğrafyası sınırlarının içerisine girdikten sonra da azizlerin mezarlarının İslami çerçeveye sokulduğunu müşahede etmekteyiz. Örneklerde de belirttiğimiz gibi aziz ismi baba ismine çevrilmiş, aynı kült üzerinde aynı fonksiyonlar devam etmiştir. Birçok aziz ve azizelere atfedilen mucizelerin benzerleri İslam kültüründe yer alan veli motiflerinde keramet olarak karşımıza çıkmıştır.

Hristiyanlık ve İslam’ın özünde olmayan aziz ve veli kültleri halk anlatımlarıyla olağanüstülük kazanmıştır. Bu anlatımların çoğu geçmiş kültürlerin etkisiyle oluşmuştur. Bazen de çoğunlukla bu anlatımlar gerçek dinin önüne geçmiş ve o mezarlarda sergilenen ritüeller dinin öngörmediği boyutlara ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- **Akay**, Hasan, *İslami Terimler Sözlüğü*, İşaret Yay., 3. Baskı, İstanbul, 2005.
- **Aksoy**, Mustafa, “*Türkiye’de İnanç Turizmine Genel Bir Bakış, Hristiyanlığın Seyahate Verdiği Önem*” Dinler Tarihi Araştırmaları III, Dinler Tarihi Derneği Yay., Ankara, 2002, s. 417-431.
- **Albayrak**, Kadir, “*Dinlerde Günah Kavramı ve Kurtuluş Yolları*”, Dini Araştırmalar Dergisi, Ankara, 2002, c. IV Sayı:12 s.87-107.
- **Aras**, Ahmet, “*Anadolu Kültüründe Yedi Uyurlar*”, Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, Konya, 2008, Sayı:6, s. 87-93.
- _____, *Protestanlık Tarihinde Kalvinizm*, Yaprak Grafik, Konya, 2004.
- _____, *Dinlerde Çalışma Hayatı ve Meslekler*, Konya, 2004.
- **Araz**, Nezihe, *Anadolu Evliyaları*, Fatiş Yay., İstanbul, 1958.
- **Asımgil**, Adil, *Dünya Kültürlerinde Kutsal Yerler*, Atlas Yay., İstanbul, 2008.
- **Atasagun**, Galip, “*Jainizm*”, SÜİFD., Konya, 2006, Sayı:21 s.267-297.
- _____, “*Ziyaret Fenomeni*”, SÜİFD., Konya, 2006, Sayı: 21, s. 33-60.
- _____, *İlahi Dinlerde Dinî Semboller*, Sebat Ofset, Konya, 2002.
- **Ataurrahim**, Muhammed, *Bir İslam Peygamberi Hz. İsa*, Çev. Kürşat Demirci, İnsan Yay., İstanbul, 1994.
- **Attar**, Feridüddîn, *Evliya Tezkireleri*, Çev. Süleyman Uludağ. Kabalcı Yay., İstanbul, 2007
- **Aydın**, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yay., Konya, 2005.
- _____, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, TDV Yay., Ankara, 2007.

- **Aydın**, Mehmet, *Din Fenomeni*, Din Bilimleri Yay., Konya, 1995.
- _____, *Dinler Tarihine Giriş*, NKM Yay., Konya, 2008.
- _____, “*Vatikan Ruhani Devletinin İdari Yapısı*”, Diyanet İlmî Dergi, Ankara, 1997, c.XXXIII, Sayı: 4 s. 3-15.
- _____, “*Türklerde Hızır İnanç*”, SÜİFD., Konya, 1986, Sayı: 2 s. 51-77.
- _____, “*Bizans Kilisesinde İkonaklast Hareketin Kökenleri*”, SÜİFD., Konya, 2002, Sayı:13 s. 5-14.
- _____, “*Antakya ve Tarsus Eksenli İlk Dönem Hristiyanlığına Bir Bakış*”, SÜİFD., Konya, 2003, Sayı:15, s. 5-16.
- _____, *Konya Merkezdeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihî ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, Damla Ofset, Konya, 2006.
- _____, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, S.Ü. Basımevi, Konya, 1991.
- Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi, “*Aziz*”, Ana Yay., İstanbul, 1993, c. III, s. 119-120.
- **Baybal**, Sami, *İbrahimî Dinlerde Mesih’in Dönüşü*, Yediveren Yayınları, Konya, 2002.
- **Bayladı**, Derman, *Dinler Kavşağı Anadolu*, Say Yay., İstanbul, 1998.
- **Bridges**, Jerry, *Kutsallığa Doğru*, Çev. Hande Taylan, Müjde Yay., İstanbul, 1997.
- **Borrmans**, P. Maurice, “*İsa Mesih’in Hristiyan Tinselliği ve Tasavvufundaki Yeri ve Önemi*”, Uluslararası Müslüman Hristiyan Diyalogu Sempozyumu, Sak Ofset, İstanbul, 2005, s. 281- 298.

- **Bozpolat**, Serap, “Tanzimat’tan Önce Sivas’ta Gayri Müslimler”, CÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2007.
- **Bucaille**, Maurice, *Müspet İlimler Yönünden Tevrat İnciller ve Kur’an*, Çev. Mehmet Ali Sönmez. DİB Yay., Ankara, 1991.
- **Çelik**, Mehmet, *Ortadoğu Mozaiki Süryaniler- Nasturiler*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, 1996.
- **Colosanti**, Giovanni, *Aziz Antuan’ın Hayatı*, Ohan Yay., İstanbul, 1988.
- **Condolo**, P. Lucio, *En samimi Dostlarımız Bazı Azizlerin Hayatı*, Çev. Özcan Çanlı, Ohan Yay., İstanbul, 1988.
- **Çuhacıyan**, Arman, *Uluslararası Üne Sahip Sivaslı Aziz Vlas*, Çev. Arusyak Özfuruncu, Aras Yay., İstanbul, 2004.
- **Demirci**, Kürşat, “Kutsiyet”, DİA, İstanbul, 2002, c. XXVI, s. 495- 496.
- _____, *Dinlerin Dejenerasyonu*, İnsan Yay., İstanbul, 1985.
- **Doğrul**, Ömer Rıza, *Yeryüzündeki Dinler Tarihi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1963.
- **Eliade**, Mircea, “Sainthood”, The Encyclopedia of Religion, Mcmillan Publishing Company, New York, 1987, c. VIII, s.1- 6.
- _____, *Dinler Tarihine Giriş*, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yay., İstanbul, 2003.
- _____, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, Çev. Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay., Konya, 2004.
- _____, *Kutsal ve Din Dışı*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yay., Ankara, 1991.
- **Er-Rudani**, *Cem’ul Fevaid min Câmi’il- Usûl ve Mecma’iz- Zevaid*, Çev. Naim Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996, c. V. s.184.
- **Erbaş**, Ali, *Hristiyanlık*, İnsan Yay., İstanbul, 2004.
- _____, “İslam Dışı Dinlerde Hac” SAÜİFD., Sakarya, 2002, Sayı: 5, s. 97-121.

- **Gölcük**, Şerafettin- Toprak, Süleyman, *Kelam*, Tekin Kitabevi, Konya, 1998.
- **Güç**, Ahmet, “*Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı*”, Dinler Tarihi Araştırmaları I, Dinler Tarihi Derneği Yay., Ankara, 1998, s. 337-353.
- **Gündüz**, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., Ankara, 1998.
- _____, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.
- _____, *Hristiyanlık*, İSAM Yay., İstanbul, 2008.
- _____, *Misyonerlik*, TDV Yay., 5. Baskı, Ankara, 2009.
- **Gündüz**, Şinasi – Ünal, Yavuz- Sarıkçıoğlu Ekrem, *Dinlerde Yükseliş Motifleri*, Vadi Yay., Ankara, 1996.
- **Günel**, Aziz, *Türk Süryaniler Tarihi*, Oya Matbaası, Diyarbakır, 1970.
- **Güneş**, Kâmil, *İslam Düşüncesinde Kutsallık*, İnsan Yay., İstanbul, 2010.
- **Harman**, Ömer Faruk, “Aziz”, DİA, İstanbul, 1991, c. IV, s.332.
- **Işık**, Hidayet, “*Dini Kökeni Açısından Noel ve Yılbaşı*”, SÜİFD., Konya,1997, Sayı:7 s. 443-468.
- **İannitto**, Astrid, *Tanrı İçin Yaşanmış Bir Hayat*, Ohan Yay., İstanbul, 2002.
- **İannitto**, P.Luigi, *Tanrı Tektir Hepimiz Kardeşiz*, Ohan Yay., İstanbul, 1999.
- _____, *Meryem Ana'nın Hayatı*, Çev. Özcan Çanlı, Ohan Yay., İstanbul, 2002.
- **İbn Kesir**, *El Bidaye Ve'n Nihaye*, Çev. Mehmet Keskin. Çağrı Yay., İstanbul, 1994, c. II, s.186-194.
- **İmam** Gazali- Şarkavi, Abdullah, *Hristiyanlık Üzerine Değerlendirmeler*, Çev. Osman Cilacı, Beyan Yay., İstanbul, 1998.
- **İris**, Muzaffer, *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, Ekol Yayımcılık, İstanbul, 2003.

- **İşçen**, Yavuz, “*Aziz Mamas Mezarı ve Kilisesi*”, Kapadokya Peribacası Kültür ve Tanıtım Dergisi, Nevşehir, 2009, s. 18-22.
- **Kara**, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, Dergah Yay., 5. Baskı, İstanbul, 1999.
- **Kitab-ı Mukaddes**, Kitab-ı Mukaddes Şirketi Yayınları, İstanbul,2006.
- **Küçük**, Abdurrahman, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, Aziz Andaç Yay., Ankara, 2008.
- **Küçük**, Hülya, *Tasavvuf Tarihine Giriş*, Nükte Kitap, 2.Baskı, Konya, 2004.
- **Mensching**, Gustav, *Dinî Sosyoloji*, Çev. Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay., Konya, 2004.
- **Mildenberger**, Michael- Vöcking, Hans, “*İslamische Und Christliche Feste*”, Verlag Otto Lembeck am Main, Frankfurt, 1984.
- **Nevşehir İl Yıllığı 1998**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1999.
- **Ocak**, Ahmet Yaşar, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, TTK Yay., Ankara,1992.
- _____, *Alevi Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yay., İstanbul, 2000.
- _____, *Türkler, Türkiye ve İslam*, İletişim Yay., İstanbul, 2000.
- **Olgunlu**, Ali Canip, *Ana Tanrıça'dan Mevlana'ya*, Karakutu Yay., İstanbul, 2010.
- **Öztürk**, Yaşar Nuri, *Tasavvufun Ruhu ve Tarikatlar*, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1997.
- **Parlatır**, İsmail - Gözaydın Nevzat, “*Aziz*”, Türkçe Sözlük, TDK Yay., Ankara, 1998, c. I, s.184.

- **Pınarbaşı**, Gülenay, *Anadolu'nun Ermiş Kadınları*, Okur Kitaplığı, İstanbul, 2011.
- **Polat**, Kemal, *Katolik Hristiyanlıkta Azizlik ve Azizler*, Salkımsöğüt Yay., Ankara, 2008.
- **Sahîh-i Buharî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh**, Çev. Abdullah Feyzi Kocaer, Hüner Yay., İstanbul, 2003.
- **Sarıkcıoğlu**, Ekrem, *Din Fenomenolojisi*, SDÜ Yay., Isparta, 2002.
- _____, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Yay., 5.Baskı, Isparta, 2004.
- **Schimmel**, Annemarie, *Dinler Tarihine Giriş*, AÜİF Yay., Ankara, 1955.
- **Scognamillo**, Giovanni, *Dünya Kardeş*, Ohan Basımevi, İstanbul, 1992.
- _____, *Francesco (Çocuklara Anlatılan Francesco'nun Hikâyesi)*, Ohan Basımevi, İstanbul, 1991.
- **Sel**, Sibel; Kınran, Levent, *Hristiyanlık Tarihi*, Yeni Yaşam Yay., İstanbul, 2004.
- **Serinsu**, Ahmet Nedim, *Dinî Terimler Sözlüğü*, MEB Yay., Ankara, 2009
- **Sümer**, Faruk, *Eshabü'l Kehf (Yedi Uyurlar)*, TDAV Yay., İstanbul, 1989.
- **Taplamacıoğlu**, Mehmet, *Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, Güneş Matbaası, Ankara, 1966.
- **Teymur**, Coşkun İspir, "Tanrı Kuşanan Antakyalı Aziz İgnatius", Aziz İgnatius Ölümünün 1900. Yıl Kutlamaları. El - Bişara Manastırı Yay., Halep, 2008.
- **Tümer**, Günay, *Hristiyanlıkta ve İslam'da Hz. Meryem*, TDV Yay., Ankara, 2008.
- **Tümer**, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 2002.

- **Ünal**, Mustafa, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, IQ Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2008.
- **Wyschogrod**, Edith, *Azizler ve Postmodernizm*, İnsan Yay., İstanbul, 2002.
- **Yazır**, Elmalılı Hamdi, *Hak Dinî Kur'an Dili*, Azim Yay., İstanbul, c.V, s.335-398.
- _____, Kuran'ı Kerim ve Yüce Meali.
- **Yıldırım**, Suat, "Aziz", DİA, İstanbul, 1991, c. IV, s.331.
- **Yıldırım**, Münir, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Aziz Andaç Yay., 2. Baskı, Ankara, 2005.
- **Yitik**, Ali İhsan, "Arhat", Felsefe Ansiklopedisi, ed. Ahmet Cevizci, Etik Yay., İstanbul, 2003, c. I, s. 555-557.
- _____, "Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi", FÜİFD., Elazığ, 2000, Sayı: 5, s. 55-70.
- _____, "Budizm", Yaşayan Dünya Dinleri, ed. Şinasi Gündüz, DİB Yay., 3. Baskı, Ankara, 2010, s.307-355.
- **Yurdakök**, Murat, "Çocukta Boğaza Takılan Kılçık ve Sivaslı Aziz Vlas", Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, Ankara, 2005, Sayı: 48, s. 361-362.
- **Zeller**, Renee, *Aziz Fransua*, Çev. Dominik Pamir, Güler Basımevi, İstanbul, 1977.

Web Siteleri

- Acara, Meryem. Anadolu Azizler. (<http://www.tureb.net/index.php/dr-meryem-acara-anadolulu-azizler>) (18 Eylül 2003)
- <http://anabatours.tripod.com> (09 Nisan 2012)
- <http://www.anadolukatolikkilisesi.org/antakya/tr/grotta.asp> (06 Mart 2012)
- <http://azizeterezakilisesi.net/barbara.htm>. 09/07/2012
- Erdoğan, Erol. <http://www.hristiyangazete.com/2012/01/hizmetkarlik> (17 Ocak 2012)
- <http://bagimsizrehberler.blogcu.com/anadolu-azizleri-2/9467039> (08Şubat 2012)
- <http://www.biblestudy.org/maps/apostle-paul-fourth-missionary-journey-map.html> (05 Ağustos 2011)
- http://www.demre.gov.tr/default_B0.aspx?content=1020 (01 Nisan 2012)
- <http://tr.euronews.com/2011/04/28/papa-ii-jean-paul-azizlik-yolunda> (28 Nisan 2011)
- <http://www.ispartakulturturizm.gov.tr/belge/1-74788/st-paul-aziz-Pavlus.html> (01 Kasım 2011)
- <http://www.hristiyan.net/> (05 Mart 2012)
- <http://www.hurriyet.com.tr/gundem> (2 Ağustos 2007)
- <http://www.izmirkulturturizm.gov.tr/> (1 Aralık 2011)
- <http://www.kultur.gov.tr> (17 Ekim 2011)
- <http://www.meryemana.net/> (15 Eylül 2011)
- <http://www.mersin.web.tr/> (18 Şubat 2012)

- <http://www.nevsehirkulturturizm.gov.tr> (21 Nisan 2012)
- <http://ntvmsnbc.com/news>. (15Eylül 2007)
- <http://www.oodegr.com> (07 Ağustos 2011)
- <http://www.saintpaul.gen.tr/stpaul.php> (11 Kasım 2011)
- <http://www.samandagortodoks.com> (18 Ağustos 2011)
- <http://sihirliyazilar2.blogspot.com> (13 Mayıs 2011)
- <http://www.sivasinsesi.com> (14 Kasım 2009)
- <http://www.suryanikadim.org/giris.html> 21/05/2012
- <http://www.theofilos.org> (07 Eylül 2011)
- <http://turkeireiseleiter.com> (15 Nisan 2012)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Noel_Baba (01 Ocak 2012)

EKLER

1. Aziz ve Veli Karşılaştırma Tablosu

AZİZ	VELİ	ORTAK ÖZELLİĞİ
Pavlus Meryem Ana Aziz Nikola	Musa Beğ	Hastaları İyileştirme
Pavlus / Meryem Ana	Otman Baba	Göğe Yükselme
Petrus / Aziz Vlas	Sarı Saltık	Denizde Yürüme
Yedi Uyurlar	Ashab-ı Kehf	Allah'a İnananları Allah muhafaza edecektir.
Aziz Polikarp Azize Barbara Azize Thekla Azize Juliette	Burhan Abdal Sarı Saltık Can Baba	Ateşe Hakim Olma
Aziz Polikarpus Aziz Vlas	Hacı Bektaşî Veli	Bereket Getirme / Az Yiyecekle Çok Kişiyi Doyurma
Aziz Nikolas	Merkez Efendi	Çocuklara Hediyeler Dağıtma
Aziz Vlas	Boğaz Evliyası	Boğaz ve Göz hastalıklarının Tedavisi
Azize Tekla	Kadıncık Ana	Mağarada Yere Çekilme
Azize Tekla Aziz Vlas Aziz Mamas Antakyalı İgnatius	Rabiatül Adeviyye	Vahşi Hayvanlara Hükmetme
Basileios	Yunus Emre	Çalışmanın İbadet Olduğu Anlayışı
Aziz Georgios	Sarı Saltık	Ejderha İle Mücadele
Aziz Georgios Aziz Nikolas	Pirabi Sultan	Ölüleri Diriltme
Aziz Georgios	Hızır	Zor Durumda Olanlara Yardım Etme
Mamas	Şammas Baba	Akıl Hastalıklarının Tedavisi

2. Pavlus'un Birinci Misyon Seyahati. (Haritalar)*

3. Aziz Pavlus'un İkinci Misyon Seyahati **

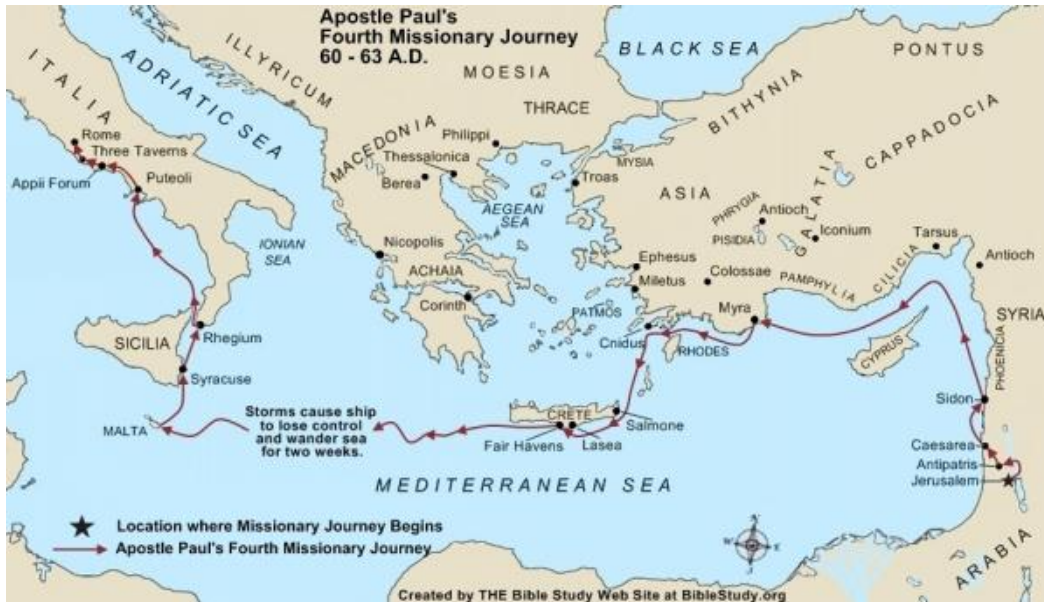
* <http://www.biblestudy.org/mapsapostle-paul-fourth-missionary-journey-map.html>

**<http://www.biblestudy.org/mapsapostle-paul-fourth-missionary-journey-map.html>

4. Aziz Pavlus'un Üçüncü Misyon Seyahati*

5. Aziz Pavlus'un Dördüncü Misyon Seyahati**

* <http://www.biblestudy.orgmapsapostle-paul-fourth-missionary-journey-map.html>

**<http://www.biblestudy.orgmapsapostle-paul-fourth-missionary-journey-map.html>

6. Aziz Pavlus Kuyusu (Mersin/ Tarsus)*

7. Meryem Ana Kilisesi. Dilek Kuyusu (İzmir / Efes)**

* <http://www.mersin.web.tr/>

** <http://www.meryemana.net/merye/tr/gallery/showslide.php>

8. Aziz 10. Aziz Polikarp'ın Şehit Edilişi (Aziz Polikarp Kilisesi, İzmir)*

9. Aya Tekla Kilisesi (Mersin / Silifke)**

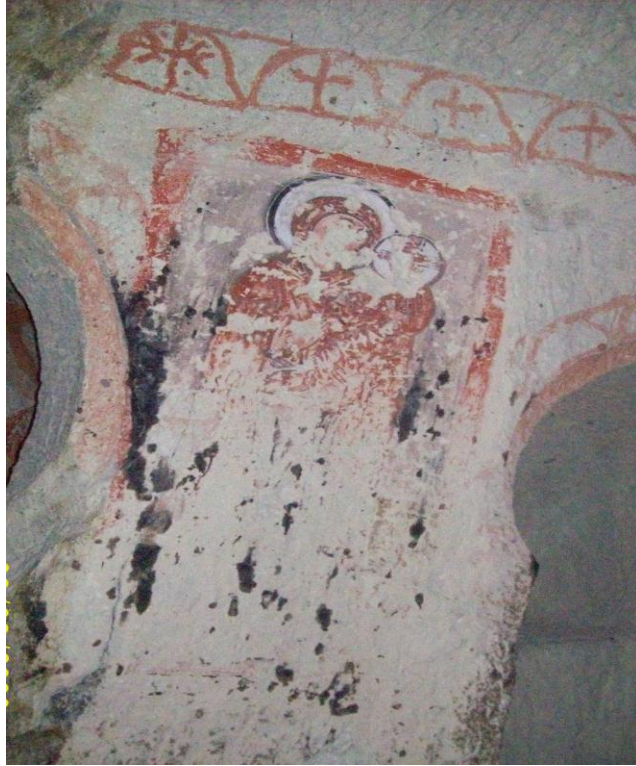
* <http://anabatours.tripod.com>

**<http://www.mersin.web.tr/silifke5.htm>

10. Aziz Basil Şapeli (Nevşehir/Göreme)*

11. Aziz Basil İkonu (Nevşehir/Göreme)**

* Kapadokya bölgesindeki çalışmalarım sırasında çekilmiştir.

** Kapadokya bölgesindeki çalışmalarım sırasında çekilmiştir.

12. Yılanlı Kilise & Aziz Georgios İkonu (Nevşehir / Göreme)*

13. Mamas'ın Kemikleri (Bones of Saint Mamas) (Aksaray/Gökçe Köyü)**

* Kapadokya bölgesindeki çalışmalarım sırasında çekilmiştir.

** Yavuz İşçen, "Aziz Mamas Mezarı ve Kilisesi", Kapadokya Peribacası Kültür ve Tanıtım Dergisi, Nevşehir, 2009, s. 19

14. Aziz Mamas (Şemmas Baba) Türbesi Dua Eden İnsan*

15. Aziz Antakyalı İgnatius İkonu**

* Yavuz İşçen, "Aziz Mamas Mezarı ve Kilisesi", s. 19

** <http://www.oodegr.com/tourkika/biblia/Ignatios/perieh.html>

16.Azize Helena İkonu*

* <http://www.meryemana.net/merye/tr/gallery/showslide.php>